

Elementorum Rhetorices libri duo

Auteur(s) : Melanchthon, Philippus

Présentation

Titre long Elementorum Rhetorices libri duo ; Epistolae contrariae : Pici pro Barbaris Philosophis, et Hermolai nova ac subdicitia, quae respondet Pico. Editae cum dispositione Philippi Melanchthonis, quia continent illustria exempla Dialectices, quae adolescentibus ad intelligenda praecepta, plurimum conductura videntur.

Lieu de publication Strasbourg
Imprimeur(s)-Libraire(s) Müller, Kraft
Date 1539

Les folios

En passant la souris sur une vignette, le titre de l'image apparaît.

248 Fichier(s)

Les mots clés

[Dialectique](#), [Rhétorique](#)

Les relations du document

Collection Recueils de déclamations humanistes

[Epistolae contrariae Pici pro barbaris Philosophis, & Hermolai nova ac subditicia, quae respondet Pico.](#) ↗ est une partie de ce document

Citer cette page

Melanchthon, Philippus, Elementorum Rhetorices libri duo, 1539

Blandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN, Thalim (CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle)

Précisions sur l'exemplaire

LangueLatin
SourceBayerische Staatsbibliothek, L.eleg.g. 258
Format

- 248 p.
- in-8

Localisation du documentMunich, Bayerische Staatsbibliothek

Informations complémentaires

USTC[683814](#)

ContributeurPerona, Blandine (édition scientifique)

ÉditeurBlandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN, Thalim (CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle)

Droits

- Fiche : Blandine Perona (laboratoire Larsh / IUF) ; EMAN (Thalim, CNRS-ENS-Sorbonne nouvelle). Licence Creative Commons Attribution - Partage à l'Identique 3.0 (CC BY-SA 3.0 FR)
- Texte : [Utilisation non-commerciale seulement](#).

Source de la numérisation[MDZ Digitale Bibliothek](#)

Éléments d'analyse

DescriptionCe volume comporte principalement un ouvrage de rhétorique de Melanchthon dont le premier livre traite de l'*inventio* et de la *dispositio* et le deuxième de l'*elocutio*. Il est en outre constitué d'un ensemble d'épîtres, l'une d'entre elles est aussi intitulée *declamatiuncula*.

Analyse

- Dans la *declamatiuncula*, Franz Burchart prend l'identité d'Ermolao Barbaro pour écrire une réponse à Pic de la Mirandole.
- Sur cette déclamation, voir notamment : Erika Rummel, «Epistola Hermolai nova ac subdicticia: A Declamation Falsey Ascribed to Philip Melanchthon», *Archiv für Reformationsgeschichte*, 83, 1992, p. 302-305.

Mots-clés

- Dialectique
- Rhétorique

Notice créée par [Blandine Perona](#) Notice créée le 13/11/2023 Dernière modification le 13/03/2024

Cette notice comporte plus de 200 fichiers.

Seuls les 200 premiers sont contenus dans ce document.

Contactez l'administrateur si vous souhaitez obtenir une version complète.

987
PHILIPPI

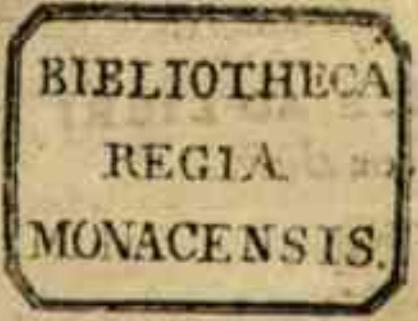
MELANCHTHONIS ELE
mentorum Rheto-
rices libri
duo.

RECENS RECOGNITI AB
ipso Autore.

CVM INDICE AD LIBRI CAL-
cem adiecit.

ARGENTORATI.
M. D. XXXIX.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

PHILIPPVS M B.
LANCTHON STVDIOSIS ADO
lescentibus, Alberto & Ioanni Reisen-
stein, Guilielmi filijs
S. D.

Vm ante biennium Dialecticen edid-
erim, eamq; viro optimo Patriae
istro dedicauerim, ut uobis & com-
militonibus uestris, si ita uidetur,
descendam proponeret. Cumq; in-
tellexerint uos iam in eius artis studio fœliciter uer-
sari, duxi uobis & Rhetoricen mittendam esse, ut
cognatas artes coniungeretis, que ita copulatae sunt
& inter se deuincae, ut rectius simul ambo percipi-
antur, quam seorsum alterutra.

Quo consilio autem initio Dialecticen scrip-
serim, istuc prefatus sum. Non enim edidi ut locuple-
tiores autores excuterem studiosis è manibus. Spe-
ro enim illa nostra elementa his, qui ad Aristote-
len accessuri sunt, adiumento, & ut Græci dicunt,
mpo δολος futura esse. Sed tunc in Scholis neces-
saria precepta, & ad iudicandum utilia iacebant
obruta stultissimis rixis, nihil ad rem pertinenti-
bus. Ad hæc de usu artis in bonis auctoribus legen-
di, aut gravibus controversijs iudicandis, nemo

A. 2

quidquam

quidquam monebat. Deniq; prorsus adulterina Dialectica pro nativa tradebatur. Itaq; rogatus à quibusdam, ex illis immensis uoluminibus elegi necessaria præcepta, quorum uis atq; usus ante a conspici non poterat, cum laterent in turba aliarum in utilium præceptionum. Addidi & exempla sumpta ex optimis authoribus, in quibus artis usus cerni posset. Hæc elementa eo tempore multi probabant hoc nomine, quod diligenter de usu artis admonabant. Quare cum sperarem ea adolescentibus profutura esse, non ualde repugnauit his, qui me ad editionem hortabantur. Nihil autem minus uolui, quam ab alijs bonis scriptoribus artis abducere iuentutem. Aristoteles profecto intelligi non potest, nisi ad eum summam artis, & aliquid iudicij præparati afferamus. Quare hæc elementa non deterrant ab Aristotele, sed inuitant studiosos ad eius lectionem. Extant & Rodolphi Agricolæ libri, quos diligentissimè legendos esse censeo. Nuper editi sunt libri Ioannis Cæfarei, qui totam artem continent, & ad captum primæ etatis scripti sunt. Quare optarim eos proponi adolescentibus, in omnibus Scholis, pro iusta Methodo. Certe his, qui meos libellos legunt, consulo, ut adiungant Cæsareum & Rodolphum, quod qui fecerit, mihi quidem absoluuisse artem uidebitur, ac perfectius artifex erit si uel scri

uel scribendo, uel disputando usum artis sibi fecerit.
Hæc iterum hoc loco prefari uolui, non solum ut rationem mei consilij, cum hoc totum doctrinæ genus mutasse uideri queam, exponerem, sed etiam ut admonerem studiosos, quomodo absoluere hoc studiu[m] debeat. Quod autem edidi Rhetoricos libellos, longe aliae causæ fuerunt. Non enim possum huius artis scriptores accusare, quem admodum uituperavi nulius Dialecticorum. Nulli enim extant autores, nisi optimi, Cicero & Quintilianus, qui quidem in hoc genere adeo excellunt, ut longè Græcos omnes, quorum uidimus scripta, uicerint. Et Cicero uaria opera reliquit, quorum quedam ad puerilem captiu[m] scripta sunt, proponi adolescentibus possunt, ut prepararent eos ad alios libros, qui prauriora precepta continent, quare non est cur desiderentur scripare centum. Verum nos initio edidimus Rheticen, ut cognitionem eius cū Dialectica ostenderemus. Neque enim intelligi Dialectica, nisi ad Rheticen collata, potest. Ethos meos libellos si ero profuturos his, qui postea legent Ciceronem & Quintilianum. Quedam enim illorum precepta explicamus, & exempla addimus, sumpta ex presentibus negotijs, ex quibus facilius intelliguntur precepta, quam ex istorum exemplis, que sunt ab usu iostro remota. Hæc consilij nostri ratio initio fuit.

A 3

Quanquam

Quanquam autem ipsa præcepta Rhetorices
leuia & per quam puerilia uidentur, tamen hoc sibi
persuadeant adolescentes, & ad iudicandum, & ad
maximas causas explicandas prorsus ea necessaria
esse. Quare etiam adhortandi sunt, ne his nostris li-
bellis immorentur. Sed cognitis his elementis, Cim-
eronem & Quintilianum legant, nec degustent
obiter, sed diu multumq; legant autores illos, non so-
lum ad eloquentiam, sed etiam ad sapientiam profi-
curos, & discant ex eis eloquentiam metiri magnis
tudine sua. Videmus enim uulgo quosdam sciolos
esse, qui somniant se in arce eloquentiae sedere, post
quam didicerunt Epistolium scribere octo aut de-
cem uersuum, in quo duo aut tria insint hemistichia
aut proverbia, quasi emblemata. Hæc opinio iuu-
nibus eximenda est, & ostendendum quibus in rebus
eloquentia dominetur, quod uidelicet necessaria sit
ad maximas ac diffi illimas causas omnes, in hac tota
ciuili consuetudine uitæ explicandas, ad retainendas
religiones, ad interpretandas ac defendendas leges,
ad exercenda iudicia, ad consilium dandum reipub-
in maxinis periculis. Diligenter & hoc monendi
sunt studiosi, rem unam esse omnium humanoru ope-
rum longè difficillimā, bene dicere. Etenim qui ma-
gnitudinem eloquentiae, & rei difficultatem consi-
derabit, intelliget experti bunc laudem, accri-
muna

unum studium omnium maximarum artium adhiberi
 dum esse, & statuet ad magnarū & difficultū causā
 rum tractationem in Ecclesia, & in Republica, nō
 tantū hos Rhetoricos libellos, sed perfectissimam doctrinā
 & magnam facultatem, longam exercitationē
 domesticam, & acerrimum iudicium afferendū esse.
 Has opiniones prodest in serere animis iuuenium,
 efficiunt enim ut honorificentius de maximis artibus
 sentiant, quod multum referre existimo, & accidunt
 discendi curam, & diu detinent eos in studijs, ne an-
 te tempus, & imparati accedant ad Rempublicam:
 Porro haec & familia sepiissime monet ipse Cicero
 in Oratorijs libris. Quamobrē & paulo ante dixi-
 mus, eos non solum ad eloquentiā, sed etiam ad sapi-
 entiam profuturos esse. Itaq; hoc praecipue efficere
 cupimus his nostris libellis, ut prepareremus adolescē-
 tes ad illorum optimorum libroru[m] lectionem. Vobis
 autem dedicare cōstitui, quoniam Dialecticē ante a uo-
 bis misi, ut hoc ipso exemplo admonerem studiosos,
 has artes conuagendas esse, nec alteram sine altera
 perfecte cognosci posse. Ac prius illud munus im-
 perfectū uideri poterat, nisi Rhetorica accessisse.
 Cion autem me semel uobis obligassim promissa Di-
 alecticā, uerebar ut uobis satis factū esset, nisi munus
 integrū haberetis. Precor autem ut Christus studia
 uestrā gubernet & fortunet. Bene ualete.

LIBER PRI
MVS DE ELEMENTIS RHE-
torices.

Nitio monendi sunt adolescentes, quem ad usum communia præcepta Rhetorices pri-
mum tradita sint. Legent enim libentius ubi cognoverint, quam inde auferre debeant utilitatem. Homines acuti

& periti, qui primi hanc artem genuerunt, nequaquam hoc senserunt, hæc præcepta efficere homines eloquentes, aut ad eloquentiam comparandam sufficere. Non eloquentia primum uim naturæ maximam ad dicendum, deinde multarum bonarum rerum scientiam requirit. Multa igitur & magna adiumenta tum à natura, tum à doctrina, præter hæc communia præcepta sumit. Habent tamen & suam utilitatem præcepta. Docet enim natura homines uiam quandam atque rationem magnas & obscuras causas explicandi, quam homines magna quadam uir-
tute prædicti, partim beneficio naturæ animaduer-
tere,

tere, partim usū deprehendere solent. Hinc extitit
ars, que etiam si regit artifices in dicendo, tamen
in hoc initio traditur, non ut Oratores efficiat, sed
ut adiuuet adolescentes in legendis orationibus ex-
cellentium Oratorum, & in longis controversijs in-
dicandis. Neq; enim tantum his, qui causas acturi
sunt, præcepta proposita sunt, Sed in commune uo-
luerunt Autores artis consulere omnibus. Nam etiā
hi, qui non agunt causas, qui nihil scribunt, si tamen
uelint legere aut iudicare res magnas, ut religionū
controversias, aut forensia negotia, via quadā atq;
ratione opus habent, ad intelligendas longas contro-
uersias. Nemo enim potest longas contentiones &
perplexas disputationes animo complecti, nisi arte
aliqua adiuuetur, que ostendat scriem partium, &
interualla, & dicentium consilia, & viam tradat,
res obscuras explicandi ac patefaciendi. Hæc utili-
tas mouit homines prudentes ad excogitanda præ-
cepta, ut in commune consulerent omnibus, & ado-
lescentes, non tam ad rectè dicendum, quam ad pru-
denter intelligentia aliena scripta præpararent.
Atq; ijdem videbant ut aliarum rerion artifices, ita
Oratores imitatione fieri. Quare si qui erant in tur-
ba discenrunt, quos natura ad dicendum idoneos
fixerat, hos, postquam didicissent uiam intelligen-
& & iudicandi discriptorum orationes, in forum &

A 5 ad causas

40 LIBER PRIMVS

ad causas deduebant, et iubebant in agendo mag-
gnos et excellentes Oratores intueri atq; imitari.
Quare et nos ad huc usum trademus Rhetoricen,
ut adolescentes adiuvent in bonis autoribus legen-
dis, qui quidē sine hac via nullo modo intelligi pos-
sunt. Quod cū ita sit, satis apparet hec præcepta
necessaria esse omnibus. Deinde autores intellectos
imitari, non difficile erit his, qui à natura ad dicen-
dum adiuuantur. Etenim neq; sine imitatione effici
Oratores possunt, neq; imitatio sine præceptorum
cognitione procedit.

Eloquentia, facultas est sapienter et ornatè dis-
cendi. Nam ad bene dicendum in primis requiritur
perfecta earum rerum cognitio, de quibus oratio in-
stituitur. Insania est enim, non eloquentia, de rebus
ignotis et incomptis dicere. Cum autem rerum
cognitio ad dicendum necessaria sit, oportebit Ora-
torem harum artium, que rerum scientiam conti-
nēt, nō esse rudē. Quid enim de religione, de natura
verū, de iure, deniq; de illa uite parte dicet is, qui
doctrina illa non instructus est, que ea res cōtinet?

Rhetorica uero est ars, que docet uiam ac ratio-
nem rectè et ornatè dicendi. Voco enim Rhetori-
cen hec præcepta, que pueris traduntur, quorum
cognitio ex si necessaria est ad eloquentiam, tamen
eloquentia præter hanc artem, alia multa adiuven-
ta, tunc

ta, tum nature, tum doctrinae requirit. Tenent enim
præcepta docti omnes, in quibus multi sunt infan-
tes, quibus tamen opus est hac arte ad iudicandum,
quemadmodum & Dialectica ad indicandum opus
habent omnes. Ut autem Dialecticæ finis est indica-
re, utrum in docendo aptè consentiant omnia, Item
in docendo sequi certam viam, Ita & Rhetoricæ finis Rheto-
ricæ constitutus, iudicare de longa oratione, qua-
lis sit partium series, quæ sint precipua membra,
quæ sint ornamenta, Item in dicendo etiam, in his,
qui non deserviuntur à natura, efficere, ut oratio cer-
tas partes habeat, & res magnas non exponat bre-
viter, ut Dialectice, sed addat uerborum lumen,

DE OFFICIIS ORATORIS.

CVM oratio omnis rebus ac uerbis constet, verē
prior cœcū debet, posterior uerborū. Quin
que igitur numerātur officia Oratoris: Inuentio,
Dispositio, Elocutio, Memoria, Pronunciatio. Pri-
mū enim, dictu, res seu inueniendæ, seu eligendæ
sunt, & cū sunt inquisitæ, ordine explicandæ. Ver-
santur igitur inuenitio et dispositio circa res, elocutio
uero circa uerba. Nica quæ excogitauimus, et ordi-
ne apud animū disposuimus, postremo uerbis signifi-
catibus exponendæ sunt. Et in his tribus partibus sc̄re
lata ars consumitur. Itaq; nos de alijs dñq; partibus
nihil

Uerē officia
oratoris.

nihil præcipiemus, quia memoria parum admodum ab arte adiuuatur. Actio uero longè alia nunc est, quam qualis apud ueteres fuit. Et quid maxime in agendo deceat, in foro discendum est imitatione. Videlicet ueteres maxime uerecundiam in agendo probasse. Laudat enim Eschines Solonem, quod interdicendum ne quidem manus extra pallium protulerit, significans sedata minimeq; concitatam actionem maxime decere.

DISCRIMEN DIALECTI et Rhetorice.

Tanta est Dialectica et Rhetorica cognatio, uix ut discriminem deprehendi possit. Quidam enim inuentionem ac dispositionem communem ratiq; arti putant esse, ideo in Dialecticis traditicos inueniendorum argumentorum, quibus Rhetores etiam uti solent. Verum hoc interesse dicunt, quod Dialectica res nudas proponit. Rhetorica uero addit elocutionem quasi uestitum. Hoc discrimen et si nonnulli reprehendunt, ego tamen non repudio, quia et ad captum adolescentium facit, et ostendit, quid Rhetorica maxime proprium habeat, uidelicet elocutionem, a qua ipsum Rhetorices nomen factum est. Ac si quis subtiliter existimabit, intelliget hoc discriminem recte defendi posse. Si enim Rhetorica

rōtīcā nō tantum uersatur circa forenses & suā
foris̄ materias, sed in genere circa omnes mate-
rias, de quibus dicendum est, nullo modo poterit ab
ea diuelli Dialectica, quae est ratio perfectè docen-
di. Sēpe enim Orator utetur hac uia in docendo, ut
Cicero in primo Officiorū, & in alijs multis dispu-
tationib⁹, p̄cepta Dialectica sequitur in docen-
do, & addit elocutionem ex Rhetorica. Et nostris
temporibus idem faciunt homines eruditi & copio-
si, cum docent homines de religione.

Veteres ita discernebant: Rhetoricae tribue-
bant forenses & suas foris̄ materias, Dialectice uer-
rō omnes questiones alias, de quibus certa quadam
methodo & ratione docendi sunt homines. Iuxta
hoc discrimen proprius Dialectice finis est docere,
Rhetoricae autem permouere, atq; impellere ani-
mos, & ad affectum aliquam traducere, ut cum de
natura uirtutis disputamus, Dialectica consulenda
erit, quae quid sit uirtus, & quas habeat causas, par-
tes, effectus, ostendat. Cum autem ad uirtutem colen-
dam homines adhortamur, loci Rhetorici sequendi
erunt. Cum de natura pœnitentiae dicimus, cumq;
docemus homines quid sit pœnitentia, quas habeat
partes, sequenda erit p̄cepta Dialectices. Adhor-
itio autē ad pœnitentiā, adhibet locos Rhetoricos.

Sed quia ratione docendi Rethores non poter-
ant cas-

vant carere, præsertim in materijs forensibus, ideo Dialecticen admiscerunt etiam suo operi. Nam Finitiuum statum, quem in iudicialibus materijs recentent, à Dialecticis mutuò sumpererunt. Is status est ratio informandæ Methodi, quam tradit Aristoteles in ἀναλύτικοις. Accersunt ex Dialectica & formam Syllogismorum, & pleraq; alia præcepta. Ita admixta Dialectica Rhetorice, non potest ab ea prorsus diuelli, etiā cū Rhetorice tantū forenses & suasorice materiæ, & laudationes tribuuntur.

DE TRIBVS GENE-
ribus Causarum.

IN Locis inventionis primum genera causarum distribuuntur. Id hoc consilio fit: In tanta uarietate negotiorum, diuersæ quasi classes locorum faciendæ fuerunt, nam aliae materiæ, alios requirunt locos. Ideoq; ne, si omnes loci in unum aceruum congregari essent, difficilis esset electio, materiæ discernuntur, ut cuilibet generi, sui loci subiecti possint, et deprehēso genere cause, quasi regione, statim sciat unusquisq;, quibus locis tota res includi debeat. Quas autem utilitates præterea habeat hec negotiorū partitio, paulo post ostendemus, propositis exemplis.

Vulgo tria numerant genera causarum: De monstratiuum, quo continetur laus & mituperatio.

Delibera

Deliberatum, quod uersatur in suadendo et dis-
suadendo. Iudiciale, quod tractat contiouerias fa-
renses. Ego addendum censeo διδασκαλικὸν
genus, quod et si ad Dialecticam perinet, tamē ubi
genera negotiorum recensentur, non est pretermis-
tendum, praesertim cum hoc tempore uel maximum
usum in Ecclesijs habeat, ubi non tantum suasoriae
conclaves habende sunt, sed multo saepius homines
Dialectorum more, de dogmatibus religionis do-
cendi sunt, ut ea perfectè cognoscere possint. Est au-
tem διδασκαλικὸν genus, methodus illa docen-
di, que traditur in Dialectica, cuius particulam res-
tinuerunt Rhetores in statu finitimo. Est et De-
monstrativum genus, affine διδασκαλικῷ ge-
neri. Plerūq; enim est definitio, sed amplificata orna-
mentis oratorijs, ut tanquā pictura, ab imperitis ma-
gis conspicere possit, ut si quis laudet leges, et de au-
toritate legum dicat, is definiet leges, et definitio-
nem amplificabit. Psalmus Dixit Dominus, recte in
hoc genere ponetur, laudat enim Christū. Atq; haec
laudatio simpliciter definitio quedam est, describit
enim personā Christū, cōmemorat eius officia, expos-
tit Dominū esse, qui ad extris Dei sedeat, hoc est, pa-
nipotentia cū Deo regnet, addit ubi proditurus sit,
videlicet, in Sion, quod superaturus sit hostes. Erit
O sacerdos, inquit, per quē placabitur nobis Deus.

Et addit,

Et addit, qualis sit futurus sacerdos, uidelicet, *eternus*, *no* Leuiticus, sed qui benedicat, qui annunciet remissionem peccatorum. Deinde describit supplicia impiorum, qui huic Domino aduersantur. In fine subindicat etiam ipsum Dominum communes afflictiones subiturū esse, ex quibus tamen reuiniscet. Si quis hoc modo animaduerterit, Psalmum esse descriptionem Christi, & singulas partes ad definitiones Dialecticas sciet referendas esse, is plane intelliget Psalmum, & cum erit opus, ex definitionibus partium facile illustrabit omnia, & amplificabit. Sunt autem aliæ multæ species horum generum, quas enumerare non est opus. Facile enim est iudicare, quæ species ad quod genus pertineant. Ad Demonstratum pertinet gratiarū actio, laudamus enim beneficium. Talis est oratio pro M. Marcello. Sub Deliberatio ponendæ sunt petitiones, commendationes, deprecationes, consolationes, obiurgationes, et aliæ multæ species, quas recenset Erasmus in ratione scribendarum Epistolarum.

AD QVID CONDVCAT nosse genus cause.

VT sciant Adolescentes, quando debeant consulere locos inuentionis, primum hoc meminerint, locos *no* conserre ad inueniendum negotiū, seu pris-

supradictam questionem. Tempora enim offerunt negocium, ut litigator defert negocium ad causidicium. Docenti in Ecclesia, certa materia in sacris lituris præscripta est, quam explicare debet. In epistolis scribendis uariae occasiones, uaria offerunt argumenta. Itaque non traditur ars, non traduntur præcepta de negotijs inueniendis, illa uero ultrò se efficit, ac fugientes etiam persequuntur. Et ad hoc nostra excogitata est, non ut per ludum ociosas materias queramus, sed ut greues, magnas, & obscuras causas, quas offert nobis Respubica, explicemus. Cum igitur negotium oblatum est, hic primum ars consulenda est, & initio cogitandum ad quod genus cause res pertineat. Ideo enim distincta sunt genera causarum, ne loci in turba diu querendi essent. Quare de prebenso genere cause statim occurrent certi loci ad patefaciendam & tractandam materiam utiles.

Prodest autem ideo etiam intelligere genus cause, quia genere cognito, prospicitur finis orationis, hoc est, precipua intentio, & summa consilij, seu ut uocant, scopus orationis. Plurimum autem restat in omni sermone, in omnibus negotijs, posse finem, hoc est, que utilitas ex oratione expanda sit. Omnis enim oratio, aut ad docendum inserviat, aut praeter cognitionem habet aliud finem, ut

nem, uidelicet, quod aliquid fieri iubet. Suasori orationes iubent aliquid fieri, ut si quis suadeat suscipi bellum Turcicum. Tales sunt Psalmi generis Deliberativi, qui uel præceptadant, uel consolantur, uel deprecantur, hi petunt aliquid fieri. Verum generis Demonstrativi finis est Cognitio, ut cum Alexandrum laudamus, et res eius sapienter, fortiter ac fœliciter gestas narramus, tantum docemus auditorem. Etsi enim exempla imitationis causa proponuntur, tamen in tali oratione nihil aperte postulamus ab audientibus, nisi ut huius uiri sapientiam, uirtutem ac fœlicitatem contemplentur atq; admirentur. Ita generis Didascalici finis est proprius Cognitio, ut si quis doceat, quid sit Euangelium, quomodo consequamur ut Deus reputet ac pronunciet nos iustos, quid sit Fides, hic dicenti proprius finis propositus est, ut auditores doceat, et si cognitio postea ad usum transferri potest, diuersum tamen orationis genus est, quod docet, ab illo, quod deinac doctrinam ad usum transferre iubet. Græci in omnium librorum initijs querunt, que sit operis intentio, seu quis sit Scopus, ut ipsi loquuntur. Idem agunt Rethores, cum de genere cause querunt, que sit orationis uoluntas, quid postulet, utrum Cognitio sit finis orationis, an præter cognitionem aliquid fieri iubeat. Hæc in oratione perspicere.

atq;

atq; animaduerterem maximè prodest, ut intelligamus, que nobis ex oratione utilitas expectanda sit. Nec prius acquiescit animus auditoris non stulti, quam finem diquem orationis animo prospexerit. Hęc ideo pluribus uerbis dixi, ut ostenderem hęc precepta plurimum ad formanda acuendaq; iudicium conferre. Ceterum adolescentes & hoc monens sint, interdum genera causarum misceri. Quan-
quam enim unumquodq; negocium, ad unum alio
quod genus cause principaliter referendum est,
tamen sepe aliud genus, aliquid à locis alterius ge-
neris mutuat, ut pro Archia, quanquam tota ora-
tio principaliter ad genus Iudiciale pertinet, multa
tamen sumit Cicero ex locis generis Demonstrati-
ui, dum non de re, sed de persona dicit, cuius laudes
in iudicio dignitatis exponi proderat. Et Demosthe-
nes in suadendo, multa sumit ex Demonstratio gen-
ere, dum inuictus in Philippum Macedonem.

DE GENERE DIDASCALICO.

Si quis de hoc genere longiora præcepta desis-
terat, is ad Dialecticam redeat, que sola tra-
dit perfectè docendrationem. Nam Dialectica pro-
priè ars est rectè docendi. Maxima autem uis, ma-
xima utilitas est huic generis. Sæpe enim homines

B 2 dereli

de religione, de Iure, de omni officio docendi sunt, ubi sine hac ratione, patet fieri res non queunt. Ac ne discere quidem ipsi, & rectè complecti animo res difficiles & intricatas possumus, nisi hanc methodum sequamur, quæ per facilis est, si quis medium exercitationem adhibuerit.

Sunt autem questiones duplices. Quædam sunt simplices, ut cum de una uoce queritur: Quid sit uirtus. Quid sit poenitentia: Quædam coniunctæ sunt, ut cum propositio aliqua confirmanda aut confutanda est, ut Oporteat ne Christianum abijcere suas facultates.

Loci simplicis questionis sunt:

Quid sit.

Quæ sint partes uel species.

Quæ cause.

Qui effectus.

Quæ cognata & pugnantia.

Hi loci consulendi sunt, cum docere de aliis quare homines uolumus. Et assuefaciendi sunt aniciti, ut quæcunque res proposita fuerit, statim in hos locos intueantur, qui admonent ubi querenda sit materia, aut certè quid ex magno aceruo eligendum, & quo ordine distribuendum sit. Nam loci intentionis tum apud Dialeticos, tum apud Rhetores, non tam conducunt ad inueniendam materiam, quam

quam ad eligendam, postquam aceruus aliquis rerum, uel ex alia arte, uel ex ipsis negotijs oblatus fuerit.

Prima in omni re definitio esse debet. Hanc iesbet querere locus Quid sit. Sed interdum de appellatione prius disputatur, & constituenda est significatio uocabuli, constat enim innumerabiles esse doxoloxias & rixas de uocabulis. Initio igitur ne ambiguitate sermonis errorem pariat, certa uocabuli significatio constituenda est.

Ac præsertim in disputationibus Theologicis obseruanda est Phrasis sacrarum literarum, quia multis utimur Hebraicis figuris, que si nō rectè redantur, multi errores sequuntur, ut Pelagius Gratianum intelligebat tantum beneficium ostense legis ac doctrinæ. At Paulus longè discernit à lege gratiam. Vocat enim Gratianum reconciliationem, hoc est, remissionem peccatorum & acceptationem diuinā, cum qua coniuncta est donatio Spiritus sancti. Quare Pelagius turpiter corrumpebat sententias Pauli. Sed quia copiosim traduntur præcepta de methodo in nostris Dialecticis libellis, hic ero brevior, tantum exemplum unum atq; alterum adscribam.

Quid est uirus? Est habitus uoluntatis inclinans ad obedientiam iudicio recte rationis, recensentium uisitation Philosophorum definitionem.

B s Quid

Quæ partes? Dialecticè possunt partes dici, Genus & Differentia in definitione. Sed si rem exstantem & ipsa uoluntate consideremus, non possumus eā in plures partes dissecare. Habitus enim ut in cera mollicies, una quædā qualitas est & simplex.

Species multæ numerari possunt: Pietas, Iustitia, Fortitudo, Modestia, &c.

Quæ causæ? Crebræ actiones honestæ. Sed actionum causæ sunt, rectum Iudicium mentis, & Voluntas assentiens.

Qui effectus? premia à Deo proposita, iuxta illud: Honora patrem & matrem, ut sis longævus super terram.

Quæ cognata? uirtuti, quæ est habitus, cognata est φυσικὴ σέρετη, bona inclinatio in natura.

Quæ pugnantia? Simulatio uirtutis, & Turpitudo palam pugnans cum uirtute, ut Neronis, & similius flagitia.

Ita Dialectica metas & summas ostendit, quæ suppeditant maximam rerum copiam, si uelis singulos locos integrè explicare.

ALIVD EXEMPLVM.

Quid est Pœnitentia? Prius de uocabulo dicatur. In Ecclesia uocamus usitatè Pœnitentiam, id quod dici posset, Conuersio uoluntatis ad ueram pietatem.

Est igitur

Es igitur definitio. Pœnitentia est contritio
et fides, quæ credimus nobis remitti peccata pro-
pter Christum, quæ fidem sequitur noua obedien-
tia erga Deum.

Que partes? Conuersio uera habet duas par-
tes, tanquam duplices motus animi, Contritionem,
id est, agnitionem peccati, seu terrores ac dolores
propter peccatum.

Altera pars est Fides, quæ erigit et consola-
tur periefractas mentes; cum accipit remissio-
nem peccatorum donatam propter Christum.

Rectè additur et tertia pars, quæ tamen est
effectus priorum, scilicet noua Obedientia.

Que cause? diuersorum motuum diuersæ sunt
cause. Contritionis, id est, Terrorum cause sunt
Lex arguens peccata, et Spiritus sanctus efficax
per legem, et impellens uoluntatem, et Voluntas
aduentiæ ac non repugnans Spiritui sancto, non
ipsius peccatis indulgens, eaq; repetens.

Fidei cause sunt, Euangeliū annuncians re-
missionē propter Christum, et Spiritus sanctus effi-
cax per Euangeliū ac impellens uoluntatem, et
Voluntas assentiens et nō repugnans Spiritui sancto.

Que cognata? Contritioni cognata est uirtus
quæ vocatur Timor Dei. Fidei cognata, Spes, Di-
læctio.

Que pugnantia? Cum contritione pugnat securitas prophana, seu contemptus Iudicij Dei, & simulatio dolorum. Cum Fide pugnat desperatio & simulatio fidei, quae est prophana securitas, & contemptus Iudicij Dei.

Qui sunt effectus uerae Pœnitentie? Nova & spiritualis uita, pia opera. Et quia uoco effectus omnia que certo sequuntur, etiam hic numero uitam eternam.

ALIVD EXEMPLVM

*Ne fa quid
I fr. 5*

Quid est Fides? Primum significatio uocabuli consideranda est. Interdum fides significat notitiam historiae de Christo. Sed alias in Prophetis & Apostolis. Fides significat fiduciam, qua assentimur promissionibus Dei, sic Paulus Roma. 4. palam affirmat se de fide loqui, qua assentimur promissio, cum ait: Ideo ex fide, gratis, ut sit firma promissio.

Est igitur fides assentiri promissio, in qua Deus pollicetur se nobis propicum fore propter Christum. Complectitur ergo haec fides, notitiam historiae & fiduciam assentientem promissio ad quam historia referenda est.

Que partes? sicut oculorum motus non potest secari in partes, sic nec mentis aut uoluntatis motus secantur in partes. Sed tamen Fides compleatur

Sicut notitia in intellectu, & uoluntate que sunt et caput beneficium oblatum, id est assentiri promissione.

Species fidei discerni possunt, quia fides alias versatur circa promissiones beneficiorum corporalium, alias circa promissiones gratiae & rerum alterorum. Sed tamen promissiones beneficiorum corporalium, admonent nos de altera promissione, qua est precipua. Ideo prius semper in promissionibus corporalium beneficiorum, complexi sunt promissionem gratiae, seu reconciliationis.

Quae causa? Obiectum fidei est Misericordia promissa propter Christum, qua nos pronunciat iustos, non propter legem aut dignitatem nostram, aut operam nostram, sed propter Christum, quem uoluimus esse redemptorem nostrum. Et haec misericordia ostenditur nobis in uerbo, uidelicet in Euangelio, seu promissionibus que extant in Euangelio. Dixide obiecto fidei. Instrumentum quo fit in nobis, est ipsum Verbum, Causa efficientes, Spiritus sanctus, qui est efficax per Verbum, & impellit mentem & uoluntatem hominis. Et uoluntas ad sensum seu non repugnans.

Subiectum in quo hec geruntur, est ipsa hominis anima, mens & uoluntas.

Qui effectus? Voco effectus omnia, que necessaria mentem fidem sequuntur.

Comitatur autem fidem ex pacto Dei Iustificatio, id est, reconciliatio, seu imputatio iusticie. Hec recte potest dici proprium fidei seu correlatum, quia est quiddam quod necessario ex pacto Dei, fidem comitatur, quia non possumus aliter assentiri promissione, nisi fide. Contingit igitur promissa reconciliatio, non propter aliquod nostrum opus, aut nostram dignitatem, aut nostras uirtutes ullas, sed propter Christum. Et tamen aliquid esse oportet, quo id beneficium accipiamus. Fide igitur acceptimus. Quare non effectus fidei, sed proprium seu correlatum est Iustificatio, id est reconciliatio. Est etiam Fides motus, quo accipitur spiritus.

Effectus uero numerari possunt, Tranquillitas, & Gaudium conscientie, quia fide uincuntur terres. Hunc effectum sequuntur Inuocatio & Dilectio, quia inuocamus & diligimus placatum. Et quia uoco Effectus, omnia certò sequentia, hic numero etiam uitam æternam. Item omnes euentus, ut Ezechiae fidem sequitur liberatio.

Quæ cognata? Spes expectans futuram liberationem, Inuocatio, Dilectio.

Pugnantia? Simulatio fidei, Desperatio, Paror impius.

Cum hoc modo res includuntur metis artis, certius comprehendi possunt, & singuli loci suppeditant in-

tant ingentem copiam rerum in explicando. Quare
rebus diligentia plurimum prodest, et ad indican-
das materias obscuras, et ad explicandas atque illu-
strandas. Nec dubium est, quin illa innumerabilia
Economia Methodi, que sunt apud Platonem, hanc
ipsam exercitationem nobis commendent, ad has me-
tus remocandi questiones, quas explicaturi sumus.

DE CONIUNCTIS

Questionibus.

Loci coniuncti thematis ferè sunt idem, quos
iam recensui. Nam omnis docendi ratio con-
sistit in Definitione, Causis, et Effectibus. Ducitur
igitur argumenta in confirmando aut confutando.

A Definitione.

A Causis.

A b Effectibus.

A Partibus.

A Pugnantibus.

Hi loci præcipuisunt in Topicis, reliqui enim
extra causam uersantur, et magis amplificandi,
quam docendi causa adhibentur. Itaque si confirman-
dam erit Thema, quod non sit Christiana iusticia, dis-
cedere à facultatibus querenda est definitio præci-
pue partis in hac propositione, uidelicet, quid sit
Christiania iusticia. Hinc ducetur argumentum.

A genere

18 LIBER PRIMVS

A GENERE.

Christiana iusticia, est res perpetua in spiritu, uidelicet, nosse ac timere Deum, credere in Christum. Discedere autem à facultatibus, non est res eterna, neq; ad spiritualem uitam necessaria. Igitur Christiana iusticia non est discedere à facultatibus.

A Causa, uidelicet præcepto.

Euangelium non abolet res politicas, sed multo magis confirmat & conseruat, Tenere proprium necessaria res est in politia, Igitur Euangelium nō præcepit discedere à facultatibus. Euangelium autem de iusticia Christiana præcepit, Igitur non est iusticia Christiana, discedere à facultatibus.

Verum nihil opus est per omnes locos uagari, Neq; uero quilibet causa recipit omnes locos. Totam autem hanc Methodi formam summa diligentia tradidimus in Dialecticis. Quare hic breuiter tantum ad non endus fuit lector, ut in Rheticis me minorit sepe ad Dialecticen sibi respiciendum esse, praesertim cum de aliqua re docere homines uoleat. Quo genere multum in Ecclesijs & in Scholis uenditione est. Et suasorice cause multa mutuantur à gessere didascalico. Sæpe enim in deliberando de aliquo communis loco prius disputatur, quam quid sit agendum constituitur. Ut cum de bello Turcico de liberamus, iusio docendi sunt homines, quod Christiano

Si no liceat bellum gerere, & Deus precepit Magistratibus, ut latrocinii depellant, postea incitandi sunt Principes ad bellum suscipiendum.

DE GENERE IUDICIALI.

VEteres præcipue propter hunc usum exco^sgitauerunt Rhetoricen, ut prepararent adolescentes ad forum. Ideo tota ferè Rhetorica consūmatur in his præceptis, de tractandis controuersiis forensibus. Nunc & si imago quedam veteris artificij reliqua est in foro, tamen causas agunt Iurisconsulti, qui adhibent multum ex sua arte, pleraq; tamen à Rhetorica mutuati sunt illi ipsi Scriptores, quos legunt Iurisconsulti. Sed nos tradamus hæc præcepta, uel ad iudicandas aliorum orationes, uel ut etiam instruamus adolescentes ad controuersias in Epistolis tractandas, & ad Ecclesiastica negocia. Nam disputationes Ecclesiasticae magna ex parte similitudinem quandam habent forensum certaminum. Interpretantur enim leges, dissoluunt cœvtorū, uidelicet sententias, quæ in speciem pugna reuidentur: Explicant ambigua: Interdum de Iure, interdum de facto disputationes, querunt factorum consilia. Ideo hoc genus in his nostris moribus, etiam magnum habet usum. Sed ut generi iudiciali, certius locu signari possint, initio discernuntur status.

De statibus

DE STATIBVS.

NVlla pars artis magis necessaria est, quam præcepta de Statibus, in quibus hoc primum ac præcipuum est, ut in omni negocio seu controuerisia diligenter consideremus, quis sit Status, hoc est, quæ sit principalis quæstio seu propositio, quæ continet summam negotij, ad quam omnia argumenta referenda sunt, uelut ad principalem conclusionem. Nulla controuerisia intelligi, nihil ordine explicari, dici, aut percipi potest, nisi constituatur aliqua propositio, quæ summam causæ comprehendat. Ac sepe in concionibus indoctorum iudicari potest, quanta huius præcepti uis sit, ubi postquam nulla certa propositio constituta est, de qua dicendum sit, oratio nō magis cohæret, quam illa apud Horatium pictura, in qua humatio capiti ceruicē pictor equiam nam addit &c. Ita interpres Pauli, quia nisquam exercebant ex illa disputatione certam propositionem, ne videbant, quomodo ad unum aliquod capit accommodanda essent omnia argumenta, toto celo à sententia Pauli aberrabant. Interdum etiam enarratio pugnabat cum autore. Quare diligenter assuefaciendi sunt adolescentes, in legendis disertorum orationibus ac disputationibus, ut Statum querant, ut inscribendo ac dicendo propositiones conseruant, & ad has argumenta accommodent.

Præceptum

Præceptum hoc leue ac puerile videtur in speciem,
sed utilitatem habet maximam. Ac paucos inueni-
mas, qui in dicendo obseruent, qui consulant seipso
quid dicturi sint, que sit futura negotij summa. Si
quando amphoram inserviunt, ut Horatij uerbis utra-
mur, currente rota tamen urceus exit.

Neque uero tantum Status obseruandum est, sed
quicquid libet controuerfa unum aliquem præ-
cipuum Syllogismum continet, qui maxime mu-
nit Statum, is quoque Dialectico more breuiter ex-
cerpendus est, ut nuda ac brevia membra intueni-
tes, rectius indicare possumus. Quare Rhetores in-
dixerunt nomina partibus Syllogismi. Status est
conclusio. Nam conclusio est propositio principia-
lia post argumentationem repetita. Et Status aliud
noscant κρίσις λόγου, noscant τὸ θέσις, scilicet
Τοκετόληση, unde transi nomen subiecti in scho-
lis, promateria τὸ σύνταξις. Maiorem τὸ Μέ-
norem noscant αὐτοὶ. In his altera de qua dimicat
tio est, τὰ quac confirmata, Conclusio fit plana, uoca-
tur κρίσις μέλος, ut pro Milone status est. Milo
Clodium occidit, dicitur est, uim ui repellere licet,
Milo autem uim ui repulit. In his Minor est incer-
ta, quam si iudicii probauerit Cicero, Milo uincet.
Itaq; in hoc Syllogismo Minor est κρίσις μέλος.
Intratum Major est κρίσις μέλος.

Euangelium

Euangelium non abolet Politias.

Tenere proprium, est res politica.

Igitur Euangeliū nō uerat tenere propriū.

Hic Maior est κριτήριον, Nam homini ius
rito ostendendum est, quod Euangelium doceat de ui-
ta eterna, & iusticia cordis erga Deum. Interim fo-
ris iubeat nos uti politicis ordinationibus, sicut cie-
bo, potu, aere, & alijs bonis Dei creaturis. Proba-
tio autem τοῦ κριτηρίου, dicitur σύνεχον, quia
totum Syllogysmum connectit.

Sunt autem tres formae statuum, quas per que-
stiones discernunt. Status conjecturalis oritur ex
questione. An sit, ut pro Roscio questio est, an Ro-
scius occiderit patrem. Status legitimus, in quo præ-
cipua est definitio, oritur ex questione, Quid sit, ut
apud Paulum, Quid sit iustitia Christiana, fide ne-
reputemur iusti, an opera sunt iusticia. Status iudi-
cialis oritur ex questione, Quale sit factum, uidelicet,
Iure ne factum sit, ut Iure ne Cæsar interfecitus sit.

DE STATV CONIECTVRALI.

CVM autem prima sit questio, An sit, initio de
statu conjecturali dicemus. Singulis enim sta-
tibus, certi loci subiecti sunt. Sed quoniam locis ar-
gumentorum, in confirmatione & confutatione maxi-
me uitimur, prius recensendæ sunt partes orationis.

De Partibus

DE PARTIBVS ORA.

tionis.

ORATIONIS PARTES SUNT SEX. EXORDIUM, NARRATIO,
ORATIO, PROPOSITIO, CONFIRMATIO, CONFUTATIO,
PERVERSIO.

Exordium est initium orationis, priusquam
enim de re dicimus, præparandi sunt animi audi-
entum, ac uulgo ita scribunt hec tria in exordio ef-
ficienda esse, ut reddamus auditores Benevolos, At-
tentos & Dociles. Fabius hec ad unum Benevolentia
locum refert, qui profecto præcipuus est. Sicut
enim in quotidianis congresibus colloquentes cum
amicis, initio nos commendamus, aut excusamus,
cur eis negotium faciamus, ita in magnis causis des-
bet procemijs quibusdam uel excitare uel inuitare
auditores. Et est quædam humanitatis significatio,
prius de nostro officio dicere, quam ad causam ac-
cedimus. Itaq; Benevolentiam alias à personis, alias
ab ipsis negotijs, si sint honesta & plausibilia, con-
ciliamus. Sed locus usitatissimus hic est à personis
sumptus dicere de officio, uel nostro, uel Iudicis, ut
Cicero initio contra Verrem, item pro lege Mani-
lie, item pro Archia, reddit rationem quare has can-
sa suscepit. Ordinur & à laudibus eius ad quem
habetur oratio, ut Paulus in exordio Epistole ad
Romanos, initio fidem eorum prædicat. Cum re-
spondemus

spondemus aduersarijs, facilius est ordiri ex occasione, sicut Demosthenes queritur initio de Eschine, quod rem iniquissimam petivisset, ne aduersario concederetur, ut pro se diceret. Hæc querela maxime decebat in exordio.

Attentos reddimus, cum significanrus nos de magnis & utilibus rebus dicere, ut ad Romanos: Non pudet me Euangelijs. Est enim potentia Dei.

Dociles, cum & summam negotij breviter ostendimus, ut ad Romanos: In Euangelio patescit iustitia fidei. Sed non possunt numero comprehendere species Exordiorum. Ordinur enim non tantum ab his locis, quos recensui, sed interdum à tempore, interdum à locis, interdum ab alijs circumstantijs. Hanc uarietatem ostendent exempla Ciceronis. Illud unum præcipue iudicavi monendos esse studiosos, maximam gratiam habere uerecunda & summissa exordia, & procul fugienda esse grandia & tumida principia, qualia sunt Statijs, præsertim cum existimationi officiant. Significant enim arrogation & confidentiam ingenij. Ideoq; prudenter Horatius præcipit: Non sumum ex fulgore, sed ex sumo dare lucem.

Decent in initijs & Dubitatio, Admiratio, & προσθλήτος, Votū, et similes figuræ, ut Nihil minus expectabam. Maximè uellem Iudices, ut

Sylla

Sylla dignitatem suam retinere potuisset. Decent
et affectus miiores, omnis generis, ut Magnam mi-
hi voluptatem attulerunt literae tue. In magnis cas-
sum non solent Exordia pretermitti, ne quidem ab
Atticis, qui lege cogebantur cœrenti propositum
nisi παθεῖ dicere. Sed in Epistolis crebro preter-
mittuntur exordia.

DE NARRATIONE.

Narratio est facti expositio, que statim Exor-
dio subiicitur. Hanc sequi debet Propositio,
que contineat summationem rei. In disputationibus et
Suasorijs causis, interdum non utimur Narratio-
ne, nonnunquam et in Iudicijs pretermittimus.
Itaque prudentia est videre quando postulet res Nar-
rationem. Propositio autem nunquam omitti potest.
Hec precipua pars est totius certaminis, et inter-
duum multæ Propositiones ponuntur, sed ubi gra-
dus per priores ad unam quandam principalem fas-
ciendus est, ut al Rom. initio proponit, Omnes esse
sub peccato, Genitii et Iudeos. Deinde peruenit ad
Propositionem principalem, q. propter Christum
iusti reputemur, cum credimus nobis propter eum pla-
catum esse Deo, non propter nostra benefacta. Neque
de disputatione iudicari potest, nisi hoc ordine pro-
positionum animaduertso. In vulgaribus cōcionibus

C. a. iiii

iure desiderari potest diligentia, quia non saepe proponunt concionatores summam eius rei de qua disserunt, ea res facit ut auditor incertus nusquam sciat quid expectare debeat. Rhetores hoc loco, Divisionis seu Partitionis mentionem faciunt, hanc dicunt esse cum propositionem ita constituimus, ut simul moneamus, quae relinquere uelimus, aut cum enumeramus, quam multæ partes nobis tractande sunt.

DE CONFIRMATIONE.

Confirmatio difficilima pars est Oratorijs operis, hec enim persuadere Iudici debet, ut propositio assentiatur. Etenim cū aliud nihil sit propositio, nisi conclusio confirmationis, non merebitur fidem propositio, nisi confirmatione propugnata fuerit. Nam ut Dialectici tradunt, Labefactis promissis, ruere conclusionem necesse est, ut que sit uel fastigium seu tectum Syllogismi.

At loci qui in Rhetorica traduntur, tantum admonent nos de rebus, unde sumendæ sint res in quo libet genere causæ, seu potius magno rerum accerto propositio, quid elegi debeat, quod ad propositionem quadret. Deprehensis autem rebus, seu materia argumentorum, tenenda est forma & quedam argumentorum, de hac non satis perspicue præcipiunt. Rhe

unt Rhetores. Itaq; monendi sunt adolescentes, ut Dialecticen consulant de forma argumentorum. Etsi enim liberore est oratio popularis, quam illi ex iles & nudi Syllogismi Dialecticorum, tamen membra argumentorum eadem esse necesse est, quae in Dialecticis traduntur. Ideoq; ea, quae Cicero de Syllogismo tradit, à Dialecticis mutuatus est omnia. Ceterum orator uestit ea quasi habitu uerborum, & in disponendo liberior est, quam Dialecticus. In Syllogismo plerumq; à minore inchoat argumentum, non sepe orditur à maiore. In Enthymemate dion interdum properat, relinquit consequens auditorum cogitationi. Etenim natura cogit sumere formas argumentorum à Dialecticis, & si communis sermo minus aliquando uinculis illis Dialecticis astrictus est.

Coniecturalis status habet duos locos, Voluntatem & facultatem. Quoties igitur incidet in orationem coniecturalis status, memineris eam totam in Voluntatem & Facultatem tanquam in duo præcipua membra partiendam esse. In tota Milonias na disputatur parum de uoluntate Clodij quod uoluit Milonem interficere, partim de facultate, quod Clodius posuerit insidias facere, Milo non potuerit. Hilo ci sunt ex natura duclii. Nam in omnibus hominum factis necesse est uoluntatem & fa-

C 3 cularent

cultatem concurrere. Itaq; ijdem loci maximam uim apud Iurisconsultos habent, qui multa ex præsumptionibus, id est, coniectionibus argumentis iumentantur.

Voluntas habet duas species: Altera uocatur Impulsio, quæ affectus confinet, ut Clodius oderat Milonem, igitur capiebat eū extinctum esse. Altera dicitur Ratiocinatio, quæ à finali causa sumitur cum ducitur argumentum à spe commodi. Nam humanæ mentes plurimum mouentur opinione utilitatis, ut Clodio proderat Milonis interitus, Miloni non proderat Clodij interitus, ergo uerisimile est, Clodium fecisse insidias. Ex hoc loco nata est uox Cassij, cuius sæpe facit mentionem Cicero, querendum in iudicio, cui bono fuerit. Facultas continet signa & circumstantias. Signa sunt Facta aut notæ alicuius rei, iudicantur autem etiam communisensu sine doctrina. Sunt enim uel falsa, uel effectus factorum. Facilis igitur est comparatio signi ad factum, Quædam sunt antecedentia, ut Milo duxit uxorem & liberos secum in Rheda, ergo non est consentaneum, profectum eum esse ad pugnandum. Nam pugnaturi non adducunt liberos in discriminem. Quædam sequuntur factum, ut fugit, expalluit, erubuit. Circumstantiae sunt, tempus, locus, apparatus, intransversulum: Quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur,

cur, quomodo, quando. Et horum ratio à sensu com-
muni petenda est, ut Cicero non fuit in urbe cum
Cæsar interficeretur, igitur non interfecit Cæsa-
rem. Præter hos locos sunt à texvit, quæ proprie-
tatem ad signa pertinent, testes, Chirographa,
testimoniæ, de quibus Iureconsulti diligenter pre-
cipiunt.

DE CONFUTA-
TIONE.

Confutatio est dissolutio Argumentorum, quæ
obligantur. Huius rei artificium magna ex-
parte sumendum est ex Dialecticis. Constat autem
in Dialectica triplicem rationem dissoluendorum
argumentorum tradi. Prima est, cum peccatum in
forma argumenti deprehenditur. Tunc enim re-
prehenditur consequentia. Iudicium autem de con-
sequentiâ tantum ex Dialectica petendum est. Nam
et planiora sunt, et meliora quæ de Consequentia
tradunt Dialectici, quoniam quæ scripsit Cicero de vi-
ciosis rationibus indicandis, ubi uoluit complecti Di-
ialectica præcepta eius rei. Cum autem peccatum in
materia argumenti est, diluitur aut per Distinctio-
nem, aut per Inficiationem. Ambigua distinguendo
explicatur. Inficiatio autem habet eosdem locos, quos
in Confirmatione possumus, Voluntate et Facultate.

C 4 ut Cicero

ut Cicero ostendit Miloni uoluntatem & facultatem insidiandi Cludio defuisse. Negabimus igitur illa quæ obijciuntur, & opponemus rationes, quæ reddant uerisimilem iufificationem. Et quia conies eturalis status plerunq; habet probationes non necessarias, sed tantum probabiles, ideo homines in geniosi facile reperire possunt ex ijsdem locis argumenta in utranc; partem. Ac fere disputatio tota de signis est, hic ualent homines callidi & copiosi, qui signa uarie interpretari sciunt, & uarias causas signorum querere. Nusquam enim uerius est, quod dixit Euripides, quam in hoc gener $\alpha\mu'$ οἽ λόγοι γε καταπαλαιουσιν λόγους. Ratio rationem euertit, ut uulgo dicunt, Rationes contra rationes.

Et propter contrariam signorum interpretationem, duo peculiares loci adduntur defensori. In uersio cum docemus signum uel causam contra nos allatum pro nobis facere, Si occidisse, non sepe uissim, satius fuisset statim relicto cadavere fugere. Paulus in Galatis uititur hoc loco: Nunquid lex est aduersus promissiones siquidem auget peccata? Paulus responderet: Imo tunc esset aduersus promissiones lex, si iustificaret. Nam si lex iustificaret, nihil esset opus noua promissione, quæ gratis promittit iustificationem. Graeci uocant $\alpha\gamma\tau\iota\sigma\pi\phi\sigma$.

Absolutio

Absolutio est, cum interpretamur signum aut causam aliter quam aduersarius, Scelij, sed miseri cordis commotus cum obiter præterirem. Vterq; locutioritur ex subili causarum interpretatione et animaduersione. Nam unius eventus multe et variæ causa excogitari possunt.

DE PERORATIONE.

Peroratio est conclusio orationis, in qua repetitur propositio principalis. Tunc enim uocatur Propositio, cum ante confirmationem collocatur. Conclusio uocatur, cum post confirmationem ponitur, ut sit in Syllogismis apud Dialecticos. Omnis autem peroratio constat duabus rebus, partim Repetitione propositionis et potissimum argumentorum argumentorum, partim Affectibus. Quales autem affectus deceant in unaquaq; causa, sine preceptis sciri potest, reo misericordia opus est, accusator studet odium inflammare. Potrò ex quibus fontibus ducentur affectus, naturarerum consulenda est, quamcum sine arte perspiciant assentatores, quibus rebus animi bonum capiantur aut irritentur, facile id quoq; uidetur Orator. Nam urbanissime ac prudentissime dictum est, Rhetoricam particulasse quod nolam viximus.

42 LIBER PRIMVS

DE IURIDICIALI STATV.

Sicut Coniecturalis status ex quæstione, An sit factum, nascitur, ita status Iuridicalis ex quæstione, Quale sit factum, oritur. Disputat enim, utrum inre aliquid sit factum, aut secus, itaq; appellatur à Fabio Qualitatis status. Græci uocant δικαιολογίαν, qui de Iure disputat, ut: C. Cesār non est iure imperfectus. Iustum est fures suspendere. Tales cause habent easdem partes orationis, quas supra recensui, Exordium, Narrationem, Propositionem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationem, ac ceteræ partes non requirunt noua præcepta, tantum Confirmatio ac Confutatio habent nouos locos. Sunt enim diuersi loci diuersorum statuum: quia uero hic status totus uersatur circa Iuris quæstionē, ideo loci sumuntur à Iureconsultis.

Natura.

Lex.

Consuetudo.

Aequum, Bonum, Iudicatum, Pactum. Hi loci pertinent ad causam efficientem apud Dialecticos. Ius est enim quod suscipitur impellente uel naturali Iure, uel scripta Lege. Quid sit Ius naturæ, quid Lex scripta, quæ Consuetudo habeat autoritatem, à Iureconsultis sumendum est. Nos olim addidimus locum Religionis, sed in Lege scripta comprehendi potest.

RHETORICAE.

42

ipotest. Nam Legis scriptæ species sunt, lex Di-
uina, & lex Humana. Sed addemus exemplum, in
quo cerni poterit, quomodo propositione constitu-
ta, debeat se referre animus ad hos locos. Sunt itaq;
exercenda ingenia, ut quacunq; quæstione oblatâ,
statim decurramus per omnes locos, & considera-
mus, ex quibus hauriri apta materia posse. Non
cum semper omnibus locis uti possumus, sed idonei
querendi & amplificandi sunt.

Initio, Status negotij seu Propositio constituens
da est, ut: Constantinus Imp. reclè fecit, quod bel-
lum Licinio intulit, defendendorum Christianorium
causa, etiam si eum Licinio fædere & affinitate con-
iunctus erat.

Iam loci in se diciendi sunt, & uidendum qui con-
uenient huic cause.

A NATVR A.

In omnibus materijs in quibus de Iure queris-
tur, præcipue ius naturale & ius diuinum confide-
rentur, & in hac questione à Iure naturæ firmum
& illustre argumentum ducitur.

Ius naturale est, suscipere defensionem contra in-
iustum crudelitatem, præsertim si sit manifesta, seu
ut vocant, notoria iniuria. Talem defensionē susce-
pit Constantinus, Ergo reclè fecit.

Hic

Hic Syllogismus amplificandus est, exaggeratione sceleris Licinij. Atrocius scelus est trucidare sacerdotes & alios pios, quam reliqua latrocinia, sequitur enim in homines peculiariter Deo consecratos. Et accedit hæc impietas, quod Tyranni non tam eum hos miseros homines cupiunt è medio tollere, sed prorsus nomen Dei, ueram Religionem ac doctrinam delere & extinguere, ac penitus obrucere gloriam Dei.

Aduersus hæc tanta scelera præcipue arma capitale debent Reges & Principes, qui, ut Paulus ait, gerunt gladium, ut defendant bonos, et puniant iniustos.

A LEGE SCRIPTA.

Leges diuinæ & humanæ præcipiunt Regibus & omnibus Magistratibus, ut defendant innocentes, ac maxime eos, qui propter Religionem affliguntur.

Hic sententiae ex scripturis colligendæ sunt de officio Magistratum, quales sunt apud Esaiam: Subuenite oppresso, iudicate pupillo. Et in Psalmo: Eripite afflictum de manu peccatoris.

AB EXEMPLIS.

Pertinent ad iudicatum, exempla probata. Honestum fuit Atheniensibus suscipere defensionem librorum

torum Herculis aduersus Eurystheam, Quanto
benestius est Imperatori pio, suscipere defensionem
Sacerdotum.

Accedant amplificationes à poenis Idolatrarū,
Deus detestatur & odit Idolatras, Ideo defensores
impiorum cultuum, habebunt tragicos exitus. Si-
cū in primo precepto minatur Deus Idolatrie, &
historiz suppeditant multa exempla.

Tractandum & hoc est, quod ad Principes per-
tinet cura retinende uera Religionis, iuxta secun-
dum preceptum: Non affianes nomen Dei vanè.
Hoc preceptum uerat tolerare Blasphemias, & im-
pios cultus.

CONFUTATIO.

Sepe Confutatio plus suppeditat & disputatio-
num & amplificationum, ut in hac causa. Multa
enim obijcentur.

Primum obijci potest, quod in Euangelio prohi-
betur vindicta. Id explicandum est. Euangelium
confirmat & approba munus Magistratum, Er-
go defensionem que fu per Magistratus, precipit.
Nec abolet Ius naturae, sed approbat, Tantum igit
tum priuatione vindictam & seditiones prohibet.

Secundo obijci potest de Iure foederum: An li-
cerit confederato bellum inferre. Ad id respon-
dendum

dendum est. In omnibus fœderibus exceptam esse defensionem aduersus notoriam iniuriam, fuisset scelerata societas Constantini & Licinij, si Constantinus propter fœdus, quasi pactione quadam obligatus, passus esset grassari collegam & infinitam scutiam exercere.

Erant socij Lacedæmoniorum Thebani, cum Lacedæmonij Athenas cepissent. Et tamen Thebani adiuvuerunt Thrasybulum repetentem patriam armis, contra Lacedæmonios.

Erat enim manifesta crudelitas præsidij Laconiæ. Ita & Constantinus abrum pere societatem quæ ei cum Licinio fuerat, necessariò debuit.

Cedunt Iuri naturæ cætera pacta, ut Subditus aduersus dominionum concessa est defensio, ad repellendam iniustum crudelitatem, si sit iniuria notoria.

Tertio obijci potest: At Constantinus alienos defendit, subditos Licinio? Quid ad eum pertinebat, quomodo ille suam ditionem gubernaret? Respondeo: Etiam subditis, si sit manifesta scutia, licet fieri supplices, implorare auxilia ab alijs, & suscipere eorum defensionem alijs Regibus licet, ut Athenienses suscepserunt defensionem liberorum Herculis.

Deinde non sunt alieni, qui nobis societate Ecclesie

defis et coniuncti sunt. Precipuum munus est sum-
morum Regum ac Principum, tueri Ecclesiam,
quam ob causam Esaias vocat Reges, Ecclesie mu-
natores, id est, defensores.

In luctuoso ciuium Atheniensium, erant haec
herba: Pugnabo pro sacriss., & solus, & una cum
alij. Id exemplum à pijs sumptum est. Atq; ita de
ben sentire maximè Principes pijs, se arma gerere,
ut utram doctrinam, quæ gloria Dei ornatur, con-
scrueant.

In Psalmo dicitur: Ego dixi Dij es sis. Hanc ad-
pellationem Deus eis tribuit, ut res diuinæ tuean-
tur, ueram religionem, iusticiam, & pacem.

Ita uides confutationem uersari in explicatione
quarundam Iuris questionum, in collatione Iuris
nature & foederum. In collatione Iuris nature
officij iudiciorum, proposui exemplum questionis
Iuridicis, in quo apparet, ad causas non tantum
Rhetoricos libellos adferendos esse, sed etiam illius
ipsius Iuris cognitionem, in quo uersatur questio.
Fient autem omnia pleniora, cum accedent orna-
menta, & affectus.

Defensori adduntur alij quidam loci, ubi de-
fensio per se infirma est. Vocant autem Concessio-
mem, cum reus non excusat crimen, sed studet mi-
tigare, & peccati sibi leniendi dari. Talis defensio
seu con-

Seu conceſſio tres locos habet: Purgationem, Translationem criminis, & Deprecationem. Purgatio est, qua aliqua ex parte leuat̄ culpa, uidelicet, cum negamus dolo esse factum, ut feci errore, feci iratus, non feci animo ledendi. Hæc sunt partim ex causis efficientibus, partim ex finalibus ducta, & habent excusationem etiam apud Iurisconsultos. Translatio criminis aliquanto probabilior est, quia purgatio, cum culpam conferimus in alios, ut, feci iussus ab alio, promisi coactus metu, qui cadit in uitium constantē. Hic locus magnam uim habet apud Iurisconsultos.

Deprecatio ad Oratorem magis pertinet quam ad Iurisconsultos. Hæc misericordiam petit, & uersatur in locis affectuum. Commouent misericordiam rei, etas dignitas, uita modestè acta. Sumuntur argumenta & a clementia Iudicis. Exempla extant apud Ciceronem pro Ligario. Nam in huius defensione cum esset per se infirma, adhibendi fuerunt loci extranei, ut, Nulla de uirtutibus tuis plurimis, nec gravior, nec admirabilior misericordia est, Homines enim ad Deos nulla re proprius accedunt &c.

Peroratio in hoc statu, ut supra, habet duas partes, Repetitionem propositionis & argumentorum quorundam, & idoneos Affectus.

De statu

DE STATIBVS LEX

galibus.

Him maximè pertinent ad Scholas & ad doctos
Hrum disputationes, ac magna ex parte ex Dis-
tictis indicari possunt. Sunt autem:

- Definitio
- Contrarie leges
- Scriptum & Sententia
- Ambiguum
- Ratiocinatio
- Translatio.

Definitio est, cum aut de uocabuli interpretatione contenditier, aut quid sit res declarandum est. Magnus usus est Definitionum in omnibus materijs Theologicis & forensibus. Quare adolescentes diligenter exercendi sunt in doctrina Definitionum & assuefaciendi, ut & ipsi propriè & per speciem definiat cum opus est, & statim uidere definitionum uita posint. Id mediocri diligentia & ex exercitatione usque possunt, rectè cognitis preceptis Dialecticis. Exempla suppeditat non modo lectio, sed etiam usus rerum. Magna hoc tempore questio est, An Missa seu Coena Domini sit sacrificium.

Hic exponendum est quid sit Sacrificium, quo cum intelligitur esse opus pro alijs faciendum

D ut mereas

mereatur eis remissionem peccatorum, sequitur sa-
cerdotis opus celebrantis Coenam Domini, nequa-
quam esse sacrificium. Nam solius Christi mors, pre-
cium fuit, quod ceteris merebatur remissionem pec-
catorum. Est autem impietas transferre gloriam
Christi, in opus Sacrificuli, sicut ad Ebræos scri-
ptum est: Una oblatione consummati sumus.

Disputatur in Ecclesia quid sit Pœnitentia,
hoc est, conuersio hominis ad pietatem, quos motus
contineat. Nos perspicuam definitionem tradere so-
lemus, Pœnitentiam constare his partibus, Contri-
tione & Fide, ut supra dictum est. Apud Cicero-
nem est exemplum in Norbani causa, quod sit cri-
men lese Maiestatis. In Epistola ad Romanos di-
sputatur, quæ res sit, propter quam iusti pronunci-
amur, id est, accepti coram Deo, hoc est, sint ne no-
stra benefacta, iusticia, propter quam simus accepti
Deo. Aut an simus accepti propter aliud, scilicet
propter Christum, Fide, hoc est, fiduciamisericor-
die propter Christum promissæ.

Ita Paulus definit Iustificationem.

Et hanc definitionem confirmat multis ar-
gumentis, quæ partim sunt testimonia ex scri-
pturis citata, partim sunt rationes ex causis sum-
ptæ.

Testimonia sunt, Credidit Abraham & im-
putatum

putatum est ei ad iusticiam. Ergo fide consequimur ut reputemur iusti.

Fides autem est fiducia promissæ misericordie, cum quidem agnoscimus nos indignos esse.

Aliud testimonium: Beati quorum remissæ sunt iniuriantes. Ergo cum omnes oporteat accipere remissionem peccatorum, qui fiunt beati, necesse est facrionnes, quod habeat peccata. Non igitur sunt iusti propria dignitate, non satisfaciunt legi.

Deinde à causa additur argumentum.

Promissionem gratiæ oportet esse certam.

Promissio fieret incerta, si penderet ex cōtione legis.

Ergo promissio non pendet ex conditione legis, sed gratiæ propter Christi fide contingit.

Minorem confirmat, quia lex semper accusat, Seut ipse ait, iram operatur, quia nemo legi satisfacit, quare non propter legem dantur, remissio & iustificatio.

Exordia & Perorationes in hoc genere sequuntur communia præcepta supra tradita.

Contrariarum legum status est, cum faciunt controvèrsiam contrarie leges, quemadmodum sœpe accidit, Græci uocant hanc statum ἀντινομίας, ut antinomies sunt, Melius est nubere quam uriri. Et Canon: Non liceat Sacerdotibus uxores ducere.

D 2 Contrarie

Contrariæ sunt: Non facies furtum, & man-
datum, ut Hebræi spoliarent Aegyptios.

Confirmationes & Confutationes ducuntur
ex causis efficientibus. Lex enim habet autoritatem
ab efficiente causa. Hinc sunt regulæ. Lex inferior
cedit superiori. Lex specialis derogat generali.
Lex humana cedit diuinæ. Leges ueteres corri-
guntur aut abrogantur nouis. Dicuntur etiam Con-
firmationes aut Confutationes ex materia, hoc est,
ex ipsis legibus, si cum ratione consentiant, aut pu-
gnent cum ratione, si circumstantiae expendantur,
quibus latæ sint, & an ad hos casus rectè detorque-
antur &c. Et ex talibus regulis dirimuntur plera-
que legum controuersiæ. Lex inferior Non facies
furtum, cedit superiori, scilicet primo mandato.
Deus enim nouo mandato iussit spoliare Aegypti-
os. Hinc Theologi regulam non inutilem sumpse-
runt. Secunda Tabula cedit primæ. Abraham im-
molaturus filium, solutus est secunda tabula per
primam, quæ cogit Deo obedire, quidquid is iusse-
rit. Iehu capiens arma aduersus Regem suum, so-
lutus est legibus secundæ tabulæ per primam. Deus
enim nouo mandato iussit Iehu arma capere. Con-
trariæ leges uidentur: Ne reddas malum pro malo,
& Magistratus Dei minister est, & uindex ad irā.
Hic altera sententia prohibet vindictam, altera
præcipit

precipit, sed dirimitur controversia per regulam;
Generi derogatur per speciem, & illud potissimum
habetur, quod ad speciem directum est. Excipit au-
tem scriptura Magistratum à generali regula, in
qua iudicata probibetur. Itaq; certum est Magis-
tratus licere exercere iudicatam, punire fontes, ge-
nere bella. Consuetudo recipit in templis imagines
Iex prohibet. Hęc controversia dirimitur, qui nos
non tenemur lege Mosi. Multa hoc modo iudicari
possunt, que longum esset recensere.

EX S C R I P T O E T
Sententia.

Frequentissime in foro & Ecclesijs, quæstiones
sunt Scripti & Voluntatis, quæ oriuntur ex
Scripti obscuritate, aut ambiguitate. Græci uocant
hunc statum πέντε νήσοις στρεβοῖς. Huiusmodi
controversie sunt de his locis: Vade uende omnia
quæ habes, & da pauperibus. 2. Cori. 8. ut sit æqua-
litas. Item: Non iurabis. Nam Anabaptistæ urgent
herba, nec recipiant ullam interpretationem. Nos
addimus interpretationem, ut sententiæ retineam-
us. Iurisconsultus uocat fraudem cum defenditur
ἡτού contra στρεβοῖς. Loci huius status sumen-
ti sunt ex Dialectica. Definitio patescit obscura,
Dimisio discernit ambiguā. Ad hos locos accedunt

D 3 : reliqui

reliqui, ut loci causarum, effectuum, circumstantiarum, & pugnantium. Tunc autem uoluntas queritur, quando ꝑ̄ntoy est, aut obscurum, aut absurdū, ut in his uerbis: Si quis castrauerit se &c. uoluntas querenda est. Nam ꝑ̄ntoy est absurdum. Sed in sacris literis hoc obseruandum est, ut in dogmatibus & præceptis retineatur τὸ ꝑ̄ntoy, nisi impingat absurditas in aliquem articulum fidei, seu manifestū scripture locum. Tunc enim recipienda est uoluntas ex manifestis locis alijs collecta. Cæterum in dogmatibus ac præceptis, non est discedendū à uerbis scripturæ, cum absurditas tantum impingit in iudicium rationis.

Confirmationes & Confutationes in Ecclesiasticis negotijs ducuntur ex testimonijis scripture clarioribus. Interim tamen & Dialectica adhibend̄ est, quia s̄pē ex definitione, aut ex causis, quæ sunt in scripture, ratiocinari aliquid cogimur. Sed hic uidendum est, ne connectantur male coherentia s̄cias ἐνακόλυτα, seu ut Dialectici loquuntur, ne malae consequentiae consuantur. Porro quod ex claris testimonijis efficitur bona consequentia, id quoq; claram esse iudicatur. Ut scripture manifestè probat Magistratus, ergo etiam probat leges ciuiles, quamvis ab Ethnicis conditas, modo sint timori malo operi. Hæc consequentia ualeat, quia lex nihil est nisi uox magis

vox Magistratus. Locus Vnde uende omnia &c.
non cogit discedere à facultatibus Christianos, quia
diu locu[m] aperiè inquit: Præcipe diuitibus &c.
Hinc ex definitione argumentamur: Diues est qui
possidet proprium, diuitem esse licet, ergo et pro=
prium possidere licet. Magna cum Iudeis de Scrip=
to contentio est. Ipsi somniant regnum Christi mū=
dum, uidelicet, quod recuperata patria, Hierosol=
am regnaturi sint, nos defendimus sententiam, et
opponimus clarum testimonium scripture, Regnum
Christi eternū, at mundana regna non possunt
esse eterni, igitur mundanum regnum nō potest esse
Christi regnum &c. Sed non est opus recensere plus
Ne exempla, cum usus rerū multa quotidie offerat.

In furo et negocij, que ratione iudicantur ab
sorditas est, si quid à ratione dissentit, aut recepto in
re, et quia effici debet, ut aduersarij opinio uidea=
tur absurdā, leges et rationes afferendae sunt, que
ostendant eam cum iure et natura pugnare. Hic ite=rum cundū est nobis ad locos Dialecticos, nā ex causis
et effectibus colligitur & quitas. Est autem gene=
re præceptū, cuius maximè usus est in hoc genere
controversiarū, ut excuiantur circumstantie, ex his
enim sepe uenantur sententiam, et iudicamus, utrū
scriptū et Voluntas consentiat aut dissentiat. Vera
est enim vox Hilarij, Circumstantiae illuminat dicta:

D 4 De am

DE AMBIGVO.

Controuerſie ex ambiguo ſunt, cum uerbum aliquod generale aut ambiguum, parit diſenſionem, ut in Canone: Sacerdos ducens uxorem ſuſpendatur. Ibi intelligunt quidā, ut ab arbore ſuſpendatur. Alij mitius interpretantur, ſuſpendi tam eſſe feriari ab officio ad tempus. Hic ſtatus coſgnatus eſt superiori, habet autem hanc præcipuam regulam. Ambigua alia iudicantur ex Grammatica ſeu phraſi & figuris, ut: Non cognofceebat eam, do nec peperit filium primogenitum. Nam particula Donec, marium habet uſum in ſermone. Alia iudicātur ex Artibus, ex quibus ſumuntur, ut, Nō reddas malum pro malo, generalis ſententia eſt, que ex ſcriptura iudicatur, ex qua conſtat, tantū priuatam iudictam prohiberi, publicam nō prohiberi. Cæterum & ad hunc ſtatum adhibendi ſunt loci Dialeſtici. Nam ambigua definitionibus & diuifionibus explicantur.

RATIOCINATIO.

Ad hunc ſtatum pertinent caſus, qui cum non habeant certam legem, reſeruntur ad ſimilia, aut ad coſgnata, cum quibus uidentur connecti poſſe. Iuriſconsulti multa iudicant ex ſimilibus, quare huius ſtatus facile multa exempla inuenias, ut, Non licet heredibus pecuniam ciuitati ad ſpectacula legatam repetere

petere, igitur nec legatum ad pios usus repetere
sit. Reperiuntur huiusmodi cōrrouersiae & aliās,
si quis disputet, An liceat Christiano in foro cau-
lis agere, nullus locus est, qui expresse hoc conces-
dit, sed Ratiocinatione querendū est testimonium,
sive ex cognatis, sive ex similibus. Euangelium ap-
pebat iudicia & iudices, ergo nec reliquos iudicio
ministratos improbat. Est autem Causidicus iu-
dici minister, nam sine Causidici diligentia, opera
& uoce, iudex non potest causam cognoscere. Er-
go sicut iudicis officium, ita Causidici functio pro-
batur.

Si queratur, An liceat Christiano litigare in iu-
dicis, nullus locus aperte concedit, sed ratiocinando
queritur testimonium. Licet uti alijs ciuilibus res-
bus, licet petere defensionem à Magistratu armato
aduersus latrones, ergo multo magis licet à iudice
nemini auxilium ad retinendas facultates petere.
cum si Magistratus est honori bonis, ergo iudex,
qui defendit Christianum, non præbet ei occasione
peccandi, alioqui non esset ei honori, sed potius des-
cori. In hoc statu plurimum ualent loci commu-
nis, nam ex his multa iudicantur & trahuntur.
Pudet autem totares à Dialectica, cum ex Causa,
& Toto, ex Genere ducitur argumentum. Viden-
t̄ sic autē, ut sit in Syllogismo bona Consequentia.

D 5 Cum si

Ciam similia afferuntur, uidendum est, ut similitudinis eiusdem cause sint. Irenaeus eleganter dixit, hereticorum argumenta nō magis coherere, quā si quis uelit funem de arena neglectare. Tales erant uero genere ratiocinationes, si non fuerit adhibita Dialectica, quae iudicat, utrum membra consentiant, utrum aliud ex alio necessario sequatur, ut scriptum est: Ecce duo gladij hic, igitur à Pontifice necesse est, omnes Reges accipere regna. Hoc non necessariò coherent. Sed infinita exempla quotidie offeret usus.

Translatio propriè est, quod Iurisconsulti uocant Exceptionem, cum non respondetur ad rem, sed opponitur Exceptio aliqua, ut quod non oporteat me coram hoc iudice causam dicere, quod adversario non debeat dari actio. De hac re nunc præcipiunt Iurisconsulti, quando pro fit respondere ad rem, quando non pro fit. Quanquam autem haec Rhetorica nō collegi præcipue ad usum forensis, tamen prodest huius status mentionem facere, ut admoneantur adolescentes, non semper de re respondendum esse, sed ubi cuncti fieri potest, arte fagiendum esse iudicij periculum. Profectò enim sapienter dictum est ab Alcibiade, nec immerito ait in Proverbiis: οὐδέποτε φύγειν, μη τελεῖ δέκανον.

De genre

DE GENERE DELIBERATIVO.

Cenus Deliberativum uersatur in Suadendo
Iac Dissaadendo, Adhortando & Dehortan=
tando, Petendo, Precando, Consolando, & similibus
negocijs, ubi finis est no cognitio, sed preter cogni=
tionem actio aliqua. Huius generis plura exēplare
perimuntur. Et plurimæ scribūtur Epistole quotidie
a patris in hoc genere, cū ab amicis aliquid petunt.

Exordia sunt ut in alijs causis.

Narratione utimur, cum res poscit: Verum in
hoc genere sepe accidit, ut nihil adhuc gestum sit,
quod narrare necessè sit. Propositio sequitur Nar=
rationem, & cum deest Narratio, sola Propositio=
ne utimur. Non enim omitti Propositio ulla in casu
sa potest. Ac plerumq; ut sit plenior sonus, Propo=
sitio cum Amplificatione recitat, ut: Nullum bel=
lium aut magis necessarium, aut magis pium, aut ma=
gis è dignitate uictoria Principes suscipere potestis,
quam hoc bellum adversus Turcas, qui crudelissime
Latrociniū bis proximiis annis in ipso Germanie
editu, & in conspectu nostro exercuerunt, nobisq;
bellum denunciantes, exitium ac uasitatem uniuersi=
te Germanie, huic Imperio atq; Religioni Christia=ne
interitum, uestris liberis atq; coniugibus misera=
rimam scrupularem minati sunt.

Loci

Loci argumentorum tres sunt:

Honestum.

Vtile,

Facile.

In his comprehendimus etiam Necessarium, & Possibile, qui ideo prætermittuntur in vulgaribus preceptis, quia uidentur esse ἀτέχνοι, nec indige remonitore. Nam impossibilia non ueniunt in deliberationem. Necessestas autem non solum dubitantes hortatur, sed cogit etiam inuitos. Verum quia hi duo loci interdum non conspicuntur ab omnibus, Ideo in arte admonedi sunt studiosi, ut querant eos in causis, ac prostrant in lucē, & dicendo illustrent, ut si quis de studijs literarum dicet, nō tantum ostendat, quām sint honesta, quāmq; utilia, sed si recte considerabit res humanas, inueniet etiam necessariam esse literarū scientiam, quia sine doctrina Religionis & Legum, non possunt teneri Republicae, neq; hec ciuilis societas colit. Hęc necessitas, quia nō intelligitur ab indoctis, oratione patefacienda est.

Nascuntur autem hi loci, Honestum, Vtile, & Facile, in locis Dialecticis, definitionum & causarum. Sed quia finis est Actio, non Cognitio, nomina habent à fine, ut animos ad agendum impellant. Expetimus enim bona, uel honesta, uel utilia, si tamen consequi possumus.

Honestas

Honestas autem sumitur ex Legibus diuinis & humanis, adeoq; ex virtutum definitionibus. Pertinent autem Leges ad causam efficientem, mouent enim hominum voluntates ad agendum. Eodem & Virtutum definitiones pertinent, cum uerè sint leges. Cum igitur honestas sumatur ex legibus & natura virtutum, oportet hos, qui hoc genus aperte trahere solent, locis communibus copiose instructos esse, ut cum abhortabimur Principes ad suscipiendum bellum contra Turcas, Primum de honestate docentur, recitande sententiae ex sacris literis, quae precipiunt Magistratibus, tueri subditos, depelle & retinocinia. Confutanda est & superstitione querundam persuasio, qui putant Christiano non licere militare, aut bella gerere. Hec disputatio non uulgarem doctrinam requirit. Ostendendum est enim, quod Euangeliu[m] approbat Magistratus, uindictam publicam, iudicia, bella, quod Euangeliu[m] sit doctrina de uita eterna & spirituali, nec dissipet potius, sed multo magis confirmet. Iubet enim nos in hac uita corporali atq; ciuili, uti politicis rebus omnibus, sicut hoc aere, cibo, potu utimur. Interpretanda sunt & dicta quedam Christi, que uidetur prohibere uindictam. Hec enim tantum priuatam uindictam prohibent, non prohibent uindictam publicam, que exercetur officio Magistratum.

Alioqui

Alioqui enim dissentirent ab alijs locis, qui aperte approbant Magistratus, et vindictam Magistratu[m]. Ex hoc exemplo intelligi potest, locum honestatis maxime constare arte, quia haec disputaciones magnam doctrinam optimarum rerum requiriunt. Et sepe hic Dialecticis locis utendum est, cum uidelicet prius docendus est auditor quam adhortandus, ut sit in hac questione de Bello.

Loci ab utili et facili serre sunt ac t'xyoi. Nam utilitas sepe cernitur ab indoctis, que cum est manifesta, exaggeranda erit oratione, ut contra Turcas, amplificanda est eorum crudelitas, dicendum, quantum carnificinam in viatos exerceant, quam turpis et misera seruitus impendeat his, qui non sunt interfecti. Facultas autem posita est in circumstantiis, in comparatione virium, temporum, locorum.

Dominantur in hoc genere exempla, ut si quis commemoret Carolum, Otthonem, patriam adverbarios summa uirtute defendisse, infinitam Hunorum multitudinem, que in Germaniam irruerat, deleuisse. Imperator Fridericus Saracenos in ultimas terras in Syriam usque persecutus est. Nos repellere dubitamus hostes, qui tam procul ex Thracia profecti Germaniam ipsam populati sunt. Affetti etiam in his causis mouendi sunt, qui cum in tota oratione uarie spargendi erunt, tum in peroratione

tione eligidebent hi, qui sunt acerrimi, nec procul petiti. Nam Perorationes, ut in alijs generibus, continent repetitionem quorundam argumentorum & affectus.

Postquam hanc viam adolescentes cognouerunt, exempla proponenda sicut, quæ longè clarissim ostendunt, quid in hoc genere deceat, quam præcepta. Quæ quidem ad hoc unum excogitata sunt, ut imperitis viam ostendant, ut intelligere exempla possint, & uidere Oeconomiam & ordinem omnium partium, & totius orationis formam, animo completi. Plena autem exemplis sunt Poëmata, Historie, Epistole. Sed ego uelut præceptores ex Lino eligere exempla, quæ cum & propter rerū magnitudinem, & propter sonum orationis illustriora et graviora sint, magnam uerborum & sententiæ copiam suppeditant.

Pertinent ad Susorium genus, & in sacris literis Adhortationes, Consolationes, Deprecationes, ut in Psalmo Misericordia, sepe est repetita proposicio, ac petitio, inseritæ sunt passim querelæ. Argumentum ducitur ab honesto, quod misericordia Dei fuit illustrior, si ignoscatur. Simile est loco utilitatis, quod promittit se uicissim gratu fore, prædicatur hoc beneficium, reddituum uera sacrificia, scilicet, spirituum contributum. Itaq; obiter alludit ad locum
communem

communem de Sacrificijs, quod Ceremoniae tantum
sint signa uerorum sacrificiorum. Semper autem fr
nis querendus est. Adhortationes iubent aliquid
agere. Consolationes iubent expectare auxilium
a Deo. Deprecationes petunt aliquid nobis concedi.

DE GENERE DEMON
stratio.

Demonstratiuum genus continet Laudatio-
nem & Vituperationem, sed multum inter-
est, utrum personae tractentur, an facta, aut res. Alijs
enim locis utendum erit in laudatione Personae, alijs
in Laude Factorum ac Rerum.

Cum laudamus Personam, ordine narramus hi-
storiā, & rerū seriem in dicendo sequimur. Sunt
igitur loci personarum, Patria, Sexus, Natales, In-
genium, Educatio, Disciplina, Doctrina, Res ge-
stæ, Præmia rerum gestarum, Vitæ exitus, Opinio
post mortem. Hic ordo historiæ magis decet in lau-
dationibus, quam quod initio quidam, quasi in scho-
lis philosophantes, partiuntur bona in tria genera,
Naturæ, Animi, & Fortunæ bona. Et cum ad hæc
capita singulas partes historiæ accommodare uo-
lunt, rerum ordinem confundunt. Cæterum, loci
illicomunes, quare Naturæ bona, quare Fortunæ
bona, laudem mereantur, quantum præsent Animi
botu

bona dotibus fortune, prudenter historie per occasio-
nem intertexi debent.

Exordia in hoc genere liberiora sunt, ut in Epis-
tola domij aut Epicodijs apparet. Interdum à pompa
publica, interdum ab effectu aliquo, à querela, uel
Gratulatione inchoantur. Reliqua oratio perpetua
quodam historie narratio est, in qua tamen preci-
pue decora amplificatur, & ad admirationem atq;
imitationem proponuntur. Sed quoniam extant exes-
empla, in quibus ratio huius generis tractandi cerni
potest, nimirum opus est longioribus preceptis. Isocra-
tes reliquit laudationem Euagore, Plinius Traiae-
ni. Extat & ab Erasmo scriptius Panegyricus lectu-
dignissimum, de Philippo Rege Hispanie.

Sunt Psalmi quidam generis Demonstrativi, qui
describunt Christum, hi possunt haberi pro brevia-
bus Panegyricis, ut Psalm. Dixit Dominus. Item,
Psal. 67. Exurgat Deus. Pingit enim ueluti trium-
phalem pompam Regis, orditur ab Imprecatione
& Gratulatione, nam hostibus Christi male preca-
tur, gratulatur autem pijs. Narratio continet pom-
pon: Venit Dominus, & dicit secum exercitus
Evangelizantium. Ex his sunt descripti Principes
Provinciarum Apostoli & Episcopi, qui Provinci-
as affuetas & uexatas recreant. Ascendit Domi-
nus in altum, dicit in triumpho captiuos distribuit

E dōna

dona militibus ac populis suis, minatur hostibus supplicia, precedit populus ac sequitur, qui canit triumphale carmen. Hæc ferè summa est Psalmi, quem si quis hoc modo ad artis præcepta conferet, planius intelligenter animaduertet, qui loci propriè ad Christi studi accommodandi sint qui tribuāt ei diuinā potentiam.

Quanquam autem oratio in hoc genere perpetua Narratio est, tamen incident interdum loci, qui habent aliquam disputationem, ubi Confirmatione, & Confutatione utimur, ut si quis laudabit C. Cæsarem, excusabit eum, quod bellum aduersus patrem mouerit, quia inimici, cum ei beneficium populi eriperent, priores bellum indixerint ac mouerint. Quare non intulit patriæ bellum, sed iniustam vim à suo capite depulit, cum Pompeius negaret se ullas conditiones pacis admissiarum esse, nisi allato ad se Cæsaris capite.

Supersunt aliæ species, cum factum aut rem certam laudamus. In hoc genere omnes partes existre possunt. Exordium, Narratio, Confirmatio, Confirmatione, Conclusio. Locos mutuantur ex genere Deliberatio. Honestū, Utile, Facile, aut Difficile, ut si quis laudet faciū Imper. Lotharij Saxonis, qui Romanis leges, quæ ad id tempus post occupatā Italiam à Gotthis in Bibliothecis latuerant, in foriam reuocauit, & constituit, ut in Imperio ius ex illis legibus diceretur.

diceretur. Primum honestatis loco utemur, quod de-
bet Principem efficere, ut Respub. leges habeat op-
timas. Si non emisus arguitur, non solum à Lotharij
persona, uidelicet à Principis officio, sed etiam à re,
hoc est à dignitate legum Romanarum, quod plene
sunt humanitatis, prudentiae ac iustitiae, quodq;
nulligens unquam meliores leges, & magis con-
scienses naturae habuerit, quam populus Ro-
manus. Ab Utile erit argumentum, quod certae le-
ges manuant tranquillitatem publicam. Lotharius
igitur utiliter consuluit Reipublice, quod ad om-
nes posteritatem ciuitates tranquilliores reddi-
dit. Non ante nullo certo iure utebantur ciuitas-
ter, sed Magistratus pro suo arbitrio ius dicebat.
Eares cum tyrannidi vicina sit, periculosa est ciui-
tibus. Alibi habebant barbaricas leges, uidelicet
Sadicis, hoc est, Aulicas leges Francorum, que mul-
ta contrahumanitatem constituebant. Quare eti-
am harum gentium mores reddidit mitiores Lotha-
rius, propositis legibus humioribus. Nam mores
& opiniones hominum magna ex parte imitantur
leges. Hic conferri potest Lotharius cum ueteri-
bus legum latoribus, cum Solone, cū Iustiniano. Ha-
bet hic Laudē Difficultus, quia pauci Principes ocio-
si suscipiunt curam emendandarum legum. At Lo-
tharius maximis occupatis bellis hoc egit. Possunt

B 3 addi loci

addi loci communes de nostrorum Principum inge-
nijs, quod cum scientia Republicæ gerendæ, pru-
dentia, magnitudine animi, fide, ac iusticia pares fue-
rint laudatissimis Principibus apud Græcos & Ro-
manos, minime sunt existimandi barbari. Ad hoc ge-
nus pertinent Gratiarum actiones, in quibus benefi-
cia commemorantur & amplificantur. Tales sunt
orationes Ciceronis de suo reditu, & pro M. Mar-
cello.

Eodem modo Res laudantur, ut Artes, Philo-
sophia, Eloquentia, Leges, Medicina, Pax. Hone-
stas sumitur ex causis efficientibus, uidelicet, ab in-
uentoribus, ut Philosophia est donū Dei. Sicut enim
diuinitus oculis lumen contigit, ita menti ueritas,
seu uerum iudicium diuinitus donatum est. Utilitas
sumitur ex finibus. Philosophia ostendit præsidia ui-
tae, disciplinam de moribus ciuilibus, Leges, Medicina,
Numeros, Mensuras, quæ res omnes in hac to-
ta uita maximè necessarie sunt. Interdum autem fa-
cilitas, interdum difficultas laudanda erit, idq; ad
consilium Oratoris pertinet, considerare, quid de-
ceat. Quod quidem præceptum, ut quid deceat ani-
ma duertamus cum in tota uita, tum uero in dicendo
uel maximè requiritur. Nusquam enim magis lucet
decorum, quam in dicendo, cum id sit præcipuum, ac
maximum & difficillimum operū humanorū omnium.

De locis

DE LOCIS COMMUNIBVS.

BREVITER complexi sumus communissima prescepta de inventione, de quibus ingentia uolumina Graeci compoſuerunt. Verum ego non admodum opus esse longioribus preceptis in hac parte iudico. Nam uia quadam cognita, postea res non in libellis Rhetoricis querenda erunt, sed tum à communi prudentia, tum ex alijs artibus sumenda. Etenim hęc precepta non tam ad inueniendum conducent, quam ad eligendum idonea, cum res ex alijs artibus offerantur. Deinde cum imitatio magis efficiat eloquentes, quam ars, precepta traduntur adolescentibus alio cōcū, ut adiuuent eos in legendis orationibus disertorum, quia etas illa non potest longas causas animo complecti, nisi res & argumenta certis locis, quasi notis discernantur. Addemus autem ad inventionis precepta unum quod maximam uim habet in omnibus disputationibus, uidelicet, ut Hypothesin transferamus ad Thesin. Vocant autem Hypothesin negotium de quo controuersia est, circumscriptum circumstantijs, ut Sit ne bellum mouē dū aduersus Turcas. Thesin uocant generalem questionem, ut liceat ne Christiano bella gerere. Facile autem iudicari potest, cum de Turcico bello dicendū est, omnia pleniora atq; uberiora fore, si à specie ad genus oratio transferatur, & de Magistratus officiis.

E 3 cito, de

cio, de bello in genere dicatur, quam pium, quoniam
sanctum officium Reges faciant, si has gentes diuis-
tus ipsorum tutelae commissas, aduersus Turcicum
Latrocinium defendant. Hoc præcipiunt apud Cice-
ronem Antonius & Crassus, ut consideremus, qui
loci communes hæreant in causa, quorum alij totam
causam continent, in quibus Thesis uersatur, alij in-
cidunt obiter. Ac Thesis illa cum habet peculiarem
interdum in oratione locum, tum uerba & senten-
tias gignit in omnibus partibus orationis. Et præ-
ter hanc uariè alludit ur ad alios locos, qui obiter in-
cidunt, ut Cicero pro Milone, cum dicit Clodium
Deo propter violatas religiones pœnas dedisse, al-
ludit ad locum communem, & breuiter probat De-
um esse, & hunc mundum à Deo gubernari. Sed suaz
mamus exempla ab Ecclesiasticis concionibus, qua-
prosper ociosæ erunt, nisi ad præcipuos locos do-
ctrinæ refrantur. Si quis enarret historiam Davia-
dis, quomodo propter admissum adulterium à Pro-
pheta obiurgatus sit, locus communis erit de Pœ-
nitentia. Etsi enim & de Adulterij turpitudine mul-
ta dici possunt, tamen delectus adhibendus est loco-
rum, & excerpēdus is, qui maximè proprius est do-
ctrinæ Christianæ. Porro in hac historia omnes Pœ-
nitentiæ partes egregiæ depicte sunt. Habet enim
non solum Obiurgationem, sed etiam Absolutio-
nem, quam

rem, quam in sacris historijs præcipue querunt plementes. Ac Christus ipse docet nos hoc artificium, qui sepe transfert Hypotheses ad Theses, ut cum excusat Apostolos de violata traditione Phariseorum, incipit in genere de traditionibus illis concinari. Cum adfertur ad eam historiam crudelitate Pilati, grauiſſimam concionem habet de Pœnitentiis, Luc. 13. Adhibentur autem loci communes et ad probandum et ad amplificandum. Etenim fr̄ē in omni probatione, maior nascitur ex aliquo cōmuni loco. Idq; diligenter obseruent studiosi, ut sciant ubi situs locorum communium, quos qui prudenter eligit, is demum poterit et τὰ κοινὰ καίνως, cū uoleat, et quod difficilius est, τὰ καίνα κοινώς trahere. Ac uoco Locos communes, nō tantū uirtutes et uitia, sed in omni doctrinae genere præcipua cas pita, que fontes et summam artis continent. Neq; eamen omnibus ubiq; utimur, sed unusquisq; sci at se debere sue artis, præcipientes locos tenere, ut cum ali quae de re dicendū erit, statim offerant se idonei loci. Quidam putant se locos communes tenere, cum de varijs rebus coaceruas sententias habent, quas pas sim ex Poëtis et Oratoribus excerpterunt. Et quia iudicant hanc coaceruationem insignium dictiorum perfectam esse doctrinam, nihil habent consilij in legendis autoribus, nisi ut inde tanquam flones, dicta

E 4 que dant

quædam decerpant. Interim nullam artem perfectè discunt, nullum scriptum totum intelligunt, nusquam totum orationis genus considerant. Hoc studium exiguam habet utilitatem, & hoc nomine plurimum nocet, quia in stultis doctrinæ persuasionem parit, quam nihil est perniciosius. Sciendum est igitur, ita locos communes rectè cognosci, si artes illæ in quibus uersantur, perfectè cognitæ fuerint. Et ut locos communes aptè in causis intertexere possimus, opus erit perfecta eorum cognitione. Verum quia in ciuitibus negocijs sëpe existunt disputationes de uitib[us], de fortuna, de legibus, de Consuetudine. Ideo Rethores horum locorum præcipue mentionem faciunt, qui tamen neq[ue] perfectè intelligi, neq[ue] copiose ac uariè tractari possunt, nisi cognitis illis artibus, in quibus uersantur. Quare necesse est ad bene dicendum addere studium omnium maximarum artium, Philosophiæ, doctrinæ Religionis, Iuris & Historiarum.

Interim tamen hoc studium colligendi dicta scriptorum, habet aliquā utilitatem, præsertim in adolescentia. Habent enim multa lumina uerborum, & multas figuræ, ut elegans metaphora est in uersu de experientia. Discipulus est prioris posterior dies. Neq[ue] solum propter uenustatem citantur, sed etiam propter autoritatē, habent enim uelat pondus testimoniij

monis, quia a magnis uiris proditæ sunt, sicut Virgilius Ennianos uersus suo poëmati propter gravitatem inseruit. Et Cicero multa citat, ut, quamobrem ἐπιτρέψεω illud teneto, neruos atq; artus esse sapientie, non temerè credere. Ad hec pleraq; dicta continent gravissima precepta, quare non solum ad ornandum, sed uelut leges atq; oracula ad confirmandum prostruntur, quale illud est apud Liuium, de nominanda forma Reipublicæ, & quod presentia incommoda dissimulanda sint, quia mutatio maior a mala paritura sit. Nota mala inquit optima, quod à Plauto sumptum est, & Græci μὴ κακὸν κακός εὐ κέμπεσσον. Interdum etiam breue aliquod dictum ita rem definit, ut magis ostendat eam, quam prolixæ disputationes Philosophorum, ut definitio legis apud Demosthenem. Quare hec diligentia colligendi sententias, non solum uerborum copiam alit, sed nonnihil etiam ad rerum cognitionem conductit. Sed tamen ut copiose & uarie tractari loci cōmunes possint, accedere oportet ex ipsis artibus perfectando doctrinam. Ceterum ad colligendas sententias, etiam adhibenda est ratio quedam. Nam & memoria adiuuabitur, cum ordine distribuerimus eas in certas classes, & hec distributio rerum inter se ordinem ostendet. Est autem & hec quadam pars eruditiois, verū ordinem, initia,

E 5. & pro

et progressiones uidere. Optima autem in distris
buendo Oeconomia erit, si sequemur artium discri-
mina. Cauendum est enim, ne confundantur artes,
sed obseruandum, qui loci sunt Theologici, qui sunt
Philosophici. Ac Philosophici possunt peti ex par-
tibus hominis, yatio, artes, prudentia, uirtus, affec-
tus, consuetudo, corpus, forma, etas, fortuna, diui-
tie, oeconomia, coniugium, educatio liberorum, po-
litia, Magistratus, lex, bellum, pax. Facile est au-
tem genera partiri, et uidere quae sententiae, quae
exempla, quae similitudines, in qualibet specie collo-
cari debeant. De hac ratione annotandi extat Ro-
dolphi Agricolæ Epistola, quam uelim adolescenti-
bus proponi ad uerbum ediscendam.

DE AFFECTIBVS.

VT loci communes sparguntur in orationem,
ita affectus oportet ac motus quosdam ora-
tioni addere. Affectus autem oriuntur ex locis ex-
petendorum ac fugiendorum, quos in genere Suaso-
rio et Demonstratio recensimus, uidelicet, ex ho-
uesto, turpi, utili, et inutili. Nam honesta atq; uti-
lia merentur amorem. Turpia, abhorrentia à natu-
ra, iniusta, damnosa, oderunt homines. Misericor-
diam mouet calamitas, seu fortuna indigna etate,
genere, uirtute. Hinc intelligi potest, in qualibet
oratione

actione affectus in ijs partibus existere, in quibus
trahantur loci cōmunes de virtutibus & uitiis. Sed
tamen illi ipsi loci, certū genus uerborū requiriūt. Nā
alijs affectus sunt leniores, qui uocātur nōn, qui blan-
disseribis efferrūt, que significationē humanitatis
etq; officij præbēt, quale hoc est apud Vergiliū:
Cū in Aſcanio chari stat cura parentis.

Familiaris exordijs Epistolarū & orationū, comme-
moratio officij, in qua decet nos animorū sensus atq;
inclinationes, que nōn uocantur, exponere, ut ad
Lentulū: *Periūcundæ mībi fuerunt literæ tuæ, ex
quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem.*

Alij sunt affectus uebementiores, qui dicuntur trāz.
9. In his utendum est atrocibus & tragicis uerbis.

Dicuntur autem ex omnibus locis Dialecticis am-
plificationes, ad impellendos animos, exaggerata
uel dignitate, vel turpitudine rei, ut ab exemplo Li-
uius in Pleminium. Nec hominis quidquam est præ-
ter figuram & speciem, neq; Romani ciuis præter
habitum, uestimentū, & sonū Latine linguae, Pestis
ac belua immanis, qualcm fretum quondam, quo ab
Sicilia diuidimur ad perniciem nauigantiū circum-
sedisse fabulae ferunt. Sed in primis ualent Hypoty-
poses, cum signa & gestus commemorantur, cumq;
imago aliqua in oculos incurrit, que uim oculis atq;
animo efficit, ut apud Vergilium de Mezentio:

Mortua

*Mortua quinetiam iungebat corpora uiuis.
Et hoc genus infinita exempla extant apud Poetas
& Historicos.*

DE DISPOSITIONE.

Cicero nullam partem scribit plus ad uictoriā m̄
conducere, quam dispositionem. Cum enim m̄
xima uis sit oportunitatis, plurimum refert, quo lo
co singula dicantur. Illud certe constat ordinem orationis ad
rerum perspicuitatem plurimum conferre. Quare & in legendis aliorum orationibus ma
nopere prodest auditoribus dispositionem ostendere,
quod hac animaduersa, omnia facilius percipiantur. Cum enim imperiti non possint longas & diffi
ciles disputationes intelligere, si semel decurrant
oculi per uniuersum corpus orationis, necesse est or
dinem, regionesq; partium ostendere, ut singula
membra considerari queant, & iudicari quomodo
consentiant. Atq; hæc diligentia quantum habeat
utilitatem, exempla demonstrant. Quantum enim
Lucis attulimus Epistole Pauli ad Romanos, osten
sa dispositione, quam qui nō animaduerterunt, adeo
non intellexerunt Paulum, ut qua dere ageret, ne
suspiciari quidem potuerint. Vbi proponat, ubi
dysputet, ubi desinat non uidebant, itaq; uelut hospi
tes in

*its in ignota regione errabant, si quando in eius
disputationes inciderant.*

Porrò *hec pars artis, cum quidem sit utilissima,*
non perinde difficultia præcepta habet. Nam ea quæ
tradunt Rhetores, per quam leuia & puerilia sunt,
ut primo loco dicatur exordium, deinde narratio,
hanc sequitur propositio, de qua dimicatio est, dein
de confirmatione, postea confutatio, Extremus locus
tribuitur perorationi. Ac profecto mirum est, cum
bunc ordinem in dicendo natura ostendat etiam in-
doctis, tamen homines literatos interdum harum
partium seriem in scriptis aliorum iudicandis, non
uidere. Neq; tamen ita accipi debent hæc præce-
pta, tanquam leges de rebus capitalibus in æs inci-
se. Cedunt enim interdum utilitati. Nam & Cicero
quædam præiudicia tractat in causa Milonis ante
narrationem. Et pro Sylla confutatio præcedit con-
firmatione. Quam prudenter distribuit Demosthe-
nes modi sequens in longa & multiplici causa
omnes partes, sive quodam usus consilio, cum ijsdem
de rebus accusator Aeschines, longe aliam ordinem
insituisset. Et hæc in legendis doctorum orationi-
bus circuorum consideranda est, non solum ut alie-
na scripta rectius intelligamus, sed ut nos quoque
discamus uidere in nostris causis, quid quo loco plus
rimuenda, que deceat in aditu, que res nelut in
prima

prima acie plurimum profecture videantur, quæ debent in turba latere ne noceant. Hęc nō possunt in arte tradi. Nemo enim omnia tempora atq; negotia complecti potest. Sed exempla admonere & acuere studiosos possunt, ut quid deceat obseruent, & cum ad causis accesserint, se ipsi consulant, cum de ordine, tum de alijs multis rebus. Multa enim in omnibus contentionibus à nobis ipsis petere cogimur, ad quæ doctrina atq; exercitatione præparare nos statim à prima pueritia debemus.

In disponenda Narratione rerum seriem plerūq;
sequimur, perinde atque sit in historijs. Atq; hęc sunt, quæ ferè docent Rethores de dispositione, cū quidem aliarum partium dispositio multo difficilior sit. Non enim temerè in dicendo eundum est, ut dicit solet, quò pedes ferunt. Sed prospiciendus est finis aliquis quasi meta, quo certo itinere perueniōnus.

Tradam igitur unicum præceptum, idq; breue,
quod ostendet viam, quomodo partes in principijs
atq; in cōtentione disponantur, quā viam si animad-
uerterint adolescentes, plurimum adiuvabuntur &
in mueniendo, & in disponendo, & in iudicandis
aliorum scriptis. Est autem hoc præceptum, ut me
minerint in principijs & in contentione argumen-
tationes existere, quarū necesse est ea esse membra,
quæ tradūtur in Dialecticis, quod ut platiè perspici
possit,

posit addemus exempla. Ac primum de Exordijs
sciendum est, raro in Exordijs Syllogismos esse, sed
plurimq; ea constare Enthymematis, que nunc ita
appellantur.

Initio ponitur aliqua sententia, tanquam
Exordij propositio, cui postea subiicitur ratio. Ita
dissolutum est Enthymema, sed inchoatum à conse-
guente. Perè enim in sermone probationi anteponi-
tur propositio. Porro antecedens probatio est, con-
sequens propositio. Deinde interdu sequitur aut alia
probatio, aut amplificatio, aut aduersatio. Quare
C. Grati docuerunt Exordium quatuor sententijs
contineri. Quanquam enim saepe plura sunt membra,
tamen significare voluerunt, Exordij partes debere
quasi argumentatione aptè coherere. Prima pars
πρότασις est. Secunda κατασκευή. Tertia
επίδοσις. Quarta ἀξιωσις. Et si autem non
omnia Exordia similia sunt, tamen pleraq; Cicero
hoc modo cōponit. Pro Archia initio ponit πρότα-
σιν: Si quid in dicendo possum, præcipue Archiam
eloquentia mea tueri debeo. Sequitur κατασκευή,
que est ratio propositionis: quia Archias adiunxit
hac mea studia. Deinde ἀπόστολος, conclusio En-
thymematis: Si mea eloquentia alijs profuit, quanto
magis ipsi prodeesse debet, à quo excitata est. Hic inse-
ritur Aduersarius; Sed miretur aliquis, quomodo
Orator

Orator à Poëta adiuuari posſit. Hanc quoq; absoluit uno Enthymemate, quia artes inter ſe cognatae ſunt. Deinde ἀξιωσις, petitio, ut ſe de cauſa dicentem, audiānt. Nec huius forme ualde diſſimilia ſunt alia exordia. Interdum propositiōni ſtatiōnē opponi tur aduersatiua. Interdum inſeruntur quædam breues amplificationes, ut pro Marcello πρότασις. Cum hactenus tacuerim, nunc redeundum eſt mihi ad ueterem dicendi conſuetudinem, κατασκευή, quia beneficium Cæſaris non poſſum tacitus p̄terire, ἀπόδοſις. Nam abſente Marcello carebam ſocio huius laboris: nunc eo refutato, libenter redeo ad pristinam dicendi conſuetudinem. Hic accedit amplificatio per translationem. Hoc beneficium Cæſaris ad Rempub. pertinet. Significat enim Cæſarem uelle Rempublicam conſeruare. Neque multo aliter disposuit Demosthenes exordiū ποδὶ σεφανδ, πρόταſis, Peto, ut mihi concedatis, ſecundum leges, ut pro me dicāt, nec aſſentiamini ad uersario. Sequitur exaggeratio periculorum, τι quædam breuis occupatio. Postea καταſκευή res ad me pertinet. Deinde ἀπόδοſis, Peto, ut me audiatis ſicut leges p̄cipiunt. Et accedit amplificatio ex interpretatione legis. Ad Roma. πρόταſis. Gratulor uobis cognitionem Euangelij, τι optarim mihi contingere, ut corā uos docere poſſim.

Aduersatiua

Alius satim, sed hactenus non licuit, uerū opto, ut
diquālo liccat mīhi ad uos proficiā. Nē īācē vñ,
quā debitor sum Gracis & Barbaris. Aliaratio, in
qua inquit quēdā occupatio. Nec pudet me Euāgelij.

Confirmations & Confutations partim Sylio
gisimi, partim Enthymematis constant. Verū illud
sciendam est, Orationem, & si habet certas regio-
nes, tamē & liberiorem & pleniorē esse, quam
sunt illi concisi ac nudi Dialecticorum Syllogismi.
Plerumq; autem à minore inchoatur argumentatio,
ut pro Celio. Audistis cuon pro se diceret, audistis an
teacum accusaret, genus orationis, facultatem, co-
piam sententiarum atq; uerborum, quæ uestra pru-
dentia est perspexit, atq; in eo non solum ingenii
tum elucere uidebatis, quod saepe etiam si industria
non dicitur, uidebat tamen ipsum suis uiribus, sed inc-
rat, nisi me forte propter beneuolentiam fallebat,
oratio, & bonis artibus instituta, & cura & uigi-
lijs elaborata. Hec minor est. Sequitur maior. Atq;
scitote Iudices eas cupiditates, quæ obiectantur Ce-
lio, atq; hec studia de quibus dispuato, nō facile in eo
dem homine esse posse. Et in hoc cōmuni loco Cicero
aliquantisper communoratur. Conclusio uero in pro-
ponēdo recitata est. In Celio nulla reperiatur luxu-
ries. Compararent igitur syllogismi membra, quæ et si
tertiaregione circūscripta sunt, tamē nō tā angustis

F. finibus

finibus inclusa coercentur, ut Dialecticorum syllo-
gismi, qui propter breuitatem in pugna non satis ui-
tiū habent. Rarò à maiore inchoatur Syllogismus,
ut pro Milone. Maxima illecebra peccandi impuni-
tatis spes est, hæc fuit in Clodio, non in Milone. Sed
plus Enthymematum est in omnibus orationibus, que
facilè agnoscit & iudicari possunt, ut pro Milone.
In nobis est quædā mens, que ciet atq; agitat corpus
ergo multò magis ille perpetuus naturæ motus, mē-
te quadā & ternare regitur. Siā & hæc Enthymemata
Clodius oderat Milonem, igitur credibile est eū fe-
clisse insidiās. Facile igitur intelligent studiosi, quo-
modo in procemijs & in cōtentione partes collocari
atq; distribui debeant, si dialectica præcepta animo
intuebuntur, & tamen in uestiendis & ornādis sen-
tētījs, oratorū cōsuetudinē sequētur. Atq; has quasi
regiones Dialecticorū, præcipue mihi uidentur ob-
seruare Demosthenes & Cicero, quos habuisse ma-
ximā ordinis curāres ostendit ipsa. Plurimū autē &
in inueniendo adiuuabitur studiosi, si meminerint
posita aliqua propositione, deinde nō procul ab ea
discendū esse, sed querendā esse eius propositionis
uel rationē, vel amplificationē, vel aduersatiū.
Nā hæ cū in uicinis locis nascātur, ultro se offerent,
præsertim his, qui mediocri exercitio styli ita se af-
suefecerunt, ut cum aliquid instituant, percurrere
animo uicinos locos possint.

Tēλ.

LIBER SE CVNDVS.

DE ELOCUTIONE.

Nuentionem ac Dispositionem sequitur in arte Elocutio. Prima enim de rebus deliberatio est, quæ cum excoitatæ atq; inuentæ sunt, deliberandū est, quo ordine sint explicandæ. Magna enim uis est ordinis, cum in alijs rebus, tuum maximè in docendo, & quod in Oeconomia Xenophon scripsit οὐδὲν δύναται εὐχειροποιοῦται καλόν τε περισσότερος ὁς ἢ τέξει, hoc in oratione maximè certi potest, quæ si rebus ordo desit, simpliciter est sine mente sonus. Neq; uero non extant multa his iusmodi confuse & perturbatè scripta, sive in omni bus artibus, que quantum remorenur discentes, nō est obscurum. Tertie Deliberatio de uerbis est, quo genere orationis res à nobis excoitatæ, exponendæ atq; illustrandæ sint. Est itaq; Elocutio, quæ dilucida & perspicua orationes exponit. Neq; uero minus in hac parte, quam in ceteris elaborandum est. Nares sine lumine uerborū intelligi nequeunt, qua re initio illius operis error illorū reprehendēdus est.

F 2 qui

est, qui contemnunt elocutionis præcepta, & falso arbitrantur eloquendi rationem, non necessitatis causa, sed ad inanem ostentationem excogitatâ esse. Hic error in causa est, quare & olim dicendi studia intermissa sint, & nunc negligantur, qua ex re infinita extiterunt incommoda. Postquam enim dicendi ratio neglecta est, artes omnes confuse & obscurè tradi cœperunt, quia percipi res neque eunt, nisi uerbis expositæ significatibus ac notis. Ad hæc ita coniuncta sunt natura, ut qui in elocutione negligentes sunt, multò sunt in dispositione negligenter. Et quia rationem loquendi non attendunt, sæpe in rebus iudicandis, quæ non perspici possunt, nisi cognito genere orationis, hallucinantur. Si quis uollet, sumat exempla uel à Theologis uel à Iurisconsultis, sunt enim ubiq; obuia. Quare ita sentendum est, totam eloquendi rationem necessitatis causa excogitatâ esse, quia certo genere orationis opus est, ad explicandas animorum cogitationes. Quis enim dubitat uerba notas esse rerum, quæ ut semper intelligantur, debent esse certæ: Sæpe etiam necessitas postulat aliquid exaggerari & amplificari, ut illi quos docemus intelligant, rem esse maximis faciēdam. An qui de religionibus aut de legum & magistratum dignitate uulgas docet, non studebit efficiere, grandi sono orationis, ut hæ restantæ uideantur alijs

traditum esse, quanto re ipsa sunt. Pictores efficiunt
alia uideantur humilia, alia magis emineant,
et sunt excitatoria, quanto magis in dicendo idem
faciendum est, cum bona pars uite regatur oratio-
ne, et sepe de maximis rebus homines docendi
sunt. Quid, quod illi qui maximè contemnunt Rheto-
riam, tamen affectant huius artis laudem. Cogit
enim naturarum, ut uerbis illustrare aut an-
plificare ea que tractant conentur. Hic uero quam
in posteriorum Reticentur, quanto felicius hoc facerent
si etiam prudentissimis hominibus ad eum usum
traditum aliberent. Ac si tantum uoluptas capta-
retur ex hoc studio, tamen esset res liberalis, ac ma-
xime digna homine bene dicendi cura. Nulla res
enim nullus cultus, magis ornat hominem, quam su-
a oratio. Neque Musica dulcior aut iucundior au-
ribus, aut mente percipi illa potest, quam aquabi-
lis oratio, constans bonis uerbis ac sententijs. Quae-
res siquem nulla uoluptate talis oratio afficit, is
longe à natura hominis degenerauit. Verissima
sunt que dico, et ostendere possem exempla homi-
num, qui haec studia contemnunt, quorum scripsi mo-
res ostendunt, quantum ab humanitate absint. Ac
misericordum esset, ostenderem pluribus uerbis haec
studia facienda orationis, mores reddere mittores.
Sed haec encomia artis putant aliqui in Scholis ma-

gis ex more dici, quam quod res ita se habeat. Venerum olim inter ipsa negotia compcrietis has laudes harum artium non esse temere confitas. Ac ut redemus unde digressus sum. Si tantum uoluptati seruiret Elocutio, tamen non esset negligenda tam suavis musica. Nunc ut ceterae artes primum inuentae sunt, propter necessarios usus, usum autem secuta est alicubi uoluptas. Ita hanc artē coegit initio querere: necessitas, erat enim certum sermonis genus eligendū, quod intelligeretur. Erat interdū aliquid amplificandum & exaggerandum. Postea ut gratior usus esset aliquid etiam uoluptati aurum datum est. Quidam disputant in graui oratione indecorum esse ornatum quemadmodum in matrona honesta, fucus de testabilis est. Sed hi falso putant oratorum ornatum fucum esse præter naturam accersitum. Naturalia facies est orationis, de qua hic præcepta traduntur. Hanc qui corrumptunt monstrosam efficiunt orationem, ut pictores monstrosas formas pingunt, cum naturam non rectè imitantur.

TRES PARTES ELOCUTIONIS.

VNIVERSA eloquendi ratio consistit in tribus rebus. Primum in sermone grammatico. Deinde in figuris. Tertio in amplificationibus. Crassus apud Ciceronem lib. 3 requirit in Elocutione quartus

tuor partes, ut latine, ut dilucidè, ut ornatè, ut aptè dicatur. Ego idem uerbis nonnihil mutatis trado, et ut Ciceronis sententia melius intelligi possit, et ut cognatio grammatices cum Rhetorica cerni queat. Ut enim precepta de Inuentione multum à Disciplina mutuantur, ita Elocutio plurimum sumit à Grammatica. Nam latine et dilucidè loquendi ratio in Grammatica traditur. Ornatè uero loquendi, duobet partes apud Ciceronem: Figuras et Amplificationes. Aptè loqui est decorum obseruare.

Esi itaq; prima Elocutionis pars Sermo grammaticus, qui constat uerbis usitatis, proprijs ac significatibus, que iuxta grammaticæ precepta, certa ratione coniungi et construi debent. Cū igitur res elegimus et disposuimus in animo, prima erit cura ut ex grammatico sermone efferamus. Non enim potest intelligi oratio, si constet uerbis ignotis, et alicuis à consuetudine bene loquentium, aut si construendo nicias sit. Primum igitur adolescentes praestare debent, ut magnam copiam grammatici sermonis habeant in promptu, neque enim exigua laus est, propriebus uerbis, etiam sine alio ornatu, nudas res explicare posse. Quemadmodum fit plerique in Comedijs et Epistolis. Et multi Oratores in foro quondam hoc uno genere dicendi contenti fuerunt, quemadmodum Lysias, et dij qui tenuit quoddam filium

F 4 orationis

88 LIBER SECUNDVS

orationis amauerunt. At nostris temporibus satis magna laus est, hanc facultatem grammaticè loquendi consequi. Nam in his moribus, & in alia lingua, paucire reliquias uirtutes Elocutionis addere possunt. Ut uidelicet figuris utantur non ineptis aut intempestiuis, aut magna cum grauitate, & magna uero aliiquid amplificent. Facile est enim iudicare, quantum eloquentia istorum, qui nostris temporibus maxime clari sunt, in illis grauioribus uirtutibus claudicet. Quare confirmandi sunt adolescentes, ut sciant se multum proficisse, cum hoc asssecuti sunt, ut non destituat eos copia grammatici sermonis, etiam si perfectius quiddam efficere non possunt. Voco autem Grammaticum sermonem, qui non solum uerbis latinis constat, & Syntaxin habet consentientem puerilibus regulis, sed etiam in quo phrasis & uocum coniunctio, imitatur consuetudinem eorum, qui eleganter & uerè latine, & non molestè locuti sunt. Hac de re infra plura dicemus, cum de imitatione disputationem. Itaq; cum summa laudem in dicendo habeat perspicuitas, in primis adsit copia proprij sermonis, qui res sine ambiguitate, signate exprimat. Fugienda est in sermone peregrinitas, & illam licentiam gignendi nouum sermonem nullo modo permittamus nobis, qua in Scholis immodice utuntur. Tametsi alicubi peregrinis

p̄egrinis vocabulis utendum est. Alioformam nunc
 q̄: Imperij, Religio alia est, quām Ciceronis tempo-
 ribus. Quare propter rerum nouitatem interdum
 uerbis nouis uti conuenit, quæ tamen usus molliuit,
 quem penes arbitrium est, & uis & norma loquen-
 di. Interventant tota orationis structura & Phra-
 sis, non abhorreat à Latina consuetudine, alioqui
 enim non poterit intelligi. Plerūq; etiam isti, qui
 nouum sermonis genus fingunt, res amittunt. Ut
 enim nouum sermonem excogitant, ita nouas res
 somniant, dum ineptè affectant laudem subtilitatis.
 Et tamen res illae inspectæ, nihil esse deprehendun-
 tur, nisi in via somnia. Qui anotæ res omnes, uer-
 bis exponi notis & significantibus possunt. Exem-
 plia extant infinita in omnibus artibus, ubi sepe in-
 eptè finguntur noua uocabula, ut Realitas Obiecti-
 ua, Subiectua, apud Scotistas. Olim Platonici, non
 intelligentes Platonem, meras nugas de Ideis finxe-
 runt: finxerunt & Virtutes purgatiuas, & nescio
 quas præterea. Hos imitatus Dionysius, non minus
 fuit ineptus, cū de nullare graui lectorem doceat, ta-
 men illo in usitato genere orationis mirificā expecta-
 tionem de se concitat apud imperitos. Inepta sunt
 illæ à Stoicis confusa προνύμια, & ἀπο-
 προνύμια. Amauerunt tale dicendi genus &
 hancici, ut Valentinianus excogitauit quadrigas

aliorum. Nec minus sunt inepti Iudeorum Cabalistae, quæ nouis uerbis repertis, mira mysteria promittunt, cum meras nugas doceant. Et nostro tempore Anabaptiste, prodigiosis figuris utuntur. Tali orationi uix unquam subsunt res ulce cognitione dignæ aut utiles. Quid quod etiam de naturis & moribus ex genere orationis iudicari solet? Certissimum enim indicium est monstruosa mentis, oratio monstruosa: quare diligenter fugiendum est genus sermonis inusitatum. Quia uero tota nobis Latina lingua, nunc non à populo, sed ex libris discenda est, certa ætas authorum eligenda est, cuius imitetur consuetudinem, ut certum sermonis genus, quod semper intelligi possit, quia habet exempla nota & probata, nobis comparemus. Cum autem optimæ & maximè perspicua sit oratio, qua Ciceronis ætas uisa est, discemus linguam ab eius ætatis scriptoribus, aut qui non longè ante Ciceronem, aut postea extiterunt, ut à Terentio, Cicerone, Cæsare, Lilio. Sed de hac re iterum dicemus, cum nostran de imitatione sententiam exponemus.

DE FIGYRIS.

Prima cura debet esse proprij sermonis, quo maximam orationis partem constare oportet. Interdum tamen aut necessitatis aut decoris causa affergendo

apergenda erit figura. Nam ubi de sunt propria, cogit inopia, ex vicino aliis uoces mutuari, ut in uitiis genitae dicunt Latinis, & Graeci ὁρθαλμοι, quoniammodum & Germani, quia proprium deest. Non in uno necessitas peperit figuram, ubi propria deerant. Tunc etiam aliud sumere decet, cum & si habebit proprium, tamen significantius est aliud figurae dictum, ut: inflammatus ira, pro irato, hoc enim lenius est.

Inuidunt urbem somno uinoq; sepultam, significatio est, quām si dixisset sopitam. Porrò ut plus rītum afferat gratiae figurae in loco, & parcē usus pacis, ita uitiosissima & ineptissima oratio est, in qua penē nihil simpliciter dicitur. Seneca scribit: Porinum Latronem dixisse, summam esse demens-
tiam, actorquere orationem, cui rectam esse liceat. Hac uox significat quoniam opere immodicum figurarum usum ueteres oderint.

DE TROPIS ET SCHE- matibus.

Crei uocant τέρπες, ciam uox à propria si-
gnificatione ad rem similem aut uicinam uer-
titat, ut Demosthenes inquit Philippum magnitudine rerum gestarion ebrium esse, hic apparent non
relinqui propriam significationem ebrietatis.

Σχέμα.

22 LIBER SECUNDVS

Σχήμα.

Σχήματα vocant quasi gestus orationis, in quibus non est necesse mutare significationem uocum, ut in interrogatione: Quò mihi fortuna, si non conceditur uti? Nos prius recensebimus Tropon, quos tamen non est necesse subtiliter discerneret, sed Metaphorę nomine sōpe etiam in alijs speciebus uitimur.

τρόποι sunt,

μεταφορά.

μετάληψις.

συνεκδοχή.

μετωνυμία.

αντονομασία.

δυοματοποία.

κατάχρησις.

μεταφορὰ est, cū propter similitudinē transfertur uocabulum à propria significatione, ut ferreum pectus, pro eo quod flecti aut terreri non potest. Cicero miris laudibus uehit hoc genus, et uocat breuem similitudinem. Nam similitudine declaratur ea res, quae per Metaphoram significatur. Valet autem omnis collatio ad augendam perspicuitatem, præsertim si admoueatur similitudo ad sensum. Quantum dignitatis addit apibus Virgilius, cum ait, Ipse regem paruosq; Quirites sufficiunt.

Nam

Nam cum uellet sobolem dicere, mutuatur nomen populi, et quidem Romani, omnium gentium uictoris, ut dignitatem exigui insecti augeret. Similitudo autem est, quod apes habent suam quandam Rem publicam. Et Romana Respublica omnium optimae constituta erat.

μιτάλης dicitur, ubi non transfertur nomen simili, ut supra, sed sumitur à causa aut effectu, ut pallida mors, quia facit pallere corpora. Vim calidum, quia calefacit corpora.

Immoritur studijs, et amore senescit habendi. Id est, consumitur. Lætum Euangelium, quia parit letitiam. Tristis lex, quia terret, et tristitiam adfert. Ego si non resurrexerem et uita, id est, resuscitator et uulnifactor. Fortasse Grammatici dixerint hec esse Metonymias, sed non sunt superstitiose discernendæ figure. Ego nomina sumpta à causis aut effectibus, Græcorum more, in hac figura colloco, ac maius quoddam interuum et discrimen facio inter Metalepsin et Metonymiam, quam alii faciunt, ut fas illius agnoscere et discerni possint.

Συνεκδοχὴ Comprehensio dicitur, cum uel totum parte comprehendimus, ut micronem dicimus pro gladio: Animam pro animante seu hominem, ut Omnis anima subdita sit potestatibus. Tecta pro diuisijs. Vel cum pro parte totum dicimus, ut cum dici-

94 LIBER SECUNDVS

cum dicimus aliquid factū esse, quod fieri cœpit, ut
mortui peccato, qui cœperūt mori. Sic dicimus exer-
citū esse cæsum, quia plurimi interficti sunt. Sic dici-
mus populū Dei sanctū esse, quia aliqui sunt sancti.
Vel cū continens pro cōtentō sumitur, ut Epotis ca-
dos, pro uino epoto. Vel materia pro toto, ut ferrū
pro gladio. Vel prius, aut postrius, ex quo cætera
intelligi possunt, ut cōcutere muros, pro oppugnati-
one. Oculi Dñi super iustos. i. cura, qui adiligēter cō-
sideramus, & intuemur illa, quæ curamus. Vultus
Dñi super faciētes mala. i. ira, Nā irati uultu minan-
tur. Huiusmodi figuræ infinitæ sunt in sacris literis.

*M*et *avvumia*, partim *Metalepsi*, partim *Synec-*
doche cognata, uerū uidetur mollior figura esse q̄ il-
læ. Nā uicinū nomē prouincino sumitur, ut signū pro-
signato, ut sceptra pro regno, fasces pro imperio,
claves pro officio uel potestate, togā pro pace. Hic
est agnus Dei. i. uictima, est. n. nomē speciei proge-
nere. f. uictima. Et agnus peculiariter significabat
Christum, qui erat futurus uera uictima. Metony-
mia dicuntur etiam, cum inuentorum seu autorū no-
mina sumuntur pro rebus, ut Bacchus pro uino, Ce-
res pro frugibus, Mars pro bello, Moses pro lege,
Christus pro Euangelio. In sacris literis uariæ sunt
Metonymiæ, et in his nonnullæ ignotæ alijs linguis,
ut calix, pro sua chiusa portione, & deinde ulce-
rius trans-

fuit transfractur, ac pro afflictione accipitur, unctus
pro rege. Nam haec minus durae sunt, uirga pro casti-
gatione, crux pro afflictione, iudicium pro pena.

Αὐτοῦ ομαδία, Cum Definitionem aut Etymo-
logiam, aut Descriptionem pro aliquo nomine po-
namus, ut pro Homero Poëtam, pro Christo Salua-
torem, pro Aristotele Philosophum, pro irabiliens
effrenstem. Pro ambitione dixit Ouidius :
Νεκτεῖος ἀριθμὸς περισσαὶ γάρ, gloria fuso. Pro auar-
icia: Magnarum ueſtigia ſollicitauit opum.

Quanquam autem non idem decet in Carmine et fo-
liatione, tamen et hec admittit interdum de-
ſcriptiones, ut cum Cicero pro coniuratione dicit,
domiſum latrocinium, pro improbis ciuibus, pe-
nitus et ſtrumam ciuitatis. Et Paulus ornatiſime
prolege dicit χειρόγραφου contra nos ſcriptum.

καταρχαστε, verbi abuſus eſt, ut parricidam
dicimus pro eo, qui propinquum occidit. Gratiam
dicunt Theologi non tantum pro fauore, ſed etiam
Greco aut Hebraco more pro beneficio aut mune-
re. Sed in ſacris literis multa ſimilia exēpla extant,
quia Interpretibus non licuit ubiq; Græcam aut He-
braicam phraſin mutare. Eſt et καταρχαστε,
qua singulare i cōſilio interdū uſurpamus, ut cū pro
uirtutibus uicina uitia, aut econtra dicimus, ut pro
crudelitate ſcheritate, pro auaricia paſtimoniā.

συγματο-

Ovōματον οἴκα noua confictio est nominis, ut
Bombarda.

Iure recensentur inter Tropos ὑπερβολής
contraria extenuatio. Sed de his infra de Amplifi-
catione dicemus.

Aλλυογία non est in uerbo, sed in sententia,
cum aliquares significatur similitudine quadam, ut
Ne obijcias margaritum porcis. Hic in nulla uoce
tropus ullus est, sed tectè aliud quiddam hac simili-
tudine significauit. Nam **αλλυογία** eiusmodi est
collatio, in qua simile ostenditur, nec tamen additur
expresse altera pars collationis. Seu ut dicā aliter,
Allegoria est mutilatum Enthymema. **Quintilius**
nunc uocat perpetuum Metaphoram, gratum in or-
tione usum habet, parçē usurpata, ut: Non profe-
cturis littora bobus arat. Non datur ad Musas cur-
rere lata via. Virtutem posuere dij sudore paran-
dam. Si crebra fuerit, reddet orationem obscuram
& ineptam. Itaq; sunt ineptissimi, qui in sacris lite-
ris omnia transformant in Allegorias.

DE QVATVOR SENSI- bus sacrarum literarum.

Sed quoniam huius rei mentio obiter incidit, du-
xi etiam adiiciendum esse quarundam uocum in-
terpretationē, que alicubi occurruunt in Theologis.

Quidam

Quidam enim ineptè tradiderunt quatuor esse scri-
pturne sensus, Literalem, Tropologicum, Allegori-
cum, & Anagogicum. Et sine discrimine omnes
versus totius scripture quadrifariam interpretati-
 sunt. Id autem quim sit uitiosum facilè iudicari po-
test. Fit enim incerta oratio, discepta in tot senten-
tias. Sed hæc nugas commenti sunt homines illiterati
qui cum nullam dicendi rationem tenerent, & tan-
dem viderent scripturā plenam esse figurarum, nō
potuerunt aptè de figuris iudicare. Itaq; coacti sunt
non non quidam Rhetoricam communisci, ut cum in-
terpretabantur hanc sententiam: Tu es sacerdos in
eternum secundum ordinem Melchisedech. Pri-
mum historiam aliquam quæreban: Nec libet recia-
tore, quām ab surdatis & intemperitiis interdum hi-
storias effinxerint, ut in hoc loco planè corrumpia-
tur germana sententia, si quis Davidem fingeat has
buuisse sacerdotium, hoc est, pacato regno, perfe-
ctisse sicut bonos Principes decet, ut etiam Sacerdo-
tium rectè constitueretur, doctrinam emendasse, &
cultus ordinasse, Psalmos composuisse, distribuiisse
Sacerdotum & Leuitatum officia.

Hec sunt in principe digna laude, sed in-
terpretatio ad hunc Psalmum non quadrat. Non
enim propterea David est Sacerdos, Et nominas-
tur Sacerdotium Melchisedech, ut significetur

G nomina

nouum ministerium dissimile Levitico, futurum esse;

Sed quancunq; historiam affixissent, deinde addebat τροπολογίαν que transferebat historiam ad mores, sicut David imitatus est Melchisedech, ita nos imitemur eius liberalitatem, iuuemus hospites, pauperes. Hanc translationem ad mores uocabant ἑρμηνείαν cum quidem in hac uoce errarent, aliud enim significat τροπολογία, uis delicit non sermonem aut interpretationem de moribus, sed in genere quicquid figuratè effertur, ut Calicem salutaris accipiam, id est, perferam afflictiones atq; erummas. Nam ἑρμηνείος hoc loco non significat mores, sed uocem uersam à nativa significatio ne ad uicinam.

Tertio loco Allegoria sequebatur, que pertinebat ad Ecclesiam, aut si quis dexterius tractabat ad Christum, ut Tu Christe es sacerdos secundum ordinem Melchisedech, refererentq; id tantum ad Coenam Domini. Quartus locus addebat ἀνθρώπῳ que erat interpretatio de cœli statu. Tu eris sacerdos, id est, pius & beatus in cœlo, Deum tanquam sacerdos celebrabis.

Errant autem & in hac uoce, cum dicunt ἀνθρώπῳ pro ἀνθρώπῳ, significat enim ἀνθρώπῳ petulantiam, seu feritatem morum, ab ἀνθρώπῳ, quod est intractabilis & petulans.

Dionysius

Diottysius figuram nominat àvcty wj'ny, neq; sententia apud hunc diuid est, quam allegoria, quam quidam ipse immodicè prædicat. At nostri Theologifuerunt inepitores, qui ut longius etiam à sententia grammatica discederent, ultra allegorianus fuxerunt anagogem, quæ transferret rem ad cœles-
fū, ut Hierusalem historicè significet urbem eius nominis, tropologicè Rem publicam bene constitu-
tam, allegoricè Ecclesiam, anagogicè uitam æternā
stuccelessem. Et hoc modo omnes uersus prodigio-
sam metamorphosi quadrifariam interpretabantur,
quoniam interdum dictum aliquod repugnaret
illi metamorphosi.

Ceterum nos meminerimus unam quidam ac-
certam & simplicem sententiam ubiq; querendam
esse iuxta precepta Grammaticæ, Dialecticæ, & Rhetorice. Nā oratio, que non habet unam ac simplicem
sententiam, nūl certi docet. Si quæ figure occur-
rent, haec non debent multos sensus parere, sed iuxta
consuetudinem sermonis unā aliquā sententiā, quæ
alitera quadret que dicuntur. Et ad hunc usum
hec puerilis doctrina de figuris & omni ratione dis-
cendi reperta est, ut discamus iudicare de sermone.
& unā aliquā accurā sententiā ex qualibet ora-
tione colligere. Proinde in sacris literis illa senten-
tia retinenda est, quam consuetudo sermonis parit.

G 2. hec certio

hec certo docet conscientias de his rebus, quæ ibi træduntur. Ut in isto loco quem citamus: Tu es Sacerdos &c. Initio tota Narratio percurrenda est, & quærendæ circumstantiae, quis loquatur, de qua persona loquatur. Hic reperiemus pleraq; membranib; pertinere ad Davidem, sed ad quendam perpetuum Regem, qui nouo quodam Sacerdotio fungetur, antiquato Lemitico. Constituendum est igitur, quod hic Psalmus de uno ac solo Christo loquatur, & literalis sensus seu historicus in hoc uersu erit de Christi Sacerdotio. Nunc qui uolet explicare, non accersat allegorias, sed hanc causam seu literalem sensum de Sacerdotio Christi referat ad locos communes, et de his ordine dicat, iuxta Dialecticæ præcepta, Quid sit Sacerdotium, Quid efficerit Christi sacerdotium, Quod nostra iusticia, nostris uictimis, nostro cultu, non possumus placare Deum, sed Christi sacrificio placatus, donet nobis iustitiam, pacem, uitam eternam. Hoc modo literalis sensus illustratus per definitionem Sacerdotij, magnopere iuuat bonas mentes. Ac in locis communibus delectus adhibendus est, ubi ad Euangelium referenda res fit, ubi ad Decalogum seu præcepta de moribus. Nam aliud in alio argumēto decet. Extremi tamen loci h̄ sunt: Lex seu Decalogus & Euangeliū, intra quos uersari oportet hos, qui interpretantur scripturæ.

Verum

Verum hic interroget aliquis, an nusquam alijs sensibus locus sit. Ad hoc respondeo. Si omnia sine discrimine uelut in transformare in uarios sensus, nihil habebit certiscriptura. Itaq; iure reprobatur Origenes, qui omnia quantumlibet simpliciter distinxerat in allegorias transformat. Hæc inver- preundi ratio maxime labefacit autoritatem scrip- pte. Nam & Porphyrius hoc nomine irrisit Chri- stianismo scribam, & scripsit eam nihil habere cer- ti, siquidem non aliter atq; fabulae Poëtarū, in aliis quosdā sensus præter Grammaticū, omnia transfor- mada essent. Itaq; plerumq; uno sensu grammatico cōtentia esse debemus, ut in præceptis, & promissio- nibus Dei. Illud uero maxime ridiculum est, quod in concionibus uel Prophetarum uel Christi, item in disputationibus dogmatum, ut in Epistola Pauli qua- tuor sensus finixerunt.

Ceterum, quædam facta extant in sacris literis, & ceremoniæ quedam, quæ ad id institutæ fuerunt, ut aliud quiddam significarent, in his est allegoria locus. Quanquam ne hic quidem anxie querenda sunt, quia ut maxime erimus aptas allegorias, tam in controversijs non pariuunt firmas probatio- nes, tantum uelut picturæ reddunt illustrius id quod ex alijs certis locis probatur.

Sunt autem huius generis pleraq; facta, ut bi-

G 3 floris

105 LIBER SECUNDVS

storia Ione, qui post triduum reuixit. Mactatio agnorum in Pasche, Adoratio ad propitiatorium, et aliae Ceremoniae.

Porro hic non est abiiciendus literalis sensus, sunt enim mandata Dei, quae non licuit mutari sine autoritate diuina. Sed ipsa facta et mores conseruntur cum alijs rebus similibus, quae alibi simpliciter et sine figuris propositae sunt. Nam ea quae accidere sunt ante pastefactum Euangelium, aliquid de Euangeliō significabant. Quare in Euangeliō sermones refistre nos oportet, nec preter grammaticū sensum nouam doctrinā querere. Itaq; Allegoria sequitur literalem sententiam, ubi res similes ad literalem sensum, uelut ad exemplum, aut imaginem comparare possumus, sicut in A pologis enarrandis, mores Tyrannorum ad luporum ingenia conseruntur, aut Astuti ad uulpeculam.

Semper autem uersabitur allegoria in sacris litteris, intra locos præcipuos doctrinæ Christianæ. Refertur enim ad regnum Christi, ad Pœnitentiam, ad gratiam, ad fidem in Christum, ad doctrinam de Cruce, ad Orationem, ad officia Charitatis. Nam in his rebus acquiescit mens Christiana, neq; restat alia melior doctrina querenda. Quare nihil opus est Allegoria, ubi Prophetæ claras promissiones de Christo tradunt, aut claras sententias de Fide

de Fide, de Poenitentia, de Cruce, de officijs Charitatis.

Nec uero cuiusvis est artificis, dextre tractare allegorias, aut uidere ubi deceat. Nemo enim erit idoneus artifex huius rei, nisi perfectum cognitio- nem habeatistorum locorum, qui sunt in doctrina Christiana precipui, quos paulo ante recitaui. Christus dicens illudit ad historiam Ioseph, interpretatur et Serpentem exaltatum in deserto. Paulus in Corinthis Velenum interpretatur, quo facies Moysi testa- fuit. Hos uilemus uersari intra locos illos, quos no- minavi, et maximas res quasi pictas his imaginibus offendere. Afferunt enim in loco exhibite, et gra- tiam et lucem orationi, ut si quis in commendatione linguarum et artium coparet ad cophinos, in quos colligebantur reliquie quinq; panum, disciplinas humanas. Cum enim panes significent uerbum Dei, Cophini significabunt linguas et artes, quibus in- ter homines afferuntur uerbum Dei. Non igitur afferuande erunt homini Christiano discipline humaniores, cum sint usq; in quibus caelestis do-ctrina conservatur. Aut si quis dicturus de duplice iusticia, ciuili et spirituali, dicat tabulas Moysi, in- tu et foris scriptas fuisse, ut significaretur, eas parim de iustitia cordis coram Deo precipere, perinde ex iusta ac ciuili iusticia. Aut ideo du-

G 4 as fuisse

as fuisset tabulas, quia prior iusticiam spiritualem,
qua proprie cum Deo agimus, continet. Altera precepta de vita corporali ac ciuili. Prior continet Theologiam, seu uitam spiritualem. Secunda Politica est. Itaq; hæ Tabulae complexæ sunt totam hominis uitam.

Extant Lutheri commentarij in Deuteronomium, & in quosdam Prophetas, qui ostendunt, quid in hoc genere enarrandi maxime deceat. Hic non traduntur sole Allegoriae, sed prius historiae ipsa transfertur ad locos communes fidei & operum. Deinde ex locis illis nascuntur Allegoriae. Sed hanc rationem nemo imitari sine excellenti doctrina potest. Et cum proclive sit in hoc genere à vita deerrare, monendi sunt imperiti, ut omissis allegorijs, uersentur sedulò in alijs locis scripturæ, & auctoribus, ubi sine figuris plane traditur summa doctrina Christianæ. Nam Allegoriae intempestive adhibitæ, perniciosos errores pariunt.

Est autem alia quædam ratio ex scripturis ratiocinandi aliquid, ut cum ex uerbis Genesis tertio ratiocinamur, Christum uenit urū esse, qui diabolum superaturus sit, & regnum diaboli euersurus, ab initio peccato & morte. Textus enim aperte dicit de regno diaboli, q. sit insidiaturus humano generi universo, sed uenit urū semen, ut caput diaboli cōculcat,

Ergo

Ergo Christus regnum diaboli, peccatum & mortem abolitum.

Item, Christus est uetus sacerdos, igitur uerè placabit patrem, Hoc ex definitione sacerdotis sumitur, Nam hoc officium continet definitio sacerdotis, uide dicere placare Deum.

Item, Daudi promittitur regnum aeternum, ergo Christus regnum cit regnum spirituale, non ciuile, quia Republicæ corporales non possunt esse aeternæ.

Esiae 53. scribitur, Christum moritum esse, Et eodem loco uaticinatur Propheta, futurum, ut cipietur à morte. Hinc ratiocinamur, Christum resurrectionem fuisse à morte.

Christus approbat Magistratum, Igitur approbat iudicia, militem, & omnia ciuilia officia. Hæc ratio argumentandi longè præstat Allegorijs, & ad docendum accommodata est, quia gignit plerasq; firmas probationes, ideo & Christus sepe cauitatur, Disputat, se à Davide dici dominum. Hinc gravissimam sententiam vult effici. Nam si Christus tantum regnum corpore habitus fuisset, non fuisset dominus Davidis, sed minor etiam isto, quia filius erat. Nunc non solum maior & clarior rex dicitur, sed dominus diuinitus missus, placaturus patrem, & liberaturus nos à peccato & à morte. Ergo Christus habebit, nō regnum mundanum, sed

G 5 spirituale

spirituale, reddet nobis uitam eternam. Epistola ad
Hebreos plena est talium argumentorum, ut: Pon-
tifex quotannis sacrificabat pro peccato, igitur pes-
catum non est abolitum oblatione Pontificis, quia
quotannis recurrebat. Tales argumentationes non
sunt Allegoriae: Non enim abicitur sensus Gram-
maticus tanquam umbra aut figura alterius rei, sed
pariter antecedentis & consequentis sententias re-
tinere necesse est. Et argumentatione quasi per gra-
dus à priore ad posteriorem peruenimus. Neq; hic
simile consertur ad simile, sed ducuntur argumenta
ex causis, ex effectibus, ex definitionibus, ex contra-
rijs, & alijs locis Dialecticis. Verum obscurandum
est, nequid mala consequentia attexatur scripturis,
ne ue coniungamus membra τενόλαστα, & non
necessariò coherentia. Nam Iudei & heretici, di-
sententias non necessariò coherentes mala conse-
quentia conglutinant, multas impias opiniones gi-
gnunt, Sicut Irenaeus inquit hereticos restim necesse
re de arena, quia male coherentia membrain argu-
mentando connectunt.

Porrò Allegoria magis locū habet in factis enar-
randis. At hac ratione argumentandi utendum est in
dictis explicandis, in Prophetijs ac promissionibus.

Verum & in factis ualeat argumentatio, cum
exempli causa factum proponimus cum aliqua figura

ra, ut

Fit: Daniel obiectus est Ieronibus propter uerbum Dei, ita & nos oportet propter uerbum Dei perpeti acerbissimam hostium. Hic quedam similitudo ostenditur, comparatur rabies hostium Euangelij, aliorum truculentiam. Hoc genus argumentorum vocant olim *προπολογίαν*, abutentes uocabulo. Nos in tali collatione, non dicimus non uenisse sensum exempli, sed dicimus argumentationem esse, in qua iuxta Dialecticae preceptares inter se cognitae aut similes conferuntur. Hoc modo multa ratiocinatur Christus in Evangelio ex parabolis.

Hec duci hoc in loco de quatuor sensibus dividatur, ut admoniterem uiam aliquam, ac simpliorem, & certam sententiam in singulis locis querendam esse, que cum perpetuo contextu orationis, & cum circumstantijs negotij consentit. Nec ubique licet Allegorias querere, nec temere aliud ex Grammatica sententia ratiocinandum est, sed uidendum, quid in uno quaque loco deceat, nec pugnantia finienda sunt cum articulis fidei.

Numerantur Allegorie species *alvīgūs*, quod quietest obscurius, non decet in oratione, Poëtae alibi utuntur, ut Hesiodus, dimidium plus toto.

Item *ερωγάς*, que est dissimulatio quedam, cum id quod re ipsa detrahimus, prolixè concedimus id

mus in speciem, ut, Verres homo sanctus & dili-
gens. Magna est autem uarietas ironiarum, que
melius ex quotidiane uite & consuetudine, quam ex
preceptis cognosci possunt. Interdum admiratio,
interdum querela, alicubi deprecatione, alicubi con-
temptus, ut: *Quid est ueritas?* Deniq; uarij affectus
ac gestus adhibentur ad ironiam, Magnam au-
tem in loco gratiam habet, delectat enim acumen in
false dictis, & tecta uituperatio semper uenustior
est, quam apertum coniustum.

Vocant σαρκασμόν, cum hostis calamitatem
exprobrat hosti, ut: *En agros & quam bello Troia
ne petisti, Hesperiam metire iacens.* Talia sunt,
Aue Rex Iudeorum. Si filius Dei es, descendere de
cruce. Verbum σαρκάζει significat rictum irri-
tati canis, hinc translationem est ad exprobationem,
ut significet irridere cum quadam irae significatio-
ne, qualis est rictus irritati canis.

Vicina est Ironiae μίμησις, cū alterius gestum
repræsentamus, aut recitanus uerba. Talia sunt
apud Paulum in Colos, *Ne attingite, ne gustate, ne
contrectate.*

Est & Proverbum Allegorie species, quia ferre
nata sunt Proverbia ex similitudine, ut: *Catulæ do-
minas imitantur.* Quia similitudine significamus fa-
miliam abire in mores domini. In Salomone multa
sunt

sun:huiusmodi. Qui dissipat sepem, mordetur à libro, id est, Qui veterem formam Reipublicæ lamen besicit ac dissoluit, is accersit sibi exitum. Sicut unum serpentes penetrant in hortum rupto parietate, ita conceditur improbis licentia grassandi in rebus publicis, postquam autoritas legum nouo exemplo labefactata est.

Possunt inter Allegoriae species & Apologi numerari, cuiusmodi sunt Aesopi: Item fabule Poëta rum, ut apud Homerum Cyclopes, qui significant Allegoricè homines barbaros, qui in illo littore exercerent latrocinium. Monstrofa corporis moles conuenit barbaris & feris moribus. Oculus, opinor significabat formam galeæ, quæ olim ita fiebat, ut Nam in fronte tanquam fenestram haberet. Hoc genus interpretationis vocant μυστογίαν. Neque uero inuile fuerit interdum proponere talia argumenta adolescentibus, ad acuenda & exercenda ingenia. Ad hunc usum arbitror initio, Christophori imaginem confictione esse, que significat Doctorem Euangelijs, is enim Christum gerit monstrandum alijs hominibus. Oportet autem in tali uiro magnum animali robur esse, ideo pingitur magna corporis moles. Nam infinita pericula subiuncta sunt docenti Euangelium, quare & iste heros permare ac medios flatus incedit, & undique circum eum natant.

Hariet

marie belue, minantes ei exitium. Puer quem gerit
exiguus est, Nam potentia Christi aliquando per
exigua uidetur, laborant & periclitantur Aposito-
li, nec uidentur adiuuari à Deo. Et queritur Chris-
tophorus, inusitatum pondus esse. Puer ipse op-
primit baiulum. Sæpe enim Deus ipse uidetur ad-
uersari ac irasci, & terret pios, ac penè ad despe-
rationem adigit. Interim tamen erigit se Polyphe-
mus iste, ac sustentat se quadam arbore, hoc est, san-
cti in terroribus sustentant & erigunt se uerbo
Dei. Et illa arbor primum arida, postea florere in-
cipit. Nam doctrina parit multos bonos fructus
seruat & Doctorem & Ecclesiam, Quanquam in
pij iudicant doctrinam inanem & inutilem esse.
Præit autem in littore senex, cum lychno, is signi-
ficat Prophetas, qui ante Christum natum, de eo ua-
ticinati sunt, & testimonio suo nos confirmant.
Neq; uero deest uictus pijs, tametsi impij ubiq; cu-
piant eos perditos esse, ideo secum in pœna pescant
ac panem gerit. Vides quām aptè in hac picturæ
significatum sit, qualem esse, & quid sustinere
Christianum, ac præcipue Doctorem Euangelijs
oporteat. Merito igitur laudata est imago, &
in omnibus picta templis, non ut per supersticio-
nem coleretur, sed ut nos admoneret nostrorum
periculorum.

De Schœ

DE SCHEMATIBVS.

SVp̄ dixi uocis Tropos, cum uocis significatio aliquicinum quiddam transfertur, ut cū uulgo dicimus Crucem pro calamitate. Sed χρήματα est gestus, in quo non est necesse uocis significationem mutari, ut cum dicit Poëta:

Tu frequensq; uia est per amici fallere nomen,
Tu frequensq; licet sit uiacrimen habet.
Habito, reuinetur propriauerborum significatio,
Cōrtes sine repetitione dici potuisset, tamen plus
gratia babitoratio propter Repetitionem. Rhetor
tamen partim huius Schemata in χρήματα λέγεται
Organista diuersoīas, Nam aliás in positu uer-
borum gestus est, aliás gestus est mentis potius quam
uerborum. Gestus est in mente, ut cum significat ali-
quis se dubitare, se mirari. Nos omissa hac subtili
ac tenui partitione, tres figurarū ordines faciemus.

Primus omnino ad Grammaticos pertinet, de si-
tu uerborum, aut de Emphasi ac luce uocabuli. Et
ad hunc ordinem Tropi quoq; pertinent, qui exco-
gitati sunt, ut res quasi picta similitudine quadam
ficeret illūstrior.

Secundus Ordo, propriè non ad uerba, sed ad
mentem seu sententiam pertinet. Sunt enim figure
que addunt motum Orationi, ut Interrogatio, Ad-
miratio, Dubitatio, Querela &c.

Postremus

LIBER SECUNDVS

Postremus ordo maximè ad Oratorē pertinet,
qui continet rationem amplificandi, hoc est, figura
ras, que augmentorationem, & longioram atque am-
pliorem efficiunt.

PRIMVS ORDO FIGV- rарum.

Grammatici recensent figurās, primum Pro-
nunciationis, ut Syncopen, numūm pronumō-
rum. Deinde Constructionis, ut, Turbariunt.
Saxa uocant Itali, medijs que in fluctibus aras.
Hoc modo perturbationē constructionem uocant Hy-
perbaton. Sed has figurās prætermittam, sunt enim
à Grammaticis discende. Aliæ tantum in Rhetori-
ca traduntur, tametsi & ipse ad Grammaticos per-
tineant, ut Repetitio. Hec multas species habet &
varia nomina, quia aliâs Repetitio fit inicio, aliâs
in fine. Nos erimus cōtentî nomine generis in omni-
bus speciebus. Constat Verrem Rempublican uer-
nalem habuisse, constat, Vni uni odijsq; uiro. Utun-
tur autem repetitione non temerè ubiq;. Sed cum
aliquid uelmentius urgent, & cupiunt efficere in-
signius, quod quidem uarijs de causis accidit.

Vicina est Repetitioni Copulatio, ut, ad illam
diem, Memmius erat Mentmius. In hac figura pos-
sterius est descriptio prioris, Nam in priore tantum
persona

personā, in posteriore qualitas significatur, ut, in
hacten multū consul erat consul, id est, erat fortis &
constans, quādēcēt esse consulem, Græci uocant
πολεόκτην.

Traductio repetit eandem uocem alio casu. Qui
nihil habet in uita iucundius uita, is ciam uirtute
non potest uitam colere. Apud Ciceronem pro Mu-
nere Sacerdotiū; in ciuitate ea prima res, propter
quācūdēcēt omnium princeps. Magnum habet
ūsum in Enthymenatis, ex quorū natura oritur:
Propter uirtutem nobilitas in laude est, igitur uir-
tus magistradari meretur quādēcēt nobilitas. Cicero
in Orat. Cū gratiae causa nihil facias, tamen om-
nia negata sunt. Est autem ταυτολογία cum eas-
dem uox odiose sine singulari emphasi iteratur.

Articulus, cum multis sine coniunctione cohe-
rent, ut ueni, uidi, uici. Ferre citi flamas, date tela,
impellite remos. Et exemplum apud Paulum
ad Rom. 1. Cicero aliquando dissolutum uocat. Græ-
ci nominant ἀστίν Λέων & Διάλυτος.

Πολυσάρανθος dicitur contrarium schema
abioratio multis coniunctionibus coheret, ut Atha-
masq; Thoasq;

Similiter cadens in nominibus dicitur, ciam si-
mili sono casuum desinunt Commata aut Cola, ut
Cæsar Carolus, nulli superiorum Imperatorum se=

H cundus

cundus est ullo in genere uirtutis, plerosq; autem
uincit magnitudine fœlicitatis, nec deest illi laus ex-
imia bonitatis. Græci uocant ὄμοιόπτωτογ.

Similiter desinens, dicitur in uerbis aut alijs
uocibus, cum simili sono desunt commata, aut colla,
ut audacter facere, contumeliose dicere, Græci uo-
cant ὄμοιστέλευτογ.

Hypallage est, quoties oratio ordine rerum con-
uerso effertur, Poëcis familiarior, ut apud Virgili-
um: Dare classibus austros, et apud Ciceronem:
Non uidimus in urbe gladium uagina vacuum.

Agnominatio, cum similitudine literarum defle-
ctimus uocem in contrarium, ut Inceptio est, amen-
tium non amantiū. Magistratus est illi oneri potius
q̄ honori. Græci uocat πρεγονομασίαν. Cuiusmodi
sunt ex oratore arator, ex theologo matæologus.

Vicina est huic ἀντανάκλασις, cum idem
uerbum nonnihil mutatum aut mutata significatio-
ne repetitur, ut iucundum est amare, si curetur ne
quid insit amari. Fit et in talibus: Oppugnari pe-
cunia potest bonus uir, expugnari non potest.

Ἐκλεψίς cum deest aliquis casus, ut ego ne
illam? que me? que non? Pleraq; istiusmodi imper-
fecta membra Græci uocant ἀναπόδοσται, hoc
est non redditus, ut in Galatis: Ne libertatem in occa-
sionem carni, deest enim, detis.

Est et

Est & cognata Reticentia, quam uocant ἀπο-
έποντις, cum propter affectum aliqua senten-
tia perpræciditur, at sermo interrumpitur, ut
Vergilius: Quos ego! sed præstat motos compone-
re fluit.

SECUNDVS ORDO

Figurarum.

Interrogatio notior figura est, quām ut opus
sit tam prolixē describere. Vergilius: Quis no-
nus hic nostri successit sedibus hospes? Hic per se
quisque obstruabit, quoniam multiplicem vim instandi,
inognitionis & similiūm affectuum habeat Inter-
rogatio.

Subiectione, cum ipsi respondemus nostrae inter-
rogationi. Quid igitur, peccabimus, quia non sumus
sub lege: non. Subiectione ἀνθυπόφορα continet,
de qua infra dicemus.

Exclamatio, quale illud est: O tempora, o mo-
res. Heinobi qualis erat, quantum mutatus ab illo.
Huc pertinent imprecations. Item obtestationes:
Prego has lachrymas dextramq; tuā te oro. Item,
eminationes, ut Verg. Turno tempus erit magno cū
optauerit emptum, Intactum Pallanta.

Dubitatio Greci uocant ἀπογίαν cum du-
bitare & nescire nos aliquid significamus. Exem-

H 2 plam est

plum est in exordio apud Ciceronem de perfecto
Oratore.

Cognatum est παρεγένεσθον seu inopinatum, ut
Nunquam credidi fore iudices, ut reo Scauro, ne
quid in eius iudicio gratia ualeret. Ac formæ multis
sunt huius generis. Est enim admiratio, ut, miror
quomodo tibi in suspicionem uenerim. Item & οὐκών
Τόπον, quo saepissime in omni sermone, ultimur. Non
possum uerbis consequi, quantum literæ metuæ de-
lectauerint. Poëtæ abundant exemplis, ut, Non mihi
si linguae centum sint, oraq; centum, Ferrea uox, om-
nes scelerum comprehendere formas &c.

Communicatio, cum aduersarium ipsum con-
sulimus, aut cum iudicibus deliberamus, ut, Cedost
uos eo loco essetis, quid faceretis aliud? Ita Demo-
sthenes interrogat Aeschinem, interrogat & iudi-
ces, quid faciendum fuerit, cum Philippus transisset
in Atticam cum exercitu, an fuerit ultrò proscienda
libertas, & urbs dedenda? Hic locus plurimum ad
uictoriā prodest. Extorquet enim quasi tacitam
confessionem. Neq; alibi uehementius urget Aeschi-
nem, quam in ea parte orationis. Obiicit ei, quod tūc
cum dandum esset consilium Reipublicæ non dissen-
serit, nunc postquam securus euenit, reprobendat. Id
dicit esse non Oratoris, sed Sycophante, non in tem-
pore monere, sed post factum consilia reprehenderet.
re. Est

re. Est uicina huic figure & Commemoratio seu uera
ya seu facta tacite opinionis iudicium, ut apud Cicero
ronem pro Milone. Eius igitur mortis sedetis ulto-
res, cuius uirtus si putetis per uos restituiri posse, no-
litis &c. Est & uicina Permissio, cum quedam non
explicamus, sed estimanda iudicibus relinquimus,
aut etiam aduersariis.

Præterito προσέλεγχος, cum simulamus nos
aliquid relinquere, aut omittere, quod maximè ob-
ligamus, ut Non dicam pro quantis beneficijs talem
mibi gratiam reddideris.

Auersio & προσέρχονται multiplex est & maxi-
mum uim habet, cum persona mutatur in oratione
ueluti compellandi alicuius causa, ut, Vos enim iam
ego Albani tumuli aq[ue] luci. Verg. Ne pueri, ne tan-
ta animis assuecite bella, Ne patriæ ualidas in mis-
fici a uertute uires.

Licentia παρέγνωσις, cum apud eos, quos uere-
ri debemus, quasi liberiorem personam indui-
mus, aut in commonefaciendo, aut in obiurgando, ut
Cicero pro Sexto Roscio queritur de licentia nobi-
litatis, in Sylla's uictoria: Idcirco ne experrebita no-
bilitas armis atq[ue] ferro Rempublicam recuperauit,
ut ad libidinem suam liberti scrupuliq[ue] nihilium bo-
na, fortuna, ueritas, nostrasq[ue] uexare possent. Est in
Verrem dicit de publica infama iudiciorum. In hoc

H 3 generc

genere crebræ extant obiurgationes populi Athenensis apud Demosthenem, ut δέστε γαρ οὐκ τὸ πρός χάριν δημιγορεῖν τοῖος εἰς πᾶν προελλήνθε μοχθητας τὰ παρόντα πράγματα. Neq; uero opus est multis exemplis, cum Concionatores horum temporum, in templis sine modo utantur hoc Schemate. Sed est quoddam genus cum quadam simulatione libertatis aut nostra, aut aliorum errata ita reprehendimus, ut figuratè adulemur, quale illud est pro Ligario: M. Cicero apud te defendit alium in ea uoluntate non fuisse, in qua scipsum confitetur fuisse. Item suscepto bello Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nulla ui coactus, iudicio meo, ac uoluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contraria. Hæc ideo commemorantur, ut clementia collatione errati exaggetur. Sed est uenustissimum exemplum apud Herodotum. Cum Cambyses uituperatus propter ebrietatem, Senatum Perfici regni conuocasset, ac Principes iussisset palam dicere, si quid in eo reprehendendum putarent, cum res tantas gerisset. Hic cum ordine singuli amplissimis laudibus Cambysen propter metum ornassent, ac patri Cyro prætulissent, quia Aegyptum Cyri regno adiesset. Tandem Croesus iussus dicere, reprehendit aliorum orationes, inquiens, nondum esse parem Cyro Cambysen, quia

in, quia Cambyses nondum talem filium regnoge-
nasset, quidem reliquit Cyrus. Hæc figurata repre-
bensiō plus habuit adulationis, quam aliorum ma-
gnifica Encomia, & inanem ridet barbaricityran-
ni nuntiantur. Variè vauntur homines astuti, cum
hac figura, nam alijs, e. q. uarietas cum arte compre-
hensione possit, in quotidiana uite consuetudine
obseruanda erit, quam tamen deprehendent facilius
si qui ab eis adiuuantur, ubi locus ostenditur, &
uero ab alijs alterius forme exempla traduntur, ex
quibus indicari uicina possunt. Sicut enim nulla arte
gestus omnes comprehendendi possent, ita nec oratio-
nis gestus ac motus omnes numerari queunt.

TERTIVS ORDO

Figurarum.

In tertio ordine collocauimus eas figurās, quae au-
gent orationem, & reddunt locupletiorem. Sicut
autem hoc eloquentie summum opus est, alia ampli-
ficare, alia extenuare, ita difficile est imperitis huius
ratiæ efficiendæ niam agnationem uidere. Itaq. cum
legunt disertorian orationes, mirantur unde sum-
pserunt una de re tantam sententiārum ac uerbo-
rum copiam. Figuræ supra traditæ, etiā ab indoctis
facile indicari possunt. Sed amplificatio singulariter
requirit artem atq; usum. Ad hanc rem scripti sunt

H 4 utilissimi

utilissimi libri de Copia Erasmi, quorum prior continet figuræ, quibus uerba variantur. Posterior continet figuræ, quæ maiorem rerum copiam suppedant. Idem nos in hoc tertio figurarum ordine docebimus, quomodo crescat oratio, partim uerbis, partim etiā rebus aucta. Sed nos breuiores erimus, quia omnibus in manu sunt Erasmi libelli, quorum quidē mentionē & ob hāc causam hoc loco fecimus, ut obiter admoneremus imperitos, qua in parte Rhetorices præcipue usus sit illorum Erasmi præceptorum. Cum enim res inuentæ atq; dispositæ sunt, que negotij substantiā continent, postea uidendū est, ubi pluribus uerbis in una re utendum sit, ut uerbis tamquam pictæ & illuminatæ res fiat illustriores. Deinde ubi etiā pro fit plus addere rerū. Horū alterū docet Erasmus efficere priore libello, alterum posteriore.

Obseruet autem studiosus lector figuræ omnes, præsertim has, quæ augent orationem ex locis Didacticis oriri. Ad quos si quis prudenter sciet eas referre, pleraq; in causis subtiliuer & acutè iudicare, & definitas negotij regiones melius uidere poterit. Non idem loci cum confirmandi aut confutandi causa adhibentur, argumenta sunt ac nerui, ut uocant. Cum adhibentur illuminandi causa, dicuntur ornamenta. Ac pleraq; non tantum ad pugnæ speciem comparata sunt, sed argumentis pondus addunt.

Est autem

Est autem hæc prima & precipua augendi ratio, transferre ὑπόθεσιν ad θέσιν, hoc est, transferre causam ad locum communem, qua de re sepe precipit Cicero, & nos supra diximus. Quomodo autem hoc fieri cōueniat, in exemplis facilius, quam in preceptis cerni potest, si tamen admonitus lector sciat, sedebere considerare, quod res ad locum communem referatur. Variè enim intertexuntur causæ loci communes, alias fit hoc aperte & prolixè, alias fit breviter & dissimulanter. Estq; medio crucei suam tum usus, tum prudentie, uidere quid hec in redeat, & ubi recipiat oratio locos communes. Si de bello Turcico dicendum sit, duo sunt principi loci communes, in certis partibus aperte tractandi, ceterum ita spargendi sunt in totam orationem, ut ad eos alludere dicentem intelligi possit.

Sunt autem hi loci: Prior est, pius ac necessarium officium esse Christiani Principis, bello defendere suos, ac tueri ciuitatem, religiones ac leges. Altera est de immanitate gentis Turcicæ, quanta sit in illa barbarie impietas aduersus Deum, quanta crudelitas atq; immanitas aduersus homines. Ex his quasi fontibus non ornamenta tantum, sed etiam probationes sumuntur. Nam locus communis continet maiorem in principali Syllogismo causæ. Itaq; in ea parte orationis, quæ maiorem exponit, aperte

H. 5 tractandus

LIBER SECUNDVS

tractandus atq; ornandus est locus communis. Id fecit Cicero, cum sepe alias, tum pro Milone, ubi exaggerat vim legis naturae, quod liceat vim vi repellere. Nam ex illa lege sumitur Maior in probatione. Isocrates bonam partem operis consumit in locis communibus. Sed hoc illum magis decuit, quia non nihil à ueritate actionum recedunt Panegyrici. In foro ac negocijs uerecundior esse debet ornatius. Non raro tamen Demosthenes, & si nemo uercundius dixit, integros locos communes tractat, ut cum hanc maiorem sui Syllogismi exponit, probaturus se honestè consuluisse. Semper Athenienses seruitutem non solum à se, sed etiam à tota Græcia, quamlibet magno cum periculo depulerunt. In hac sententia diu cōmoratur, eamq; cum exemplis, tum alijs figuris amplificat. Narrat Cyrsilium, cum Xerxes bellum Græcie intulisset, utilia quidem, sed indigna Atheniensium gloria suadentem, adeò non permouisse Athenienses, ut non solum ipsum ciues, sed etiam uxorem eius mulieres lapidibus obruerint. Et addit causam facti οὐ γαρ ἐξίτουν οὐ τότε ἀθηναῖοι οὔτε ἔντορα, οὔτε εραστη γὸς οὐδὲ τυ δόλεύσουσιν ευτυχῶς, οὐλαζοῦτε ξῆρα μέντη μετὰ ελευτερίας θετοῖς ἐγένετο πεποιημένο, καὶ γένετο γαρ θαυμάτων οὐχὶ τοι πατρὶ καὶ τῷ μητρὶ μός

100

νη γεγονότι, καὶ καὶ τῷ πατρίοις. Ήτο
ομμα νασκούνται ex collatione utilitatis & honestatis,
ex officijs bonicij, et ut Dialecticē loquamur,
ex causis finalibus, quod homines ad honestatem
procreatis sint, non ad turpitudinem, quod cives li-
bertatem tueri deceat, quia in servitute non possint
sine turpitudine uiuere, cum scrutus non rega-
tur luce ac Legibus, sed ex libidine illorum, qui
multa iniusta imperant. Apud Livium Annibal
petens & Scipione pacem, argumentum sicut ex
loco communi, de fortunā & inconstantia, quod ma-
xime fallere soleat, si initio nimium blanda fuerit.
Et hunc locum spargit in totam orationem. Nam
in alijs partibus orationis, ubi non tractatur aper-
tè locus communis, tamen obiter admonendus est
auditor, ut animon suonē referat, & utendum
uerbis quibusdam in loco communī natis. Omnis
enim ratio persuadendi ac mouendorum animorum
sicutur ex illis locis, qui continent uirtutis officia,
& uite casus. In Epiphonematis uero & Epilogis
repetuntur loci communes magis aperte. Ut apud
Livium in oratione Fabij ad L. Aemylium Cos. A ue-
ritate laborare nimis sepe ius auunt, extingui nun-
quam Gloriam qui spreuerit, ueram habebit, Sine ti-
midum praeceps, tardum pro considerato, imbel-
lum pro perito belli uocent. Malo te sapiens hostis
metuat,

metuat, quām stulti ciues laudent. Incidunt autem
et subinde propter uarietatem circumstantiarum
multi loci communes, in eandem rem, quos non ui-
dere, non animaduertere in agendo flagitium est, ut
quamuis nos duos de Turcico bello locos posueri-
mus, tamen aliter agenda res erit apud Germanos
Principes, quām apud alias nationes. Nam et si hoc
est commune officium omnium Regum ac Princi-
pum, tueri religiones ac disciplinam civilem, tamen
alijs satis est tueri regna patria. Sed Germani cum
habeant summum imperium, debent sentire com-
missam sibi tutelam universae Reipublicæ Christia-
ne. Et sicut alijs Regibus autoritate antestat Impera-
tor, ita pubici consilij dux atq; autor esse debet,
et alios Reges cessantes, ad societatem tantæ rei
exuscitare. Hic, ut uides, persona parit nouum lo-
cūn communem, quid Imperatori conueniat, præ-
ter commune Regum officium. Et addenda sunt
notæ, quale hoc est ex consequentibus. Quām
sint Germani Principes rationem reddituri Chris-
tio, cum in illo terribili iudicio, cogit eos causam ne
glecti officij dicere, si nondent operam, ut impiam
et miseram seruitutem, tum à se, tum ab exteris na-
tionibus depellant? Hæc propter rerum magnitudi-
nem facile possunt augeri. Sed cum exempla ubiq;
se offerant, nolumus esse longiores. Hæc uero eore
citamus.

cū animis, ut adolescentes facilius animaduertere si-
 milia in scriptis discessorum possent, et quandam
 būniūtū efficiēderationē ex ipsis exemplis disce-
 rent. Cicero in perfecto oratore scribit has duas
 partes in oratione maxime actuosas esse, uidelicet,
 διστιφή & αὐξηστιφή. Sed is est, ut dixi, locus com-
 muni, ex quo precipua probatio oritur: ἀναγνώστης
 Etsi ipsa ex loco communi sumitur, tamen ma-
 gis in parte uersatior, quae dicitur minor in Syllo-
 gismo, ut in nostro exemplo exaggeranda sunt ea,
 que inflammat animos contra Turcas, uidelicet,
 Turcice gentis impietas atq; crudelitas, quod reli-
 gionem delere conentur, quod crudelissimi sint in ui-
 toria, quod infantes à complexu matrum abstra-
 ctos mactare soleant, quod nulla etatis aut sexus
 discrimina obseruet, quod miseras puellas, pueros,
 mulieres abstrahant ad sordidissimas libidines, quod
 postea miserrima servitus perpetienda sit his, qui
 sub Turcis uiuunt, ubi religio Christi deleta sit, ubi
 nullae sint honestae leges, ubi turpisima exempla
 quotidie uersantur oculos, ubi liceat cuilibet gre-
 gario militi ad stuprū abripere optimi cuiusq; uxo-
 rem ac liberos. Quanto satius est semel fortiter in-
 dicemori, quam tali conditione uiuere? Hæc omnia
 propriè ad Minorem Syllogismi pertinent. Etsi
 διστιφή etiam, seu Major Syllogismi, suam habet
 αὐξηστιφή

œufis & amplificationem. Sed quoniam Minor est propria causa & personarum, œufus in hac parte dominatur, que tamen & ipsatum ex thesi, tum ex alijs locis, quos persona parit, oritur.

Cum autem supra dixerim, ex locis Dialecticis ortas esse figuræ sententiarum. Sunt enim idem docendi atq; ornandi loci, addemus titulos, ut aliquando agnosci cognatio possit. Utimur autem in hac comparatione locorum Dialecticorum, & figurarum elocutionis non nimis subtilia ac superflios ratione. Satis est enim ad eam rem adhibere mediocrem quandam prudentiam, & aliqua ex parte cognitionem uidere, ut fontes ornamentorum et negotiorum regiones animaduerti queant. Nimia subtilitas in artibus remoratur dissentium studia, ac ne iudicari quidem à puericia potest,

EX DEFINITIONE.

Primum amplificamus aut extenuamus singulis uerbis. Amplificamus per Auxesim, cum uerbo utimur, quod rei magnitudine superare uideatur, ut pro cōuiciari, debacchari, pro errato scelere. In hac re Tropi dominantur, quia enim pinguis res per se similitudines, illa simulachra incurrentia in oculos, efficiunt res conspectiores, ut cum pro studio asinum dicimus. Et Virgilius:

Inuadunt

Indunt urbem somno uinoq; sepultam.

Nenū est enim, quām si dixisset, somno & uino op
pression. At Hyperbole dicitur, cum res iusto altius
attollitur, ut : *It clamor cœlo.*

Extemanus per ταπεινωσιψ seu μείωσιψ,
id est, diminutionē, ut cū dicimus perstringere, pro
uulnus, pro scutia iracundiam, pro scelere er
ratim. Oportet enim nosse Oratorem pondera uer
bora, ac videre quid in singulis locis deceat. Peri
cles dicit in concione ascensurus, optare solitus ne
quod ei uirum mentē ueniret, quo populus offen
di posset. Ita & nos diligenter expendere conuenit,
que uerba in qualibet causa prosint, qua noceant.

Interpretatio Græcè συμμονυμια. Fabius uo
cat congeriem uerborum, cum multa uerba penè Sy
nonyma coniungimus, ut : *Turci crudelissimè truci
dant & mactan infantes.* Hic non accedit plus re
rum, tantum crescit numerus uerborum. Poterat
eadem significazione dici : *Turci crudeliter occi
dunt infantes.*

Linius, Tempus est opulenta uos ac ditia stipen
dis facere, & magna opera & precia mereri. Fit enim
& pluribus uerbis Synonymi, cum oratio exponi
tur oratione, ut pro Archia. Si quibus regionibus
uite spaciū circumscripsum est, eisdem omnes
cogitationes terminaret suus, nec tantis se laboribus
frangeret,

frangeret, neq; tot curis uigilijsq; augeretur, nec toutes de uita ipsa dimicaret. Hic eadem sententia subinde alijs uerbis effertur. Decet autem in posterioribus uerbis ἐμφασιν esse Maiorem.

Expositio uicina est Synonymia, que eandem sententiā communatis uerbis explicat, sed aliquanto longius accersit interpretationes, uidelicet, non solum à uerbis uiciniis, sed à rebus cognatis, que qua si ratio cinatione idem efficiunt, ut apud Lucanum: Bella per Aemathios plus quam ciuilia campos.

Initium simplex est, cetera à genere delicti ab hypotyposi aciei, pugnae atq; armorum sumuntur. Iusq; datum sceleri canimus, populumq; potenter. In sua uictrixi conuersum uiscera dextra, Cognatasq; acies ex rupto foedere regni, Certatum, totis concusi viribus orbis, In commune nefas, infestisq; obvia signis, Signa pares aquilas, ex pila minantia pilis.

Et Ouidius multis uerbibus hanc unam sententiam subinde repetit. Vulgus anteponit utilitatem honestati, Affirmatiuē ait:

Cura quid expedit, prior est, quā quid sit honestū.

Et cum fortuna statq; cadirq; fides.

Deinde Negatiuē:

Nec facile inuenies multis è milibus umor,

Virtutem premium, qui putet esse sui.

Ipse decor

Melior recti facti si premia desint,
 Non mouet & gratis paenitet esse probum.
 Nil nisi quod prodest charum est, en detrahe menti
 Spem fructus andae, nemo petendus erit.
 At redimis iam quisq; suos amat, & sibi quid sit
 Vile, sollicitis computat articulis.

Vixit bac figura ubi prodest commorari
 In diu re, ac diu detinere auditorem, in cuius
 tri cogitatione, ut aut doceatur, aut moueatur.
 Quenquam non hoc tantum loco utendum erit, sed
 addende tamen ex alijs locis amplificationes. Sicut
 uero in picturis alia excitanda sunt, alia occul-
 tanda, & quasi procul ostendenda, ita in oratio-
 ne singularis prudentia est uidere, quid debeat emi-
 nitre, quid conducat tegere, & breviter in trans-
 cursu indicare. Aeschines hanc sententiam: Is qui
 suos non amat, non potest amare Rempublicam,
 aliquoties repetit, paulum admodum mutatis uer-
 bis, ὁ γαρ μαστιχωθεὶς πατήρ πονηρός
 οὐκ ἀνποτε γένοιτο σιμαγωγός χρησός,
 οὐδὲ ὁ τὰ φίλατα, οὐδὲ δικαιότατα σώμα-
 τα μὴ σέργωμ, οὐδὲ ποτε ὑμᾶς περὶ πλά-
 ενθε ποιησεται οὐ τούς ἀλλοτρίους, οὐδὲ
 γάρ οἰδίας πονηρός, οὐκ ἔχει ποτε γένοιτο σιμ-
 αγωγός, οὐδὲ οἵτις εἰμι δικοι φαῦλος,
 οὐδὲ ποτε μηδὲ μακελονίας κατὰ τὴν πρεσ-

Εάν τις καλός καὶ γενθός, ὃν γαρ τὸν τρόπον
αλλὰ τὸν τόπον μεταλλαγή

Definitio prorsus hic significat idem quod **Dilectio**. Ut enim in probando plurima ac firmissima argumenta ex definitionibus, ita in ornando sepe aperte ponitur definitio, ut Demosthenes legem definit contra Aristogitonem. Aeschines definit bonum ciuem uersantem in Republica. Cicero in legge **Agraria** definit popularem consulem, pro lege **Mamilia** definit imperatorem, pro Sextio definit optimates. Et multe sunt breues definitiones in ornamentis, in quibus uirtutes à vicinis uiciis discernuntur, ut **Fortitudo** est, quae cum honesta ratione supercipit periculum. Non est fortitudo, sed temeritas, sine honesta ratione periculum adire. In Pisonē interpretatur **Furiā**: Nolite enim putare P.C. ut in scena uidetis, homines conseleratos impulsu Deorum terreri furiarum tedis ardentibus, sua quenq; frāus, suum facinus, suum scelus, sua audacia de sanitate ac mente deturbat. Hæ sunt impiorum furiae, hæ flammæ, hæ faces. Pro Cælio: Aliud est maledicere aliud accusare &c. Est & hoc ex definitione sumptum: Magistratus dij appellantur, nam Dei appellatio est definitio quedam magistratus, ergo debent res diuinās in terris, scilicet leges & religiones tueri.

DE DIVI

DE DIVISIONE.

Distributio Græcè μέρισμα cum totum in partes aut membra partimur, ut Tota res publica pericitatur, Principum autoritas labefactatur, Optimatum consilia repudiantur, Plebs non patitur se Iure ac legibus regi. Sine scientia literarum non possunt teneri res publicæ. Non enim possunt trahi religiones, retineri leges & ciuilis disciplina sine literis. Facile est infinita huius formæ exempla reperire. Cicero : Hæc studia adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersa per fugium & solatium præbent. Pertinet buc & duabus artis, ut Iudices partim gratia, partim pecunia corrupti sunt.

Congeries quando plures species coaceruantur, ut apud Salustium de Catilina. Animus audax, subdolus, narius, cuiuslibet rei simulator ac dissimulator, alieni appetens. Est & Roma. i. Plenos omnibus iniusticia, malitia, dolis &c. Plenæ sunt enim sacrae litteræ ornamentorum omnis generis. Græci uocant συναθροισμόν, quam nos Congerie appellamus.

Incyementum est cum non eiusdem significatiōnis herba coniungimus, sed per gradus ab infimis ad summam imus, ut Percutit, saucianit, occidit. Scipio apud Littū, fugi, fugawi, Hispania expuli. Hoc Schema imitatur ordinem causarum & effectuum.

I 2 Negat

Neq; fit tantum in singulis uerbis sed etiam pluribus membris, ut apud Ciceronem: Facinus est uincire ciuem Romanum, scelus uerberare, parricidium necare. Sacrilegium est diripere ac dissipare bona Ecclesiarum. Parricidium est fame necare miseros pastores, quibus ex illis bonis uictus debebatur.

EX CAUSIS.

œιπολογία est cum causam recitamus, ut . Si quid est in me ingenij Iudices, iure repetit Archias fructum meorum studiorum. Sequitur ratio, quia Archias fuit mihi autor suscipiendi hæc studia. Huc pertinet œιπολογία, cum aliquam officij rationem exponimus, aut excusationem, quod uidelicet iure, quod honestè faciamus, ut quanquam est amicus, tamen decet amicitiae ueritatem anteferre. Tali sunt & ornamenta, quæ ex cuiusq; officio sumuntur, quo genere plurimum utimur, ut Episcopi est sanare & explicare dubitantes conscientias, non armis Ecclesiæ dissipare.

Affine est œναγκαιόη, cum allegatur necessitas, quæ, ut constat, singularem vim in deliberationibus habet, ut in concione Annibalis libro primo secundi belli Punici. Illis timidis & ignavis esse licet, qui receptionum habent, uobis neesse est fortibus viris esse, quibus ad effugium nihil est reliquum. Cum impossibile sit Respublicas retineri sine literis

TVM

rum scientia, necesse est Magistratus studia literariorum excitare atque conservare.

Translatio *partes orationis* uocatur, cum alicuius rei causa confertur in locum digniorem, aut magis profuturum dicenti, ut Cicero pro Marcello hortatur Cesarem, ut ueatur uitam, non tantum suacausa, sed Reipublice causa, quia maximè expedit Reipublice ipsum uiuere. Tale est hoc, quo nos saepetimur. Hæc studia literarum non tantum ad priuatam utilitatem pertinent, sed ad Rempublicam. Nam bec tractatio literarum togata quedam militia est. Sicut enim foris defensio Reipublice armatis exercitibus commissa est, ita domi custodia Reipublice, literatis mandata est, qui religiones docent et excent iudicia, quibus rebus pax domi connectur. Translatio est apud Linium, ubi Scipio causam seditionis à multitudine in paucos confert. Multitudo omnis sicut natura maris per se immobilis est, ut uenti et aure cire, ita aut tranquillum, aut processus in uobis sunt, et causa atque origo omnis fieroris penes autores est, uos contagione insanitis. Transfert et Demosthenes euentum belli in fortunam, et quem admodum gubernatori, qui summo consilio nauim regens, ut tempestatis superatus sit, naufragium imputari non debet, ita sibi euentum belli negat imputandum, qui summo consilio, summa

magis fide Rēpublicā administratur. Est et apud Paulū translatio cap. 7. ad Rom. Cum dictum esset lege augeri peccatum. Postea confertur causa in naturam peccatricem, non in legem, quia lex bona est.

Huc pertinet color. Non enim idem significat color quod Schema, ut vulgus putat. Sed Color est species figuræ, significat enim narrationem uerisimiliter factam, ut cum fingimus, quid aliquis opinetur, quid dixerit, quid fecerit. Cum causam alicuius facti nobis commoda fingimus. Sic fingit Cicero Clo dium dixisse triduo peritum Milonem, cum ipse ad Atticum scribat triduo peritum Clodium. Poëtæ pleni sunt huiusmodi narrationibus, quia res fictas describunt. Sumuntur autem colores ex Circumstantijs, ex gestu, ex causis, ex signis consequentibus aut præcedentibus. Ouidius sumpsit ex consequentibus cum ait: Arma uiri fortis medios mittantur in hostes, Inde iubete peti, q. d hoc erit signum uter dignior sit, uter uirtute præstet.

Et hoc pertinet calumnia, qua reclè dicta ac facta deprauantur, de qua tametsi præcepta extant in Sophysticis syllogismis Aristotelis, tamen hæc tempora habent artificium multo callidius, quod multis opes ac dignitatem parit. Tota res ex loco causarum et signorum interpretatione, et exemplis uafre detortis ducitur. Nam in reclè factis, maxime causis

lae causas, hoc est, prava consilia querunt, insidiose
occupantur signa, que uarie exponi possunt, ut
Pharisei interpretabantur Christum affectare re-
gnum, quia patiebatur multitudinem ad se confluere,
descendi causa. Item mores transferebant ad ui-
cina uicia, quia Christus communi more uiuebat, ac
euabat cum intemperantie. Ad hæc adhibenda
est diligentia, ut benefactis disimulatis aut extenua-
ti, et rata exagerentur in immensum. Sicut uul-
gi solet de magistratibus iudicare, quod ingentia
beneficia non uident, uidelicet quod pacem conser-
uant, atq; ocium suppeditant ad educationem atq;
institutionem sibolis, ad res domesticas retinendas,
augendas, atq; ornandas. Interim si qualeuia errata
incidentur de magistratiuam negligentia, tragicè co-
queruntur. Sed in tanta improbitate hominum insi-
nitia exempla suppeditat usus uitæ.

Gradatio n. l. i. uæ cum per gradus itur ab alijs
ad alia, ita ut semper proximum uerbum repetatur
ut Secundæ res parior negligentiam, negligentia
temeritatem, temeritas exerit homines. Apud Pau-
lum est: Tribulatio patientiam affert, patientia pro-
bationem, probatio spem. Diximus autem in Diale-
ctis hoc modo connecti causas & effectus, genera
& species.

136 LIBER SECUNDVS
DE CONTRA^A
rijs.

Contentio ἀντιθεσις cum per contraria omplificamus, seu declaramus aliquid. Nam collatio contrariorum magnam uim habet ad illustrandum. Fit autem singulis uerbis, ut non est uera, sed falsa gloria, uulgo placere. Aut integris orationibus, ut Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes, pellitur è medio sapientia, si geritur res. Donec eris faelix multos numerabis amicos. Tempora si fuorint nubila, solus eris. Si secundum carnem uixit vitis moriemini. Si spiritu facta carnis mortificabitur uinetis. Variè conferuntur contraria, sed nos uno titulo Antithesis plerasq; alias species comprehendimus. Nam illa nimis exiliter concisa specierum partitio, obscura est.

Commutatio ἀντιμετabolè seu μεταθεσις fit cōtrarijs transpositis, ut Inimicis te placabilem, amicis inexorabilem præbes. Labor est etiam ipsa uoluptas. Esse oportet ut uiuas, non uiuere ut edas. Si Euangelium approbat ciuiles mores, consequitur, ut hi qui ciuiles mores improbant, Euangelijs autoritatem grauiter laedant.

Inuersio, cum ostendimus pronobis facere argumentum quod contra nos detorquetur, ut Sepelij sit, igitur occidisti. Potest inuerti: Imo si occidissim, non sepe

non sepelijssam. Nam qui in via publica apud cadas-
ser commoratur dum sepeliat, ubi credibile est hos-
mines interuenturos esse, hunc non esse sibi male
conscium, ista enim securitas declarat. De hoc gene-
re supra dicti contrarias interpretationes ex causis
et signis sumi.

Communicatio συνοικείωσις, cum idem con-
trarijs tribuitur, ut pariter in imperio nimia seue-
ritas, et nonia lenitas, crudelitas est, quia nimia le-
nitas alit audaciam improborum, et licentiam ses-
tiendi in bonos concedit.

Correccio ἐπαρρόρθωσις tollit quod dictū est,
supponens aliud magis idoneum, ut pro Milone,
quas ille leges, si modo leges nominandas sunt, ac nō
faciunt urbis et pestes Reipublicæ.

Reiectio ἀποστίλωσις, cum aliquid reijcimus
tanquam indignū, aut intempestivum, ut : quid acti
met hac de redicere, cum ad præsentem causam ni-
bil faciat? Utimur ἀποστίλωσι, si quando præve-
aliquid argumentum eludimus, quod agitation redi-
ceret causam suspectam. Incorruunt enim et in bo-
nas causas interdum loquaciores, quos nō prodest
agitare.

Occupatio προκατάληψις est, cum respon-
demus tacite obiectioni, ut indulgo dici solet, hoc est,
cum ipsi animaduertentes, quid ob sit nobis, prius

15 id diluc-

138 LIBER SECUNDVS

id diluimus, quam obijci possit. Necessaria figura est, & singularem prudentiam requirit. Videndis est enim quae sint hominū tacita iudicia, quo propens deant animi, quid offendat, quid probetur. Utimur igitur Occupatione, cū emēdamus aliquod dictum, aut mitigamus uel tecū uel palam. Et locum habet in tota oratione, sed in exordijs sēpius utimur, ut pro Archia. Ac ne quis à nobis hoc ita dici miretur, quod alia quædā in hoc facultas sit ingenij &c. Reddit enim rationem, quare dixerit se à Poēta ad iutum esse, cum Poētica longissimè distet à forensi oratione.

Concessio, cum quedam largimur aduersario, ut reliqua magis exaggerari possint, ut: Esto, uera sine dogmata quæ doces, at quomodo hoc excusari potest, quod mutatis ritibus Ecclesiæ, tanti Schismatis autor extitisti? Plus est autem in Schismate maiori, quam boni in illis dogmatibus. Hic ostendendum erit defensori, quod illa dogmata necessaria sunt Ecclesiæ, & causa Schismatis transferenda in hos, qui iniuste damnant. Græci uocant προμολογίαν, propemodum confessionem.

προμολογία, cum ita aliquid conceditur, ut uicinium quiddam detrahi possit, ut ueritas labores re potest, opprimi non potest. Fabius contator est, negligens non est.

Formule

Eorum respondendi sunt, cum aut simpliciter responderetur ad interrogationem, aut tollitur quæsio, opposito argumento firmiore, ut: Difficilis labor est exercendi stylū, sed habet plurimas ac maximas utilitates. Habet aliquid incommodi mutationē tuum, sed plus habent incommodi falsa dogmata, Græci vocant ἀντεποφορέμ, οὐ αντεποφορή.

EX SIMILIBVS.

Compositio maximam uim habet in ampliatio-
nando. Res enim omnes crescunt aut decre-
scunt per collationem. Huc pertinent loci Dia-
lecia ex pari, ex maiore, ex minore, exempla, Apo-
logi, parabole, semei, ut cum lupum dicunt, pro
modo Doctore. Vbiq; sunt obvia horum locorum exem-
pla, et facile agnosci possunt. Ac loci if si in Dia-
lectica suis tractentur, quare hic nihil opus est eos
prolixè explicare.

*πρότασις οποίᾳ, τῇ persona fingitior, ut apud
Virgilium Fama, aut cum rei inanimatæ sensum tri-
buimus, ut: Vos albamitumuli.*

Sermocinatio θυλαγισμός, cum orationem
persona dicui tribuimus, ut si quis fingat Maximini
lium in oratione abortari Carolum Imperatorē
ad componenda Ecclesiæ dissidia.

A Genere

A GENERE.

Sententia γνώμης continens praeceptum de moribus, aut dictum de aliquo iure casu, ut apud Ciceronem: Vultu sepe laeditur pietas. Item: Postiores cogitationes, sapientiores. Ducuntur à gente, scilicet, à loco communī, à uirtute, à prudentia & similibus. Admonimus autem suprà probationes ex talibus locis sumi. Nam Maior in Syllogismo, sæpiissimè est aliqua communis sententia. Itaque ornamenta hinc etiam sumi necesse est. Huc pertinent leges, proverbia, & dicta clarorum virorum, que uocant κόστος, quale est dictum Catonis: Radices uirtutum amaras esse, fructus dulces.

Epiphonema, est amplificatio honestatis, seu dignitatis, utilitatis, facultatis, difficultatis, in fine addita ad augendam admirationem. Interdum etiam causam facti continet. Magnon omnino uim habet, admonet enim uel quid agatur, uel quantares agatur, qui a transfert eam ad locum communem, quo cum collata praesens causa sit splendidior. Nonnulli breuiter dicentes ferè omittunt Epiphonemata, hi non intelligunt, quam infirma sit oratio, detracto hoc ornamento. Fiunt autem Epiphonemata per particulas Comparatiuas & Demonstratiuas, ut: hoc est uere Regem esse, consulere utilitatibus populi. Adeò nihil est satius tutum aduersus calumnias.

Ad eō

Adeò à iteneris consuescere multum est. Tanta molis erat Romanam condere gentem. Quis non in tanta aula cupit uiuere, quæ uerius Academia, quam aula dici posse. Et per Exclamationes, unde nomine nidentur initio acceptisse, ut pro Ligario: Clemenciam admirabilem, atq; omnium laude, prædicatio ne, literis, monumentisq; decorandam. Et huiusmodi multa reperies apud Ciceronem, ut: Orem non modo iuisu sed eom eyc.

Noema differt ab Epiphonemate, Etsi enim est illusio ad sententiam aut locum communem, tamen non effert sententiam generaliter, sed uerba sumit ex loco communis, que ad presentem causam accommodata, ut tecù ad locum communem alludere intellegatur, ut: Bene collocavi beneficium, cum in uirū optimum, cum in hominem gratum contuli. Fortisq; uirtutis arma disertus. Insunt latentia quædā Enthymemata. Et profectio danda est opera, ut oratio abundet huiusmodi uerbis sententia tinctis, ut Fas binxit.

EX CIRCVMSTANTIIS

& signis.

Hinc uero plurimæ oriuntur Amplificationes ex descriptionibus locorum, temporum, per sonarū, habitus corporis, & gestuum. Et alia sunt signa

signa precedentia, alia consequentia &c. Talis est ex signo mira extenuatio apud Liniūm, ubi Annibal ait Scipionem adeò non nosse exercitum suum, ut si utriq; exercitui signa detrahantur, dubitatus sit, utrius Imperator sit. Non nosse exercitum, signum est imperiti Duciſ.

Ex circumstantijs oritur ὑποτύπος, ubi res ita narratur, ut videatur quasi oculis subiecta. Id fit, cum diligenter persequuntur circumstantiae. Cicero pro Milone: Si uideretis hæc picta &c. Pingit enim Milonem in Rheda penulatum, cum uxore & Paruis liberis, Clodium uero armatum, sedentem in equo, pugnantem ex loco superiore &c.

Ex circumstantijs oriuntur & παθοποιίαι, ut exclamations, deprecationes, uota, ominaciones, de quibus in libellis de Copia precepta extant, quam ob causam nos breviores sumus, Et de Affectibus suprà diximus.

Est & figura ad ordinem orationis necessaria, que nominatur Transitio, cum monemus quid dictum fit, & quid restet. Hactenus dixi, quantum insit turpitudinis in ebrietate, nunc exponam, quantum noceat ualeitudini. Breuiter redigit in memoriam & quid suprà dictum fit, & proponit, quid in re aliqua oratione expectandum fit.

Et &

Et si niger deois breuis interpositio, declamandi causa inserta, quā nō ignorant Gramatici, ut
Tan Venetocia amat, finem qui queris amori
(Cedit amor rebus) res age, tutus eris.

DE IMITATIONE.

In sompñibulo huius operis admonui p̄cepta
littera esse, non ut eloquentes efficerent, sed ut
niam orationē ostenderent adolescentibus, iudicandi
de disertorum orationib⁹. Nam imitatio, si natura
non repugnat, sicut aliarum rerum artifices, ita &
eloquentes effici. Cognitis igitur p̄ceptis, pro-
ponat sibi quisq; disertorum exempla, in quæ toto
animo, totaq; mente intueatur, ut ea effingat, atq;
exprimat. Si quis est enim, qui iudicat imitationē,
cū in dij artib⁹ maximam uim habeat, in una elo-
quentia inutilē esse, huius error non solum gra-
uis simis Doctorū testimonij, sed planè sensu comu-
ni reuelatur. Nam q; quedam inter disertos contro-
versie sunt de imitatione, disputatio est, non utrum
imitatio necessaria sit, sed de partibus artis dissen-
tient; quarū uidelicet partiū imitatio necessaria sit.
Ego itaq; ut ostendam adolescentibus, quomodo insti-
tute animū ad imitandos bonos autores debeat, bre-
viter exponam meā de tota re sententiam, quā spe
eo studiosis iuuenib⁹ non inutilē futurām esse.

Sæpe

Sæpe autem diximus, Eloquentiam rebus acerbis
contuleri, rerum aut inuentionem ac dispositionem
esse, Elocutionem ad uerba pertinere. Quare iniicio
sciendum est, generalem quandam imitationem rerum
esse, quam ideo sic vocamus, quia bonos omnes in in-
uentione ac dispositione rerum imitari licet. Obser-
vabit enim diligens lector, quibus ex locis boni au-
res ducant exordia, unde sumant amplificationes,
quomodo tractent locos cōmunes et affectus, quomo-
do concilient animos, quomodo perturbent, quām
tempestive ac parce aspergant sententias, quām di-
genter conseruent decorū, quanto consilio disponant
partes in causis, ubi p̄parent auditorem, ubi nat-
rent, ubi disputatione, ubi refutent aduersariū, quomo-
do in Epilogis addant motus & affectus orationi.
Itaq; & si unus Cicero maxime excellit etiam in his
uirtutibus, tamen alij quoq; nō solum Latini, sed &
Græci, exercere et acuere studiosos possunt, si locis
atq; consilia eorū in inueniendo ac disponendo ini-
tentur. Et interdū gloriosum erit, res easdē ab illis
sumptas, ad nostras causas apte transferre. Quem-
admodum multa uidemus Ciceronem ab Isocrate, &
Platone, & à Demosthene sumpsisse. Quanquam
hoc magis præstandū est, ut discamus similia exem-
plorum gignere, sicut boni pictores nō mutuantur,
sed inuitantur formas ac gestus uiorum corporum.

Eis

Est & generalis quædam imitatio elocutionis,
quæ ad Grammaticum sermonem attinet, qui non
solum latina uerba, sed etiam phrasin latinam requiri.
Cum enim hoc tempore tota nobis Latina lin-
guæ ex libris discenda sit, facile iudicari potest in
hac parte necessariâ esse imitationem, ut certū ser-
monis genus, quod ubiq; & omnibus etatibus intel-
ligi posse nobis comparemus. Quis enim intelligit
ibis quæ generunt nouū quoddam sermonis genus,
quales sunt Thomas Scotus, & similes? Certa igit= =
tute et autorum eligenda est, qui propriissime &
purissime locuti sunt. Ac serè fit ut prudentissimè lo-
quuntur etiam, qui dicunt purissime. Quare ab his
non tantum sermo, sed interim res quoq; cognitio-
ne dignæ sioni queunt. Constat autem Ciceronis & ta-
te, eloquentiam Romanam perfectam fuisse. Proin-
de totum illud seculum nobis unitandum propona-
mus, videlicet Ciceronem, & paulò superiorem his
Terentium, & aliquanto inferiorem Livium. Plau-
to tamen nibil facilius est. Legendus est & Salusti=
us. Sed in his cum antiqua & obsoleta quedam uer-
ba extant, obseruantur est, quid receperit Cicero,
quem velut Aristarchum scriptorum omnium, no-
bis constituanus. Plinius rerum uocabula nobis con-
scravit, eis si genus sermonis non probatur. Quin= =
tilianus uidetur studium proprij sermonis maximū

K habuisse

habuisse, nec dissimulat se conatum homines amantes iam corrupti sermonis, ad ueterem proprietatem reuocare. Ab his igitur autoribus lingua nobis discenda est, cum his colloquendum. Neq; tam tum singula uerba à seculo illo mutuemur, sed phrasin, hoc est, iuncta uerba, qualia sunt, Dare dāmū, facere dāmmū, dare uerba, dare in casum Rem publicam, capio dolorem. Non enim dicimus: Cepit me dolor, & hoc genus infinita. Neq; enim quaelibet uoces coniungi solent. Consuetudo igitur Romana in uerbis iungendis imitanda est nā & Graeca & latina lingua, initio ita corrupte uidentur, cum exterē nationes unā cum imperijs eas linguas acciperent, & uerbis quidem bonis uteretur, neq; enim alia audierant, sed in iungendo peccarent. Inusitatus enim uerborum concursus, non solum confagosam & obscuram orationem, sed prorsus nouam linguam parit. Itaq; quod Cæsar dixit inusitatum uerbum non aliter atq; scopulum fugiendum esse, idem de uerbis contra consuetudinem iunctis, prescipi iudicemus. Idem & de Metaphoris sentiendum est, quarum nouitas & ambitiosa est, & orationem reddit obscuram. Et supra diximus, uerecundum usum huius generis esse debere. Nam oratio magna ex parte proprio sermone constare debet. Non igitur discedamus à Ciceronis estate, à qua, si uerba, phrasin

parasit, & figuræ sumemus, oratio erit plana,
equabilis, & perspicua, nihil habebit ambiguum, aut
ambitiose affectatum, quod uitium non solum in ora-
tione offendit, sed etiam prodit ingenij vanitatem.
Itaq; de hac generali imitatione Phrasis, reclamanti-
cant nonnulli bonos omnes imitandos esse. Nam ser-
monem melius discimus, cùm pluribus colloquen-
tis, si tamen emendatè loquantur. Nō enim numero
inter bus, aut illos ineptos antiquitatis amatores,
qui horribile quoddā sermonis genus habent, quod
Ciceronis stāte prorsus exoleuerat, aut hos, qui
post Quintiliani tēpora extiterūt, qui iudicio lapsi
summoni ingenij laudem crediderunt esse, nihil sim-
pliciter ac propriè efferre, & figuræ gignere quā
maximè prodigiosas, quo genere delectati sunt Apu-
leius, Sidonius, & alij mulci. Iurisconsultis uero me-
rito tribuitur laus proprij sermonis, quare etiam si
propter rerum cognitionem non legerentur, tamen
propter latine lingue proprietatem legendi erant.

Sed præter hanc generalem imitationem In-
ventionis, Dispositionis, aerborū Phrasis, & Figu-
rarum, specialis quedam est imitatione Ciceronia-
ne compositionis, de qua inter doctos quedam
controversia est: Vtrum operæ preccium sit in ea
imitanda elaborare. Est enim peculiaris quedam
collocatio membrorum orationis apud Ciceronem

K 2 que non

que non solum æquabiliorem reddit orationem
sed plurimum etiam ad perspicuitatem conducere
uidetur. At ego ita statuo illam ipsam componendis
rationem, ut cæteras artes, initio, propter necessi-
tatem, aut certè insignem utilitatem desiderata atq;
animaduersam esse. Postea deprehensa uia, secuta
est utilitatem uoluptas. Multa enim non ferenda ui-
cia deprehenduntur in his qui incomposita dicunt.
Primum coaceruant sententiæ malè cohærentes, et
in his ipsis sepe Grammaticum uocum ordinem per-
turbant Hyperbatis. Huius rei exemplum est uide-
re in exordio Pliniæ Præfationis, cuius membra
in mea Paraphrasi partim exempti, partim ordine
disposui, ut principalis sententia clarius conspici
atq; intelligi posset. Apud Salustium in orationi-
bus extant grauissimæ sententiae, de causis maxima-
rum mutationum publicarum, et hæ uerbis effe-
runtur optimis, et tamen oratio non satis dilucida
est. Neq; uero defuit homini periclo, et uersato in
Republica iudicium, aut patrius sermo, sed com-
positio deest. Quare cum sententiae quasi truncatae
atq; interruptæ recidentur, fit oratio subobscura.
Deinde crebro accidit, ut hi qui dicunt incompositæ,
relinquant imperfecta et mutila argumenta. Alii
cubi antecedens reperiunt sine consequente, ut ar-
enim dialecticis appellacionibus, que sunt nota omni-
bus

ebut. Hoc in Pliniana p̄fatione fit aliquoties, nā
ibi aut ecedens est: Quā plurimum interest, sortia-
tur aliquis iudicem an eligat, multumq; apparatus
interest apud invitatum hospitem & oblatum. De-
inde relinquitor imperfectum argumentum, quare
intelligi n̄ si ab attento lectore potest. Erant enī
addendae conclusiones, in hanc sententiam. Cum in=
vitatus hospes maiorem apparatus requirat, quām
casu oblaus, ego iure reprehendi queam, quod cum
te ad hos libros legendos ultrò invitavi, non p̄fisi
ut tuo iudicio satisfacerent. Sed plus negotij fuerit
alteram similitudinem absoluere. Quid: quod idem
aut̄ non solum argumenta relinquit imperfe-
cta, sed etiam in Grammatica constructione que-
quedam relinquit à vārταπόστοτε, quod uicio-
hūsum est. Sunt & alia incompositæ orationis in
commoda, sed ego illa recitare uolui, que adolescen-
tes indicare facile possent. Multum igitur ad rerum
perspicuitatem diligentia componendi confert. Quā
quam autem in tanta varietate ingeniorum, aliud
natura ad aliud dicendi genus ducat, & his nostris
temporibus perfecta eloquentia sperari non possit,
tamē generalia quedam præcepta trēdemus, non
tantum his, qui solā Ciceronis compositionem imi-
taturi sunt profutura, sed ut n̄bi quidem uidetur ne-
cessaria, quoq; in genere dicendi uersemur. Que

X 3 tamen

tamen si quis obseruauerit, facilius intelliget Ciceronis compositionē, quae cū sōgē sit optima, preclarē facere iudicandi sunt, qui summa cura, summoq; studio effingere cā conātur. Et si enim ea in re ipse non elaboravi, nemo enim monebat aut norat ista me adolescentē, & postea meo quodam fato incidi in quædam negotia, quæ ad hæc studia colenda non tantum mihi quantum uellem temporis concedunt, tamen ad officium meum pertinere existimō, ut quæ sunt optima pro uirili demonstrē. Nam Politianus parum liberaliter facit, qui uidetur ideo deterrere alios ab imitatione Ciceronis, quia cum se natura ad aliud dicendi genus deduci intelligeret, iudicio uideri uoluit, id quod ipse consecutus non esset, improbare. Ego uero ita statuo, artificium faciendæ orationis non ualde dissimile esse Poeticæ. Ut autem stultissimum fuerit ei, quem uelis Elegiam scribere, Horatij odas aut Satyras potius proponere, quam Ovidium aut Tibullum, ita imprudenter iudicare arbitror istos, qui in facienda oratione nihil interesse p̄tant, quos autores sequantur. Nam ut illi Elegies studio so plurimum legendi erunt Elegiaci Poetæ, & quidem præstantissimi, & elaborandum erit, ut aliquam illorum similitudinem consequatur, ita insoluta oratione legenda erunt optima exempla, & efficiendam, ut horum quasi colorem ducat oratio.

Quanquā

Quanquam autem multi propter imbecillitatem in
geniorum, & naturae dissimilitudinem in imitatione
Ciceronis successus parum secundos habeant, tam
men illi ipsi longè plus proficient in Cicerone legen-
do, quam si deteriora exempla sequerentur. Quam
uis enim ipsi aridi non poterunt effingere diuinam
illam compositionem, quam etiam Romanis temporibus
nemo equaliter Ciceronis, qui quotidie dicentem
audubant exprimere potuit, tamen hoc subsequen-
tur, ut oratio sit & quabilior & uberior. Et sunt aliae
virtutes insuetae Ciceronis, quarum uel umbrā refe-
renū exiguū laus erit, atq; ego uel obscurā linea-
menta Ciceronis malim, quam natuā Politiani aut
Gellii faciem. Cur autem prudens p̄ceptor nactus
ingenium secundum & copiosum, non hortetur,
non incitetur, ut complecti Ciceronē & in eū tota men-
te, totoq; animo intueri, & ad ipsius exemplum, tos-
tum se componere studeat, ut quantum ingenio in-
dustriaq; consequi poterit, non tantum ab eo uerba
& phrasin suamat, sed etiam effingat compositionem? Quia in res successus non est desperandus his,
quam mediocriter à natura adiuuantur. Neq; ego ab
alijs bonis autoribus hunc imitatorem arcendum
puto, non ab his quoq; adiuuabitur, uerum ut à Poë-
tis Orator, aut à picioribus statuariis. Quanquam
enim statuarius, multum ab arte uicina ad suum

K . 4 . . . usum

usum transferre poterit, tamen ita erit intentus in
artis sue exemplum atque ideam, ut obseruet que cum
illa idea consentiant, ne procul ab ea discedat. Neque
verò is imitari Ciceronem dicendus est, qui ex
cerptas ex illo sententias ac uersus, quasi Centones
confuit, quemadmodum facere nonnullos uides
mus. Sed et Filius sibi quisque faciat, ut ultro se Cicero
nis uerba offerant, quae cum ita coniungimus, ut res
nostras explicitent, tamen collocazione & series partis
um debet habere quandam Ciceronis similitudinem.
Ceterum ut Vergilius ab Homero multos uersus
sumpsit, ita decebit & nos interdum aliquod membra
brum aliunde mutuari, si tamen habeatur ratio des
tori. Seruiendum est enim temporibus ac locis, quae
admodum Vergilius, et si ad imaginem Homeri se
totum composuit, tamen illa prudenter uitavit que
Romanis moribus non congruebant. Ac ne uerba
quidem repudiabit imitator, quamvis ignota Cicero
ni, quae causa postular, ut in controvorsij Theolo
gicis utendum est appellatioibus Christi, Ecclesie,
Fidei pro fiducia, & alijs similibus. Quia enim res
illæ à sacris literis mutuantur, sermonem illarum eò
nos sequi oportet, ne res dissidentes à scripturis
afferre uideamur. Quare merito ridentur incepti
quidam, qui pro Fide persuasionem, pro Euāgelio
coelestem Philosophiam, & alia similia dicunt, in
quibus

quibus saepe fit, ut germanam significationem illam uocum quas aspernantur, non reddant. Id non est illustrare res difficiles dicendo, sed obscurare atque corrumpere. Quid quod isti somniant imitationem, non in Phrasē & collocatione, sed in singulis uerbis esse? qua in re pueriliter errant. Nam Cicero etiam si interdum uerbis utebatur ignotis populo Romano, multa enim à Philosophis & ex Græcis historijs sumit, tamen Ciceroniano more dicebat. Collocatio enim & uniuersum corpus orationis Ciceronem refrebat.

Cumigitur eloquentiae studiosi præcipue in hac parte elaborare debeant, ut Ciceronem imitentur atque effingant, præcepta quedam adscribemus, ut intelligere compositionem studiosi facilius possint. Legent enim Ciceronem libentius, & proprius exprimenti, si virtutes intelligent. Et quoniam de Imitatione locorum inventionis, de similitudine Dispositionis, item uerborum & Phrasis diximus, relinquo quoniam est, ut idam quandam Componendi ostendamus.

Primum in Compositione præceptum est, ut sis iustus ordo sententiārum, quem quidem in narratiōne seu expositione facti seruare facile est. Vt rūbus exordijs & in probationibus seruare difficultas est. Primum autem ponit solet aliqua propositio sua cuiusque partis in oratione. Deinde subiicitur ratio.

K 5 Postea

Postea sequitur rationis expositio, aut amplificatio, interdum sequitur simile aut dissimile, aut aduersatio, que quasi nouæ orationis initium est. Et in his partibus perpetuò uersatur Ciceronis oratio. Alij coaceruant sententias longius inter se distantes, et plerasq; relinquunt quasi truncatas, et nonnumquam admiscent alienas. At Cicero aptè complectitur omnia quæ ad rem pertinent, eaq; ita connectit, ut inter se membra proximè cohærent, uelut Dialectica probationes. Et dum inter hæc septa coheret orationem, nihil intempestivè intertexit alienū, et inchoatas sententias absolvit et exadificat. Exemplum sumemus ex oratione notissima pro Archia, ubi prima exordij propositio est: Debeo Archia reddere gratiam ex hac facultate dicendi. Hæc est enim summa Propositionis, quam uestiuit Cicero quibusdam ornamentis, ut sonus esset plenior. Sequitur ratio: Quia Archias adiuvuit hæc mea studia eloquentie. Deinde sequitur conclusio argumenti per comparationem: Ergo si alijs eloquentia mea opem tulit, maximum debet isti opem ferre, à quo adiuta est. Postea sequitur aduersatio, continens nouam locum, nouam propositionem: Non est dienum Oratorē à Poëta adiuvari. Ratio, quia omnes artes inter se cognate sunt, quare alia adiuvat aliā. Postremo sequitur alia aduersatio. Quanquā autem hic ordo

hinc sententiarum magis ad inuentionem aut depositionem, quam compositionem perlinere videatur; que est in quadam concinna collatione uerborū, tamen si quis recte considerabit, intelliget universale compositionis fundamentum esse, iustum sententiāriū ordinem. Nam absq; eo nullæ periodi coherētū, quod in componendo præcipue fieri oportet. Plurimū autem prodest ad intelligendum Ciceronē, hoc modo distribuere sententias, et uidere unūdēscōtur, et quomodo cōsentiant. Quod si quis animaduicat, scribet et ipse melius coherētia.

Proximum autem præceptum est, ut sententiae illae in magna parte orationis illigentur periodis. Quid autem sint Periodi, quid κῶλα, quid κόμματα, tradunt Grammatici. κῶλον enim est unicā integrā sententia, ut: *Quæ homines arant, nauigant, edificant, omnia virtuti parent. κόμμα pars est coli, ut nauigant, edificant.* Periodus autem consistit, at minimum ex duobus colis.

Dicitur autem Periodus, seu Latinè circuus, aut circūductio, quia colligit plures sententias, particulis rationalibus, causalibus, relatiis, comparatiis, aduersatiis, interdum etiam copulatiis. Exempla sunt ubiq; obvia apud Ciceronem: *Quanquam mihi semper fr̄equens cōspectus uester multo incundissimus, hic aut̄ locus ad agendū amplissimus;* ad dicen-

ad dicendum ornatisimus est uisus Quirites, tanen
hoc aditu laudis, qui semper optimo cuiq; maxime
patuit, non me a me uoluntas, sed meæ uitæ rationes
ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. Turpe
est Stoicis ignorare Zenonis decreta, quanto tur-
pius & indignius est Christi decreta nescire Chri-
stianos? Pro Archia. Etiam illud adiungo sæpius
ad laudem atq; uirtutem, naturam sine doctrina,
quam sine natura ualuisse doctrinæ. Pro Marcello.
Tantus est enim splendor in laude uera, tanta in ma-
gnitudine animi & consilij dignitas, ut hæc à uirtu-
te donata, cætera à fortuna commodata esse videan-
tur. Hæc exempla recito, ut adolescentes discant,
non illas tantum Periodos dici, quæ inchoantur à cir-
cumductionibus, sed etiam per Aduersationes, pa-
Comparationes aptè connecti plura κῶλα. Est &
Simplicius quoddam genus, quod Demetrius uocat
Historicum, quale est hoc: Inferimus bellum, infes-
tisq; signis descendimus in Italiam, tanto audacius
fortiusq; pugnaturi, quanto maior spes, maiorq; ani-
mus inferentis est uim, quam arcentis. Initium non
habet particulam circumducentem, ideoq; simplis-
cior esse forma uidetur. Huius generis sunt & hæc:
Suscepit iniunctam legationem, ut Principi quem
admodum debere se iudicabat, morem gereret. Alia
forma quæ initio habet circumductiones, uidetur esse
molubilior

robilior, & ut inquit Demetrius, efferriore ro-
tundo & circumacta manu. Hacten formæ pro-
posui, ut metratem Periodorum studiosi facilius
agnoscerent.

Ordo sententiarum, de quo paulo ante dixi, res
perspicuum reddit. At Periodi forma prodest ad con-
nectandæ sententias, & addit pleniorum sonum
orationi. Dania igitur erit opera imitatori, ut in
Periodis faciendis Ciceronis exēpla effingat. Neq;
tamen constat oratio tota Periodis, sunt enim inter
dum singula Cola, uelut interualla, inter Periodos
ponendæ, & Exordia ac Syllogismi magis recipiunt
Periodos, quām Narrationes, quæ magna ex parte
habent Cola. Contentiones uero ac Disputationes,
rarijissimæ habent Periodos, Constant enim breui-
bus quibusdam membris quasi aculeis. In Narra-
tionibus facile est agnoscere sciuenda κῶλε, ubi
Milo domum uenit, calceos & uestimenta mutauit,
paulisper dū se uxor, ut sit, cōparat, cōmoratus est,
obuiā fit ei Clodius expeditum in equo, nullarheda,
nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus. Pro
Cluentio. Frater mortuus est, hæredemq; Magiam
relicuit, Postea Magia mortua est. In talibus si quis
κῶλε cōnecteret, rerūseriē corrūperet. In Con-
tentionebus, ut pro Ligario. Quid enim Tubero
in illis distictus in acie Pharsalica gladius age-
bat, chius

bat, cuius latus ille mucro petebat, qui sensus erat ar-
 morum tuorion, que tua mens, oculi, manus, ardor
 animi, quid cupiebas, quid optabas? Plene sunt
 disputationes in Philosophicis libris, brevibus mem-
 bris, ut: Minime mirum id quidem, nam efficit hoc
 Philosophia, medetur animis, inanes sollicitudines
 detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. Non
 dum absoluimus præcepta compositionis. Nam que
 hactenus tradidimus, et si à Cicerone sunt accuras-
 tissime, tamen et alij boni scriptores reperiuntur,
 qui non omnino negligentes sunt in ordine senten-
 tiarum, et qui aliquo modo Periodos faciunt. Ve-
 rum ad hæc addit Cicero duas res, quæ sunt ipsius
 maximè proprie, scilicet, quod uerbis ornat singu-
 la membra, penè ut sit in Poëmatiſ. Et quia hæc or-
 namenta Periodum explent, efficiunt concinniam et
 numerosum quiddam. At stultum est nunc de nūme-
 ris præcipere, cum sonus linguae Latine hoc tempo-
 re non sit nativus. Illud tantum hortabor, in quo
 copiæ laus est, ut ornare sententias uerbis imitator
 dicat. Quod cū faciet, oratio erit uberior ac mol-
 lior. Periodum sponte sequuntur numeri. Pro Ar-
 chi poterat Cicero simpliciter dicere: Debed Ar-
 chi reddere gratiam ex hac facultate dicendi. Sed
 uide quomodo ornauerit, extenuat uires suas: Si
 quid est ingenij quod sentio, quām sit exiguum et...

Deinde

Deinde partitur facultatem in tria membra, in Inge-
nium, Exercitationem, & Doctrinam, nam his tria
bus rebus artes continentur. Illud sciet etiam imita-
tor, quod modus in ornando obseruandus sit. Nihil
enim olio sius est inani ostentatione ornatus, qui nun-
quam debet uideri ociose accessitus, sed ad illustran-
dam causam, necessario adhibitus esse.

Hec si studiosi in lectione Ciceronis obseruabunt,
mo quidem iudicio rectius intelligent auctore opti-
mum, & virtutes omnes proprius aspicient. Neq;
uerò hec utilitas exigua iudicanda est, etiam si non
procedat imitatio. Et tamen si conniti uolunt isti,
qui adiuuatur à natura, intellectus uirtutes, aliqua
ex parte effingere poterunt. Quod si haec diligen-
tia componendi nihil nisi puerilem ostentationem in-
genij haberet, non esset, cur huius partis imitatio-
nem ualde requirendam putarem. Sed cum maxi-
mas afferat utilitates, dignamibi res uidetur, in qua
si qui non desit uuntur ingenij viribus, elaborent.
Fit enim oratio magis dilucida, si aptè cohærent
sententiae, si non relinquantur imperfecta mem-
bra, aut argumēta, si extent atq; emineant illæ par-
tes, quas præcipue conspicere prodest, si quis ornatus
quasi uestitus accesserit, si mediocria sint Periodo-
rum spacia, si non sim dissipatae periodi Hyperba-
tis, Verissimum enim illud est, quod scribit Cicero,

heram

ueram speciem ac pulchritudinem cum utilitate coniuncta esse, cuius reatum in natura, tum in artium operibus, maximeq; in ædificijs, infinita exempla ostendi possunt.

Nam illa in ædificijs apta partium proportio non minus habet utilitatis, quam decoris. Quare existimandum est & hanc harmoniam collocationis in oratione, non solum propter uenustatem, sed etiā propter certam utilitatem animaduersam esse. Idq; ex eo intelligi potest, quod uidemus homines prudentes, sed rudes harum nostrarum artium, summa diligentia componere & struere orationem, qui id faciendum putant, non uoluptatis, sed necessitatis causa, uidelicet, ne quid confuse, ne quid obscurè, ne quid intempestiuè, aut alieno loco dicant, ne qua res linquunt mutila & pendentia membra. Deniq; non solum perspicuitatis, sed etiam dignitatis rationem habendam esse in scribendo sentiunt.

Atq; hi partim usu cognouerunt, partim sine doctrina, ui ingenij perspicciunt, in magnis & granibus causis, orationem perspicuā, & in qua aliquid dignitatis sit, requiri. Quod cum ita sit, cumq; natura ducat homines prudentes ad componendā orationem, decet eruditos perfectū aliquod exemplum collocationis querere, ad quod se in facienda oratione referant. Turpè est enim eruditis, neq; uim huic rei intelli-

Intelligere, neq; rationem requirere, cum harum
mismrudes perspiciant, & quanta uis sit compo-
sitionis, & iudicent res magnas sine hac diligentia
explicari non posse. Mira autem ingenij fiducia est
in hac parte longe difficillima, repudiare exempla,
atq; aspernari imitationem, cum in alijs leuioribus
artibus homines sine exemplis atq; imitatione pas-
rum proficiant. Et uulgo ita dici solet: Sibi quenq;
profundum esse magistrum, quod non solum in arti-
bus, sed in moribus & in omni uita cernimus. Cum
igitur hec sine exemplo atq; imitatione perfici
non posse, & inter peritos constet perfectissimam
esse Ciceronis compositionem, preclarè facere iudi-
cendi sunt, qui hunc autorem sibi proponunt ut
cum aliis eius uirtutes, tum etiam collocationem ea
fingant.

Cum enim omnino aliqua collocandi atq; or-
nandi ratio necessaria sit, id quod experiuntur in
magnis causis etiam illiterati, prudentia est exem-
plum eligere optimum. Nam & Cicero propterea
uidetur melius composuisse quam ceteri, quia ex-
cellentes artifices imitatus est. Secutus est enim ex-
emplum Isocratis, cum aliij contenti uulgari qua-
dam forma orationis, nihil melius quererent, aut
perfectius. Neq; ab hac sententia eò deducor quod ma-
gni extiterint Oratores, qui non composuerunt mo-

L

te Cice-

re Ciceronis. Neq; enim similis est Lysias cōpositus
 Ciceronianæ. Ego uero non ignoro dissimiles esse in
 componēdo magnos autores. Ac ne Cicero quidēro
 dem modo componit omnia. Verum hoc habent com
 mune excellentes artifices omnes, quod sententias
 ordine distribuant, etiam si Periodos non eodem mo
 do faciunt. Deinde quod aliqua membra uerbis illu
 minant. Et hac in re præcipue excellunt hi, qui no
 cantur Attici, quod efficiunt ut aptè coherent sen
 tentiæ, etiam si Periodis non deuinciant. Nam ex bo
 nis & præstantibus autoribus, nemo tam ignarus
 fuit, ut sine omni cura collocationis orationem con
 gereret. Ac Cicero etiam cum non admodum acci
 ratè texit Periodos, est enim liberior oratio in Epis
 tolis & Philosophicis libris, tamen hoc nomine su
 perat alios, qui nullam adhibuerunt in componendo
 curam, quod cauet, ne concurrant sententiae longius
 distantes, aut male coherentes, aut ne quid relinqua
 tur imperfectum. Haec non cauent Salustius, Seneca
 Plinius & alijs recentiores. Quare etiam si non omt
 nes compositionis partes effingemus, tamen illum
 sententiæ ordinem a:q; absolutionem magis po
 terimus in Cicerone, quam in alijs cernere. Ac si
 quem omnino delectant incomposita, nullius oratio
 apud Latinos æquabilior est quam Ciceronis, etiam
 cū se eximit ex illis uinculis artis, de quibus ipse in
 perficio

perfecto Oratore precipit. Rectius igitur hunc init
tibunum quam alios, aut tristes, horridos, concisos,
aut supinos & longius iusti fluentes, & plenos hy-
perbaeis, & qui temere sententias congerunt. Nos
adolescentuli incidimus in Politianum & posterio-
rem Plinum, quorum nos invitabant subtiles, & a-
gutae sententiolas, quibus abundat uterque, delecta-
bat in his & alijs quidam flosculi, habent enim di-
cha qualem belle detorta. Sed argutiæ illæ sen-
tentiarum & belle dictæ mirum in modum amantur &
iuxtabus & imperitis, & placent in Schola lu-
denteribus, sed in serijs negotijs nihil est ineptius atq;
inariis illis affectatis argutijs. Quid autem affec-
ti sumus horum lectione? Primum aridiores facti
sumus, cum natura parum uberes essemus, deinde
illarum inanis argutiolas, quas præcipue auferebamus
postea intellectum nobis abiiciendas ac dediscendas
esse. Quanto melius consuluiſſent nobis præcepto-
res, si & ad Ciceronis lectionem discipulos affueſſen-
t, & docuiffent, non solum uerba ex Cicerone
excerpare, sed etiam Phrasim imitari, & totam
orationis formam, hoc est, sententiæ ordinem
atq; ornamenta effingere. Ego itaq; non tantum in
Schola, sed magis usu rerum doctus comperi, nul-
lius generis imitationem, plus conducere his, quia
huius res scie & magna tractandæ sunt, quam ora-

L 2 tioniis

tiones Ciceronianæ. Et instruxit artifices cuiuslibet
generis Cicero: Quia non solum orationes & Epi-
stolas reliquit, sed etiam disputationes. Nec difficile
erit intelligere lectori non stulto, si in hæc exem-
pla intuebitur, quid in quolibet genere deceat, qua-
lis oratio conueniat Epistolis, quas saepe de maximis
rebus & ad summos Principes scribimus, qualis
oratio in narrationibus, laudationibus, uituperatio-
nibus, qualis in disputationibus probetur. Quare
studiosi omnes adhortandi sunt, ut quam plurimum
legant Ciceronem, & ab eo primum uerba ac phra-
sa mutuentur. Deinde consilia eius in inueniendo
ac disponendo considerent. Postremo totam oratio-
nis formam, hoc est, sententiarum ordinem, exor-
nationum copiam, atq; modum quantum ingenio
ac studio consequi poterunt, imitari conentur. Ut
enim Elegiacus ille de quo supra dixi, sine contro-
uersia melior euadet ex Ouidij lectione, quam si le-
gat Odas Horatij, & Heroicus scribet fœlicius, si
sequetur Vergilij proprietatem, & in ordinandis
atq; absoluendis membris Oeconomiam, quam si
Lucanum aut Statuum, qui sunt impro prij, inflati,
& obscuri, imitetur. Ita dubitari non debet, quin ille
noster imitator, ex lectione Ciceronis melior, quam
ex alijs autoribus futurus sit. Cum enim in Poëtica
maximam uini esse imitationis appareat, dubitari
non debet

non debet, quin & in hac vicina arte plurimum pollea. Tanta est enim inter has cognatas artes similitudo, ut plerique illustriores loci Ciceronis ac Linij, si recte existinemus, poemata iure dici possunt.

DE TRIBVS GENERIBVS dicendi.

Platonum etiam conductit ad iudicandum agnoscerre diuersa genera dicendi. Nam ingeniorum dissimilitudo diuersas formas, seu ut Graecino minant χαρακτηρες operum, non solum in hac arte, sed in plerisque alijs peperit. Et tamen certi quasi gradus animaduersi sunt, intra quos haec forme consistunt, videlicet Humile genus, & illi oppositum Grande. Tertium est Mediocre, quod primo generi plenius est, & tamen aliquantulum à summo abest, in picturis facile deprehendi haec differentiae possunt. Durerus enim pingebat omnia grandiora, & frequentissimis lineis variata. Luce picture, gracie sunt, que & si blande sunt, tamen quantum distant à Dureri operibus collatio ostendit. Matthias quasi mediocritatem seruabat. Miscentur autem haec genera inter se, sicut Musici tonos miscent. Nam & illi qui sunt tenuiores, interdu aliquid efficiunt plenus. Et in eodem opere, alijs loci grandes sunt, alijs exiles, iuxtarerion uictoriam, de quibus dicitur.

L 3 Humile

Humile genus non assurgit supra quotidianam
 loquendi consuetudinem, proprietatem sermonis
 mira sollicitudine custodit, & studet signatae res es-
 ferre uerbis quam maximè proprijs. Non amat cre-
 bras figuræ, libet utitur Metaphoris, sed nō pro-
 cul accersitis, uerū sumptis ex quotidiano sermoni.
 Nihil admodum amplificat, sed tota orationis spe-
 cies uerecunda est, & ad dissimulationem compos-
 sita, & quasi de industria fugitans ornatum. De re
 prudenter & ordine disputat, nec serè à proposito
 discedit, & ipsa simplicitatis specie insidiatur audi-
 tori. Circūductiones habet paucissimas, refert enim
 quotidiani sermonis negligentiam in collocatione
 uerborum. Artifex huius generis Terentius est
 apud nos. Hic character est orationis & in Erasmi
 colloquijs. Et Cicero in Philosophicis disputationi-
 bus & præceptis, serè sequitur hoc genus. Est enim
 ad docendum maximè accommodatum. Scriptores
 uocant Atticum, & si Cicero contendit Atticos eti-
 am grandiores esse quam sit oratio in Comœdijs.
 Neq; id dissimulari potest, nam Demosthenes &
 Aeschines sunt grandiores. Et apud nos Cæsar suba-
 limior est, qui quidem uerè Atticus iudicandus est.
 Et si autem interdum pleniore sono utuntur Attici,
 tamen hec prima forma horum propria fuit, quia
 propriissimè loquebantur, & uerecundiores erant
 in ornando

mentando reliquis gentibus, & quicquid erat in-
quam & intempestiuam summa diligentia uitab-
ant. Viciosi sunt in primo genere breues quidam
& ieiuni, horridi & obscuri, qualis est in orationi-
bus dicti Salustius.

Grande genus, & si magna ex parte proprio
sermone constare debet, tamen Metaphoras habet
enormes, ac longius petitas, copiose amplificat,
alibus omnibus figuris, & quasi de industria
objicit ornatum. Hoc genus magna cum laude ses-
tatus est Livius. Et Cicero utitur eo in plerisque ora-
tiis, ut in Verrinis, & in Catilinam, in Piso-
bus, pro Milone. Et quidem addit accuratam com-
positionem, quae maxime in hoc genere requiritur.
Neque uero ubique usus est hac forma Cicero, sed gra-
uioribus causis addit sonum maiorem. In alijs leuio-
ribus negotijs medium adhibet genus, interdum in-
docendo contentus est humili genere. Facile autem
agnosci grande genus potest. Utitur enim uerbis
atrocibus ac tragicis, terribiles gestus pingit, ut
quod Vergilium mors Didonis describitur. Vi-
ciosi sunt in hoc genere, tumidi & inflati, qui ni-
mis grandes uideri cupiunt, qui nihil proprie effe-
runt, sed perpetuas habent periphrases, & pro-
digiosas Metaphoras. Hi vocabantur olim Asia-
tici. Non in Asia cum sermonis genus haberent

L 4 corruptiss

corruptum & improprium, tamen affectabant eloquentie laudem ostentatione immodiici ornatus. Ab hoc genere semper in primis abhoruerint sana ingenia. Medium genus uix a grandi discerni potest. Non enim multum ab illo distat, copiosum est & abundat figuris, sed in amplificando aliquantulum resistit infra Grande genus. Ouidius ferè talis est. Et pleræq; Ciceronis Epistole & Orationes, quila etiam libri Philosophi ad hanc formam pertinent. Pertinent ad eam & Erasmi pleræq; Declamationes. Maxime uero prodest cognoscere duo extrema genera in imitando, ut uirtutes dissimilium auctorum, quos legimus, melius perspiciamus, & ut unusquisq; obseruet ad quod genus natura magis appositus uideatur, ut aridi uberiora scripta legentes, adjiciant aliquid uiribus suis. Tumidi uero ac supini moderentur naturam, & assuefacent se ad proprietatem lectione istorum, qui Attici uocantur, quorum maxime propriæ oratio.

τελος.

EPISTOLA

EPISTOLA SENECAE
DE RATIONE ATQVE
ordine Studij.

Tinera ista quæ segnitiem mihⁱ
 executiunt, & ualentudini mea
 prodesse iudico et studijs. Qua-
 re ualentudinem adiuuent, uis-
 des, cum pigrum me & negli-
 gentem corporis, literarum amor faciat, aliena ope-
 ra exercito. Studio quare profint, indicabo. A less-
 etionibus recessi, sunt autem (ut existimo) necessa-
 riae. Primum, ne sim me uno contentus: deinde, ut
 cum ab alijs quæ sita cognouero, tum & de inuentis
 iudicē, & cogitem de inueniendis. Alit lectio inge-
 nium, & studio satigatum, non sine studio tamen re-
 ficit, nec scribere tantum, nec tantum legere debe-
 mus. Alterares contristabit uires, & exhaustet,
 (de stylo dico) altera soluet ac diluet. In uicem hue
 & illò commeandum est, & alterum altero tempe-
 randum, ut quicquid lectione collectum est, stylus
 redigat in corpus. A pes (ut aiunt) debemus im-
 tari, que uagantur, & flores ad mel faciendum ido-
 neos carpunt. Deinde quicquid attulcre, disponunt,
 ac per fauos digerunt, & (ut Vergilius noster ait)

L 5 liquentia

Liquentia mella stipant, & dulci distendunt necesse
re cellas. De illis non satis constat, utrum succum ex
floribus ducant, qui protinus mel sit, an que college
runt in hunc saporem, mixtura quadam & proprietate
spiritus sui mutent. Quibusdam enim placet,
non faciendi mellis scientiam esse illis, sed colligen-
di. Ajunt inueniri apud Indos mel in arundinum fo-
lijs, quod aut ros illius coeli, aut ipsius arundinis hu-
mor, dulcis & pinguior gignit. In nostris quoque
herbis uim eandem, sed minus manifestam & nota-
bilem ponit, quam persequatur & contrahat animal
huius rei genitum. Quidam existimat conditura et
dispositione in hanc qualitate uerti, que ex teneris
mis uirentium florentiumq; decerpserint, non sine
quodam (ut ita dicam) fermento, quo in unum di-
uersa coalescent. Sed ne ad aliud, quam de quo agi-
tur adducar, nos quoq; has apes debemus imitari,
& quæcunq; ex diversa electione concessimus, sepa-
rare, melius enim distincta seruantur. Deinde abbi-
bita ingenij nostri cura & facultate, in unum sapo-
rem uaria illa libamenta confundere, ut etiam si ap-
paruerit unde sumptum sit, aliud tamen esse quam
unde sumptu est appareat, quod in corpore nostro
uidemus, sine ulla opera nostra facere naturam. Ali-
menta que accepimus quādīu in sua qualitate per-
durant, & solida innatant, stomacho onera sunt.

At cum

At cum ex eo quod erant, mutata sunt, tunc demum
mores et in sanguinem transeunt. Idem in his, qui
bus diuntur ingenia, praestemus, ut quae cung; haui-
mus, non patiamur integra esse, ne aliena sint, sed
concoquamus illa, quoquin in memoriam ibunt, non
in ingenium. Assentiamur illis fideliter, et nostra
faciemus, ut unum quoddam fiat ex multis, sicut
unus numerus fit ex singulis, cum minores summas
et disidentes computatio una comprehendit, hoc
faciat animus noster. Omnia quibus est adiutus ab
secondat, ipsum tantum ostendat quod efficit, etiam
si alius in te comparebit similitudo, quam admi-
ratio tibi alius fixerit, similem esse te uolo quomo-
do filium, non quomodo imaginem. Imago res mor-
tua est. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris
orationem? cuius argumentationem? cuius senten-
tias? puto aliquando ne intelligi quidem posse, nec
enim omnibus que ex aliquo magno uiro, ex quo ue-
luit exemplaria traxit formam suam imprestit, ut unita-
tem cum illa petant. Non uides quod multorum uocibus cho-
rus constat: unus tamquam ex omnibus redditur, aliqua
uocis acuta est, aliqua gravis, aliqua media, accedunt
uiris foemine, interponuntur tibiae, singulorum illuc
latet uoces, omnium appareret. De choro dico, quem ue-
teres Philosophi nouerat. In comeditionibus nostris
plus catorum est, quod in theatris olim spectatorum fuit, cum
omnibus

omneis vias ordo canentium impletuit, & cauea ue
natoribus cincta est, & ex pulpito omne tibiarum
genus organorumq; consonuit, fit cōcentus ex disso
nis. Talem animum esse nostrum uolo, ut multe in
illo artes, multa præcepta sint, multarum etatuum
exempla, sed in unum conspirantia. Quomodo in
quis, hoc effici poterit? assidua intentione, si nihil
egerimus, nisi ratione suadente, hanc si audire uo
lueris, dicet ubi. Relinque ista, iandudum ad que
discurritur. Relinque diuitias, aut periculum possi
dentium, aut onus. Relinque corporis atq; animi uo
luptates, molliunt & enteruant. Relinque ambiū,
tumida res est, uana, uentosa, nullum habet termi
num, tam sollicita est ne quem ante se uideat, quam
ne se post aliam, laborat inuidia, & quidem dupli.
Vides autem quam miser sit, si is cui inuidetur, &
inuidet. intueris illas potentium domos, illa tumul
tuosa rixa salutantium limina multum habent con
tumeliarum ut intres, plus cum intraueris. Præteri
istos gradus diuitum, & magno aggestu suspensa
uestibula. Non in prærupto tantum istic stabis, sed
in lubrico. Huc potius te ad sapientiam dirige, tran
quillissimasq; res & simul amplissimas pete. Que
cung; uidentur eminere in rebus humanis, quamuis
pusilla sint, & comparatione humillimorū extent,
per difficiles tamen & arduos trahentes adeuntur.

Confragosa

Confragosa in sustinuum dignitatis uia est. At si
conscendere hunc uerticem liber, cui se fortuna sub-
misit, omnia quicquid sub te que pro excel-
sissimis habentur, afficies. Sed tan-
men uenies ad summa
per planum.

Vale.

Alio.

74 EPISTOLA
ALIA SENECAE EPL
STOLA DE VARIETA
te lectionis.

X hisque mihi scribis, & ex his
que audio, bonam spem de te coni-
pio, non discurris, nec locorum mu-
tationibus inquietaris, & gri animi
iactatio ista est. Primum argumentum benè compa-
fit & mentis existimo, posse consistere, & secum mo-
rari. Illud autem uide, ne ista lectio multorum auto-
rum & omnis generis uoluminum, habeat aliquid
uagum & instabile. Certis ingenij immorari &
innutrir i oportet, si uelis aliquid trahere, quod
animo fideliter sedeat. Nusquam est qui ubiq; est.
In peregrinatione uitam agentibus hoc euenuit, ut
multa hospitia habeant, nullas amicitias. Idem acci-
dat necesse est eis, qui nullius se ingenio familiariter
applicant, sed omnia cursim & properanter trans-
mittunt. Non prodest cibus, nec corpori accedit,
qui statim sumptus emittitur. Nihil & que sanitatem
impedit, quām remediiorum crebra mutatio. Non
uenit uulnus ad cicatricem, in quo crebra medica-
menta tentantur. Non conualescit planta que se-
pius transfertur. nihil tam utils est, quod in transito
proficit.

prost. Distrabit animum librorū multitudo. Itaq;
cum legere non possis quantum habueris, sat est ha-
bere quantum legas. Sed modo, inquis, hunc librum
euoluerem uolo, modo illum, fastidientis stomachi est
multa degustare, que ubi uaria sunt & diuersa, co-
inquinant, non alunt. Probatos itaq; semper lege,
et si quando ad alios diuerti libuerit, ad priores
redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem, ali-
quid aduersus mortem auxiliij compara, nec minus
aduersus centrum pestes. Et cum multa percurretis,
nunquam excarpe, quod illo die concoquas. Hoc ipse
quoq; facio, ex pluribus que lego, aliquid appre-
hendo hodiernum. Hoc est, quod apud Epicurum
nactus sum, soleo enim & in aliena castra transire,
non tanquam transfuga, sed tanquam explorator.
Honesta, inquit, res est, lata paupertas. Illa uero
non est paupertas, si lata est. Cui enim cum pauper-
itate bene conuenit, diues est. Non qui parum habet,
sed qui plures cupit, pauper est. Quid enim refert
quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat,
quantum pascat, aut seneret, si alieno imminet, si
non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit
dilectorum modus queris. Primus has-
bere quod necesse est, Proxi-
mus quod sat est.

Vale,

Plini

176. EPISTOLA
PLINII IUNIORIS

EPISTOLA DE EXERS

citio stylī, ex libro
scptimo.

Veris quemadmodum in secessu,
quo iamdiu frueris, putem te fide
re oportere, utile in primis, & in
tū p̄cipiant, uel ex Greco in La
tinum, uel ex Latino uertere in
Græcum, quo genere exercitationis proprietas,
splendorq; uerborum, copia figurarum, uis expli
candi, præterea imitatione optimorum, similia inu
niendi facultas paratur. Simul que legentem feli
lissent, transferentem fugere non possunt, intelligen
tia ex hoc, & iudicium acquiritur, nihil obfuerit,
que legeris hactenus, ut rem argumentumq; tenet
quasi æmulum scribere, lectusq; conferre, ac sedulo
pensitare, quid tu, quid ille commodius, magna gra
tulatio, si nonnulla, tum magnus pudor, si cuncta
ille melius, licebit interdum & notissima eligere, et
certare cum electis: audax hæc, non tamen impro
ba, quia secreta contentio, quanquam multos vide
mus eiusmodi certamina sibi cum multa laude sum
p̄isse, quosq; subsequi satis habebant, dum non de
sporant

spont antecessisse. Poteris & que dixeris post
oblivionem retractare, multa detinere, plura trans-
ire, alia interscribere, alia rescribere, laboriosum
stud, & tedium plenum, sed difficultate ipsa fructuo-
sum redescere ex integro, & resumere impetum
fractum, omissumq;. Postremo noua uelut membra
perficti corpori intexere, nec tamen priora tur-
bante. Scio nuc tibi esse præcipuum studium orandi,
sed non ideo semper pugnacem hunc, & quasi bella-
torium studium suaserim, ut enim terræ uarijs muta-
tisq; seminib; illa ingenia nostra nunc hac, nunc
illa meditatione recoluntur. Volo interdum ali-
quæ ex his toria locum apprehendas, uolo Episto-
lam diligentius scribas. Nam sepc in orationes
quoq; non historicam modo, sed propè Poëtica descri-
ptionum necessitas incidit, & pressus sermo, pu-
rusq; ex Epistolis pernit. Fas est & carmine re-
mitti, non dico continuo, & longo (id enim perfici-
misi in otio non potest) sed hoc arguto & breui,
quod aprè quantas libet occupationes curasq; distin-
git. Lusus uocantur, sed hi lusus non minorem
interdum gloriam, quam seria consequuntur, atq;
que adeo, cur enim te ad uersus non uersibus ada-
boriter?

Ut laus est ceræ mollis, cedensq; sequatur,
Si doctus digitos, iussaq; fiat opus.

M

Et nunc

Et nunc informet Martem, castamq; Mineruan,
 Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum.
 Utq; sacri fontes, non sola incendia fistunt,
 Sæpe etiam flores uernaq; prata lauant.
 Sic hominum ingenium flecti, duciq; per artis
 Non rigidas doctrina mobilitate decet.

Itaq; summi Oratores, summi etiam uiri sic se
 aut exercebant, aut delectabant, imo delectabat ex
 ercebantq;. Nam mirum est, ut his opusculis animus
 intendatur, remittatur. Recipiunt enim amores, odia
 iras, misericordiam, urbanitatem, omnia deniq; que
 in uita, atq; etiā in foro, causisq; uersantur. In est his
 quoq; eadem, que alijs carminibus utilitas, q; metri
 necessitate deuincti soluta oratione lætamur, &
 quod facilius esse comparatio ostendit, libentius scri-
 bimus. Habet plura etiā fortasse quam requirebas.
 Vnū tamen omisi, nō enim dixi, que legēda arbitra-
 rer, quanquā dixi, cum dicerem, que scribenda, tu
 memineris, sui cuiusq; generis autores diligenter
 eligere. Aiunt enim non multa legenda esse, sed mul-
 tum. Qui sint hi adeo notum, prouocatumq; est, ut
 demonstratione nō egeat, & alioqui tam immodecē
 extendi, ut dum tibi quemadmodum studere debeas,
 suadeo, studendi tempus abstulerim, quin ergo
 pugillareis sumis, & aliquid ex his uel iſtud
 ipsum, quod cœperas scribis. Vale.

Epistole

EPISTOLAE CONTRARIAE: PICI PRO BAR=

baris Philosophis, & Hermolai noua ac subditicia,
qua respondet Pico. Editæ cum dispositione Phi=

lippi Melanchthonis, quia continent illustria exem=

pla Dialectices, qua adolescentibus ad ins=

telligenda precepta, plurimum con=

ductura uide=

tur.

ORNATISSIMO VI=

RO D. IVSTINO GOBLERO, CON

siliario Illustriß. Principis D. Erici Ducis

Brunsiensis &c. Franciscus Vi=

nariensis S. D.

Antam uim habet hospitij coniunctio apud bonos, ut sanctissimo fœdere animos copulet. Itaq; et si nostra in te officia uoluntate nostra minor a fuerūt, tamen facis humanis finiē q; memoriam nostri summa cū bene uolētia retines. Ego uero te & cōpletendū & amandū duxi, cū propter eximiā humanitatē ac suauitatē ingenij

M 2 tui, ihor

tui, tum uero quia uidebam te, quanquam ratio mu-
ueris tui cogit te in forensi doctrina uersari, tan-
men mirificè amare atq; admirari eloquentiae studia
que etiam si nihil afferrent utilitatis, ut indocti quis-
dam falso putant, ad leges intelligendas, tamen or-
namentum in homine nullum, meo iudicio, maius
neq; illustrius esse potest, quam elegans & apta ora-
tio. Atq; ut eos, qui hoc ornamentum non intelli-
gunt, uix hominum appellatione dignos esse censeo
ita contrà eloquentiae studiosos magnopere amo,
eosq; uerè philosophari iudico, quod & uideant
quid sit homine præcipue dignum, & uera bona mi-
rentur atq; expectant. Etsi enim multæ sunt cause,
cur eloquentiae studium uulgo negligatur, tamen
hanc præcipuum esse statuo, quod pauci tantum ius-
dicio ualent, ut uim ac dignitatem artis omnium re-
ginae intelligant. Atq; hæc memini etiam coram nos
disputare. Itaq; cum nuper rescriptissimam Epistolaæ
Pici, in qua uituperatur eloquentia, uenit mihi in
mentem illius tui iucundissimi sermonis. Quare duxi
hanc meam declamatiunculam potissimum tibi mit-
tendam esse, uelut xenium, ut intelligeres me quoq;
memoriam nostri congressus summa fide retinere.
Et arbitrabar hoc xenium propter argumentum
neq; alienum tuis studijs neq; ingratum fore, & si
no ignoror menihil minus præstissem, quam quod ibi,
disputo,

disposito efficiendū esse in dicendo, ut rerū magnitudo
dinem equitoratio. Ego uero uix extremas lineas
duxi maximi operis, tantum abest ut absoluere.
Hermolaus recitat quasdam suas pugnas, hoc ne
agit quidem ut refellat Pici argumenta. Et haud scio
an iudicio causam suam peragere noluerit, quod ui-
deret tam non magis e pistole conuenire, quam si
quis in exigua tabella ingentem colossum uelit pin-
gere, quod cum ipse anima auerteret, cæpi etiam
languidore animo scribere, & quasi represso cur-
su refuti, ac breviter ostendi fontes argumentorum
Pici, ut ab adolescentibus iudicari facilius possit, ubi
ille quasi extra viam currat dum in absurdum
la materia tuenda ludit.

Bene male.

M 3 Ioannes

152 EPISTOLA PICI
IOANNES PICVS MI-
RANDVLA HERMOS
Iao Barbaro suo
S. D.

Exordium ducatur ab Hermola; prioribus literis in quibus Hermolaus agit Pico gratias, quod tam honorifice de ipso sentiat. Repetit igitur Picus illam ipsam sententiam. De imitatione corrigit Hermolai dictum, quod ipsum imitari non possit, admirari possit.

Go quidem mi Hermolae, nec possum aut tacere que de te sentio, aut non sentire ea quae de illo debeantur, in quo omnia ueluti singula summa reperiatur. Sed utinam esset iste meus mentis captus, ut pro meritis tuis de te sentire, utinam ea dicendi uis, ut ex primere aliquando possem, quod semper sentio, scio que de te concepi, infinitum subsidere infra fastigia doctrinæ tuæ, scias & tu quecumque loquimur, minora esse ijs quæ concipimus, tam deesse scias animo uerba, quam rebus animus deest. Et tamen ita me audere credis, ut sperare posse imitari tua, quorum nec magnitudinem estimare possum. Admirari te possunt omnes, imitari tam pauci possunt, quam nemo reprehendere. Et utinam ea mihi fœlicitas, ut quæ scribam Hermolaum meum aliqua ex parte imarginetur

ginetur. Ipse enim (ut racciam cætera) sti-
 lustuus, cui tu adeo malè faues, mirum
 quantum me afficiat atq; delectet, ita
 est doctus, grauis, compositus, eruditus
 excusus, ingeniosus, in quo nihil expo-
 situm, nihil vulgatum, nihil sit triviale,
 seu verba, seu sententias spectes. Legis-
 mus sepe ego & noster Politianus, quas
 cumq; habemus tuas, aut ad alios aut ad
 nos epistolas, ita semper prioribus cer-
 tant sequentia, & nouę fertiliter inter le-
 gendum efflorescunt Veneres, ut per-
 petua quadam acclamatione interspi-
 tandi locum non habeamus. Sed mirū
 dictu quim persuadeas, & legentis ani-
 mum quocūq; uelis impellas. Expertus
 sum ego, cum semper alias, cum hac pro-
 xima tua ad me Epistola, in qua dū bar-
 baros hos Philosophos insectaris, quos
 dicas haberi uulgo sordidos, rudes, in-
 cultos, quos nec uixisse uiuētes, nedum
 extinti uiuāt, & si nūc uiuant, uiuere in
 pœnam & contumeliam. Ita hercules
 sum commotus, ita me puduit piguitq;
 studiorum meorum, iā enim sexenniū
 apud illos uetsor, ut nihil minus me

Narratur
 continens occa-
 sionem huius
 Epistolæ.

M 4 fecisse

fecisse uelim, quām in tam nihili facienda re, tam laboriose contendisse. Perdi derim ego, inquam, apud Thomam, Io annem Scotum, apud Albertum, apud Auerroem, meliores annos, tantas uigilias, quibus potuerim in bonis literis fortasse nonnihil esse. Cogitabam mecum, ut me consolarer, si qui ex illis nūc reuiuiscant, habituri ne quicquam sint, quo suam causam argumentosī alioqui homines ratione aliqua tueantur. Desum succurrit, ex ipsis quempiam paucio facundiorē, suam barbariem, quām poterit minimē barbarē, hunc in modū fortasse defensurum. Viximus celebres o Hermolaē, & post uiuimus non in scholis Grammaticorum, & pædagōgij, sed in Philosophorum coronis, in conuentibus sapientum, ubi nō dematre Andromaches, nō de Niobes filijs atq; id genus leuibus nugis, sed de humana rerum rationib; agitur & disputatur, in quibus meditandis, inquirendis, & enodandis, ita subtile, acuti, acresq; suimus, ut anxijs quandoq; nimium & morosi fuisse forte

Prōpositio cum amplificationibus, Barbari digni laude sunt propter rerū scientiam. Huius Propositionis amplificationes extenuat Hermolaus, & falsè dedit numero xv. Reprehenditur & ipsa propositione, cum detrahitur istis magna ex parte rerum scienzia.

sorruideamur, si modo esse morosus
quisquam aut curiosus nimio plus in in-
daganda ueritate potest. ^a Atq; in his
quidem si quis nos arguat hebetudinis
& tarditatis, age amabo quicunq; is est,
pedem cōferat, experietur habuisse bar-
baros, nō in lingua, sed in pectore Mer-
curium, non defuisse illis sapientiam, si
defuit eloquentia, quam cum sapientia
non coniunxisse, tantum fortasse abest
ā culpa, ut cōiunxisse sit nephias. ^b Quis
enim cincinnos, quis sucum in proba-
uirgine non damnet? Quis in Vestali
non detestetur? ^c Tanta est inter Ora-
toris munus & Philosophi pugnantia,
ut pugnate magis inuicem nō possint.
Nam quod aliud Rhetoris officium,
quām mentiri, decipere, circumuenire,
præstigiari? Est enim uestrum, ut dici-
tis, posse pro arbitrio in candida nigrū
uertere, in nigra candidum, posse qua-
cunq; ualtis tollere, abiçere, amplifica-
re, extenuare dicendo, demum res ipsas
magicis quasi, quod uos iactatis, uiri-
bus eloquentię in quam libuerit faciem
habitumq; transformare, ut non q; alia

M 5 sunt

^a Altera pars pro
positionis. Nō
sunt uiruperan-
di quod nō fu-
rint eloquentes.
Sequitur confle
mano. Nephias
est sapientię ad
dere eloquenti-
am. Hanc pro-
positionē prin-
cipio reprehen-
dit infra Her-
molaus, quia ma-
xime absurdā
est ei falsa. Euer-
tit autē eam ex
ratione conuer-
sionis. Nulli sa-
pientes debent
esse eloquentes,
ergo neq; elo-
quentes fuerunt
sapientes, quod
est absurdissimum.

^b

Ratio prima. A
similibus dilun-
tur numero ii.
& vi.

^c

Ratio secunda.
A definīōe seu

sine eloquenter. Ipse definit Elo-
cationem esse ac-
certatum & in-
anem cultum. A
Hermolaus con-
tra definit Elo-
cationem esse pro-
priam explicati-
onem. Estq; lo-
cus communis,
quid sit eloquen-
tia, seu quis sit fi-
bis eloquentia.

sunt suopte ingenio, sed qualia uoluer-
tis non siant quidem, sed cum nō sint,
esse tamen audientibus appareant. Hoc
totum est nequicquam aliud, quām me-
rum mendacium, meta impostura, me-
rum præstigium, cum à natura rei sem-
per uel augendo excedat, uel minuen-
do deficiat, & fallaceim uerborum con-
centum, ueluti laruas & simulacra præ-
tendens, auditorum animos blandien-
do ludificet. Erit ne huic cum Philoso-
pho affinitas, cuius studium omne in
cognoscenda & demonstranda ceteris
ueritate uersatur? Adde quod nobis
nulla erit fides lauticias uocum, & ue-
neres affectantibus, quasi rebus parum
fidentes, nec uero nixi, trahere in senten-
tiā his lenocinijs homines quaeramus.
Est ob hanc causam legere res sacras tu-
sticè potius, quām eleganter scriptas,
quod nihil sit magis dedecens, & no-
xiūm in omni materia, in qua de uero
cognoscendo agitor, quām uniuersum
illud dicendi genus elaboratum. Hoc,
hoc forensium est questionum, non na-
turalium atq; cœlestium. Non est eonā
qui in

qui in Academia, sed qui Repub. illa
versantur, in qua quæ fiunt, quæq; di-
cuntur populati trutina examinantur,
apud quem flores fructibus longè præ-
ponderant. Non nescis illud: non o-
mnibus omnia pari filo conueniunt:
Est elegans res, fatemur hoc, facundia,
plena illecebræ, & uoluptatis, sed Phi-
losopho nec decora, nec grata. Quis
mollem incessum, argutas manus, ludi
bundos oculos in histrione & saltatore
non probet: In Ciue, in Philosopho,
quis non improbet, arguat, abomines-
tur: Si puellam uiderimus moribus le-
pidam, atque dicaculam, laudabimus,
exosculabimur. Hæc in matrona da-
mnabimus & persequemur. Non ergo
nos, sed illi inepti, qui ad pedes Vestæ
agunt Bacchanalia, qui grauitatem Phi-
losophicarum terum, & castitatem lu-
dictis ueluti, & calamistris dehonestat.
Profecto quod Sinesius de adolescen-
te, de oratione dici commode potest,
comatam orationem semper cinq;dam.
Quare nos nostrā, malumus hirtā, glo-
bosam, inexpeditā, quā cū imparitatis,
uel nota

III.

Vtrum sit uol-
pias digna Phi-
losopho, dicitur
breuiter nume-
ro iiiij. & addi-
etur ibi argumen-
tum a necessario

IV.

Alię similitudini-
nes contumelio-
se diluuntur zu-
mero v.

uel nota, uel suspicione belle comatam.
Alioqui Palladis peplum non reuelas-
ret, sed à sacris uti prophana repellere-
tur. Et ut nihil sint reliqua, hoc est ue-
tissimum, nihil esse diuersum magis ab
instituto Philosophi, quacunq; in re,
quām quod luxum aut fastum aliqua
ex parte sapit. Sicionios calceos, habi-
les, aptosq; ad pedem dicebat Socra-
tes, sed Socrati non conuenire. Omni-
no non eadem ratio civilis habitus &
Philosophici, sicut neq; mensē, neq; ser-
monis. Utitur his Philosophus dum tā-
xat ad necessitatem, utitur ciuilis homo
etiam ad gratiam, quam & hic si negle-
xerit, non ciuilis, & ille affectauerit, nō
erit Philosophus. Si posset Pythagoras
vivere sine cibo, holetibus etiam parce-
ret. Si sua sensa aspectu, aut demum mi-
nore, quām sermonis opera explicare,
omnino non loqueretur, tantū abest, ut
linguā poliat et exornet. Quod uel ob
id cauendū nobis, ne illectus cutemedi-
cata lector, demoretur ad eā, ad medul-
lam, & sanguinē nō peruadat, quē sub-
esse sāpe cerusato ori infectū uidimus.

Vidimus

Vidimus, inquā, in hisce omnibus quibus propterea usū venit, cum nihil sit in tuis non inane, & uanum, detinere lectorem in prima facie modulatu uario, atque concentu. Quod si fecerit Philosopherus, clamabit Musonius non Philosopherum loqui, sed tibicinem canere. Non ergo nobis uitio detur id non fecisse, quod fecisse uitiū erat. Quærimus nos quid nam scribamus, non quærimus quomodo, immo quomodo quærimus, ut scilicet sine pompa & flore ullo orationis, quam nolumus ut delectabilis, uenusta & faceta sit, sed ut utilis, grauis, & reverenda, & maiestatem potius ex horrore, quam gratiam ex molitudine consequatur. Non expectamus theatri plausum, quod aures demulserit æquabilis clausula, uel numerosa, quod hoc sit falsum, illud sit lepidum. Sed expectamus paucorum potius præ admiratione silentium introsipientium penitus aliquid, aut de naturæ aditis erutū, aut de Iouis aula ad homines adductū, tu uel aliquid ita argutū, ut defendēdi, ita defensum, ut arguendi nō sit locus.

Admiten-

v.

Hæc reprehenduntur Insidia-
tione, & inuer-
tuntur. Imo sine
eloquenda non
possunt res esse.

et.

Hę amplificatio
nēs, quibus arro
gat barbaris re
rum scientiam,
extenuantur in
altera parte re
sponsionis Her
molaī simulatio
in loco;

Admirentur prēterea nos sagaces in in
quirendo, circumspectos in explorādo,
subtiles in cōtemplando, in iudicando
graues, implicitos in uinciendo, faciles
in enodando. Admirentur in nobis bre
uitatem stili, fœtam rerum multarum
atq; magnarum sub expositis uerbis re
motissimas sententias, plenas quæstio
num, plenas solutionum, quām apti su
mus, quām bene instructi ambiguitates
collere, scrupos diluere, inuoluta euol
uere, flexanis Syllogismis & infirma
refalsa, & uera cōfirmare. His titulis o
Hermolaē, uindicauimus hucusq;, &
uindicaturos posthac, ab obliuione me
moriā nostrā non dubitamus. Quod
si uulgo (ut dicis) habemur sordidi, ru
des, inculti, hoc nobis ad gloriam est,
non ad contumeliam. Vulgo non scri
psimus, sed tibi, & cui similibus. Nec ali
ter quām prisci suis ænigmatis & fabu
larum inuolucris, arcebant idiotas ho
mines à mysterijs. Et nos consueuitus
absterrere illos a nostris dapibus, quas
non polluere nō possent amatori pa
lum cortice uerborum. Solent & qui
thesauros

VI.
Similitudo de
symbolis et apo
logi diluitur in
uersione, Imo
apologi traditi
sunt, ut reddant
præcepta illustri
ora.

VII.
Similitudo de
occultandis re
bus innertiur.
Imo plura sunt

theslatoſ occultare uolunt, ſi non daſ-
tur ſeponere, quiſquilijs integere, uel
tudentibus, ut prætereuentes non depre-
hendant, niſi quos iſpi dignos eo mu-
nere iudicauerint. Simile Philosopho-
rum ſtudium cælare reſuas populum,
a quo cum non probati modo, ſed nec
intelligi illos deceat, non poteſt non
dedecere, habere aliquid, quæ iſpi ſcri-
bunt theatrale, plauſibile, popularē,
quod demum multitudinis iudicio ac-
commodare ſe uideatur. Sed uis ef-
ſingam ideam ſermonis noſtri, ea eſt
ipliſſima, quæ Silenorum noſtri Alci-
biadis: Erant enim horum ſimulacra
hiſpido ore, tetto, & aspernabili, ſed
innoſ plena gemmarum, ſuppellectilis
taræ & preciōſæ: Ita extrinſecus ſi aſpe-
xeris, feram uideas, ſi intropexeris, nu-
men agnoscas. At, inquieris, non ferunt
autem nunc aſpetam, nūc hiuſcam, ſem-
per incoſonam texturam. Non ferunt
barbara nomina, ipſo etiā penè timen-
da ſono. O delicate cum accediſ chorau-
los & citharædos, pone te in auribus,
cū uero Philosophos, auoca à ſenſibus,
redeas

in doctriñis, quæ
extare & effe-
ri debent, non
occultari.

VIII.
Similitudo de
Silenis Alcibi-
dis, inuenit in
numero xvi.

redeas ad te ipsum in animi penetralia
mentisq; secessus. Assume illas Tyanei
aures, quibus, cum omnino non erat in
corpore, non terrestrem Marsiam, sed
Apollinem cœlestē, diuinacithara uni-
uersi melos ineffabilibus temperantem
modis, exaudiebat. His auribus philo-
sophorum uerba si delibaueris, mellea
tibi ad Nestoris inuidiam esse uidebun-
tur. Sed hæc sinamus nimio plus assur-
gētia, profecto fastidire in Philosopho
subtilissimè disputante minus concin-
nam elocutionem, non tam delicati sto-
machi est, quā insolentis. Neq; est aliter
ac si quē in Socrate de motibus docente
offendat, aut laxus calceus, aut toga dis-
sidens, & sectum prauè stomachetur ob-
unguem. Non desiderat Tullius eloquē-
tiam in Philosopho, sed ut rebus & do-
ctrina satisfaciat. Sciebat tam prudens
quam eruditus homo nostrum esse cō-
ponere mentem, potius quam dictio-
nem, cutare ne quid aberret ratio, non
oratio, attinere ad nos ἐνδιαθέσει λογοτ
non attinere τὸν ἐν προφορᾷ. Laudabile
in nobis habere misas in animo, & nō
in labris,

Hec omnia di-
luntur opposi-
to argumēto ne-
cessitatis. Necel-
se est enim So-
cratis orationē
intelligi.

in labris, ne quid in illo uel per itam so-
net, eneruatius. Deniq; ne qua sit dis-
cots à genuina ipsa, qua temperatus est
modulabiliter harmonia, quam Plato
cum intelligeret Theatrali ista, & Poeta
tum sepe corrupti, à Republica sua Po-
etas omnes eliminauit, gubernandam
autem Philosophis reliquit, mox certè
si per lasciviam dissimilans Poetas fues-
tint imitati, exilio cōdemnandis. Ac ins-
stabit Lucretius, & si non egeant per se
Philosophiæ commendationes amœ-
nitate dicendi, per eius tamen adhibi-
tionem dissimulandam esse ipsarum re-
tum austetitatem. Sicut Absynthia per
se pellant morbos, melletamen illinun-
tur, ut puerorum artas improvida ludic-
ficietur, hoc forte tibi faciendum erit o
Lucreti, si pueris scribebas tua, si uulgo
faciendum, utiq; tibi, qui nō absynthia
modo, sed meracissima toxica propina-
res. Sed longè alia nobis habenda ratio
qui uulgas, ut ante diximus, non alle-
tare querimus, sed abstergere, nec tetra
absynthia, sed nectar propinamus. Sed
contendet Lactantius satis constare in

N auditorum

Desertione fa-
cram literarū
respondebat nu-
mero vi.

auditorum animos, uel seniorum inflā-
ere potentius ueritatem & uisua instru-
ctam, & luce orationis ornatam. Si fu-
isses o Firmiane tam frequens in sacris
literis, quām in fictis litibus fuisti, & hoc
non dixisses, & nostra non minus bene
fortasse confirmasses, quām destruxe-
ras aliena. Dic quæso, quid mouet for-
tius, & persuadet, quām sacrarum lectio
literarum: Non mouent, nō persuadér,
sed cogunt, agitant, uim inferunt legis
tudia uerba & agrestia, sed uiua, sed ani-
mata, flammea, aculeata, ad imum spi-
ritum penetrantia, hominem totū po-
testate mirabili transformátia. Periclis
orationibus elaboratis, & luculentis ni-
hil se commoueri inquit Alcibiades, sed
Socratis uerbis nudis & simplicibus, ad
dit etiam si fint inepta, rapi in furorem,
extra se poni, & uelit nolit faciendum ei
quod ille præceperat. Sed quid perdo-
uerba in re cōfessa: si nō desipit auditor
à fucato sermonē, quid sperat aliud
quām insidias? Tribus maxime persua-
detur, uita dicentis, ueritate rei, sobrie-
tate orationis. Hæc sunt Lactanti, quæ
philo

Philosopho fidem conciliant, si bonus
suetit, si ueridicus, si id genus dicendi ap-
petens, quod nō ex amœnis musarum
sylvis, sed ex horrendo fluxerit antro, in
quo dixit Heraclitus latitare ueritatem.
At dicet quispiam, Age amice, examine
mus hæc deposita contentione. Reue-
tendum quoddam, & per se diuinum
est Sapientia, nec exotico quoquā eget
otnatū. Sed quæ inuidia & hunc acce-
dere. Quis negat, quæ per se decent, si
adornentur fieri decentiora? Ego amic-
e hoc in plerisq; nego, adeo multa sunt
quotum splendorem, si quid adiunxe-
ris, elumines, & non illustres. Ita sunt sci-
licet, sua natura in optimo statu, ut de-
mutati ab illo nisi in peius non possint.
Marmoreas domas picturam non reci-
pic, si opus albarium superinduxeris, de-
mas de dignitate, de pulchritudine.
Nō aliter & Sapientia & quæ tractātur
à Philosophiectorio nō clarescunt, sed
offuscatur. Quid plura? Nonne uulgatū
est bonas formas cerussa deuenustari? In
uniuersum quicquid pulchri super im-
ponas, celat quod inuenit, quod affert

Coacervat illas
similitudines,
quæ idè peccit,
quod superio-
res, in omnibus
enim est facta.
Hypothesis,
quod elocutio
sis non necessa-
rius cuius.

N . secum

secum illud ostentat. Quare si quod prius fuerat, aduentatio præstat, iacturam fecerit illud quicquid est, non luctum. Ob eam causam nudam se præbet Phis Iosophia, undiq; conspicuam, tota sub oculos, sub iudicium uenire gestit, scit se habere, unde tota undiq; placeat. Quantum de ea uoles, tantum de laude minuas, sinceram & inpermixtam se haberi vult, quicquid admisceas, infeceris, adulteraueris, aliam feceris, stat punto insestili & indiuiduo. Quapropter nec ludentum tropis, nec uerbis aut nimis luxuriandum, aut translatis lasciuendū, aut factitīs audendum, in re tam seria, tanti discriminis, in qua demere, addere, demutare sit flagitiū. At inquietes agedamus hoc uobis, ut non sit uestrum ornete loqui, sed uestrum est certe, quod nec præstatis, ut latinè saltē, ut si non floridis, suis tamen uerbis res explicetis. Non exigo à uobis orationem comptam, sed nolo sordidam, nolo unguentatam, sed nec hircosam. Non sit lecta, sed nec neglecta. Non querimus ut des lector, sed querimur quod offendit. Bene habet

ne haberet, iam scilicet ad nos deficis. Sed
amabo incognoscamus, quid iste sit la-
tinus, quam solam dicitis debere Phi-
losophos, & non persoluere, si dicen-
do incurrat. Exempli causa à Sole hominē
producī, causati hominē nostrates di-
cūt. Clamabis actutū, hoc nō est latinū,
hucusq; uerè non est Romanū dictum,
hoc uero uerius, igitur non recte, peccat
argumentum. Dicet Arabs eādem rem,
dicer Aegyptius, non dicent latinē, sed
camen recte. Aut enim nomina retum
arbitrio constant, aut natura, si fortuitu
posito, ut scilicet, communione homi-
num in eandem sententiam conuenien-
te, quo sanxerit unumquodq; nomine
appellari, ita apud eos recte appelle-
tur, quid prohibet hosce Philosophos
quos nuncupatis barbaros, conspirasse
in unam dicendi normam, apud eos
non secus sanctam, ac habeatur apud
uos Romanas illam cur rectam non ap-
pelletis, appellatis uestram nulla est ra-
tio, si hæc compositio nominum tota
est arbitria. Quod si dignati illam Ro-
mani nominis appellatione non uel-

ix.

Ratio ab origine
sermonis, quod
uerba non con-
stent natura, bre-
vissime diluitur
numero. x.

N 3 tis, Gal.

is, Gallicam vocetis, Britannicam, Hispanam, vel quod vulgares dicere solent, Parisiensem. Cum ad uos loquenter contingat eos pleraque rideri, pleraque non intelligi. Idem accidet uobis apud eos loquentibus ἀνάχαρσις τῆς ἀθηναϊκοῦ σολοκεῖας. ἀθηναϊκοῦ δὲ παρὰ σκύθαις. Id est, Anacharsis apud Athenienses solacescismum facit, Athenienses apud Schythas. Quod si nominum rectitudo pendet ex natura rerum, debemus ne Rhetores, an Philosophos, qui rerum omnium naturam soli perspectam habent & exploratam, de hac rectitudine consuleres. Forteque aures respuunt, utpote asperula, acceptat ratio utpote rebus cognitora. Sed quid oportuit nouare eos linguam, & si nati erant inter latinos, non latine loqui? Non poterant illi a Hermolae dum legebant in cœlo fatrum leges, euentorum notas, ordinem uniuersi. Legebant in elemētis nascendi uices, & obeūdi, simpliciū uires, mixtō rūtēperaturas. Nō poterant in quaē eo dē tempore in Cicerone, in Plinio, in Apuleio Romanę lingue proptietates, leges obseruam

X.
Dic̄tum de Ana
charsi dilatatur
numero. iij.

obseruantias adnotare. Quærebât quid abhorres, quid receptū in natura, quid à Romanis interea, nō cutabât. Verum enim uero iā te loco meliore statuo. Dotti eloquétia & sapientia mutuo nexu inuicē cōspitasse. Abiunxerunt philosophi sapientia ab eloquétia, abiunxerunt Historicī, Rhetores, Poetę, quod deflet Philostratus eloquentia à sapiētia. Hos tuuidatos celebri fama minimè dubitas, illos nō nisi in pœnā & contumeliā vide quid agas, indisertam mauult Cicerone prudentiā quā stultam loquacitatē. Nō querimus in pecunia, qua moneta percussa sit, sed qua materia cōstet. Nec est qui putum autum non malit habere sub nota Teutonum, quām sub Romano symbolo factitiū. Peccant qui disfidium cordis & linguae faciunt, sed qui excordes tota sunt lingua, nonne sunt metra (ut ait Cato) mortuaria, glossaria? Viuere sine lingua possimus, fortè non commodè, sed sine corde nullo modo possimus. Non est humanus qui sit insolens politioris literaturæ. Non est homo qui sit expers Philosophiæ.

N 4 Prodesse

xii

Recriminatio
quod oratores
sapientiā repudiauerint, dilui-
luitur sum. xij

Hac in genere
diluuntur oppo-
sito argumento
necessitanis. O-
portet esse cer-
tum genus ser-
monis quod in-
telligi queat,

Prodeesse potest infantissima sapientia. In sapientia eloquentia, uti gladius in furentis manu, non obesse maximè nō potest. Ergo, inquires, & statuæ non à suis gura, sed a materia commendantur. Eus Chærilus eadem quæ Homerus, & de eisdem Meuius, ac Vergilius cecinissent, futurum erat, ut æque illi atq; isti inter Poetas reciperentur. Nonne uides & disparilitatem similitudinis. Illud & nos assueramus, à specie rem æstima, non ex subiecto. Est enim à specie res id quod est. Sed alia specie quispiam inter Philosophos, alia inter Poetas recipiendus. Scribat Lucretius de Natura, de Deo, de Prudentia. Scribat de eisdem ex nostris quispiam, scribat Ioannes Scotus, & quidem carmine, ut sit ineptior. Dicet Lucretius rerum principia, Atomos & uacuum, Deum corporatum rerum nostrarum insciū, temere omnia fortuito occursu corpusculorum ferri. Sed hęc latine dicet & eleganter, dicet Ioannes, quæ natura constant, sua materia specieq; constitui, esse Deum separatam mentem, cognoscentem omnia

XII.
Collatio Lucre-
tii & Scoti repre-
sentativa.